

politic'
ZATVORENIK

Godina XXIV. - travanj/svibanj/lipanj 2015.

BROJ **263**

- **Antifašisti ili jugoslavenski komunisti**
 - **Pokolj hrvatskih vojnika kod Aržana**
 - **Albert Camus - putokazi istinskoga čovještva**
 - **U spomen dr. Augustinu Franiću**
 - **Dokumenti, sjećanja i svjedočenja**

politički

ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA

PREDSEDJEDNIK DRUŠTVA
Mr. sc. Marko Grubišić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Josip Ljubomir Brdar, Ivan Gabelica,
Andelko Mijatović, Alfred Obranić,
Andrija Vučemil

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Masarykova 22/IV
tel: 01/ 487 2433
e-mail: hdpz-zagreb@hdpz.t-com.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

Godišnja pretplata za Hrvatsku 140 kn
za inozemstvo: Europa 300 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 500 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

IBAN HR0525030071100009317 kod
SBERBANK d.d.Zagreb, a za devizne
uplate isti IBAN i BIC VBCRHR22
također kod SBERBANK d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/ 48 72 433
srijedom od 9.00 do 13.00 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

<http://www.hdpz.t-com.hr>

RUKAVICA JE BAČENA!

Dragi moji prijatelji, hrvatski politički politički uznici! Ja sam samo jedan od vas, ali za razliku od vas, ja svaka tri mjeseca moram pisati ovaj uvodnik. Istina, pripala mi je time velika čast, ali je to istodobno i vrlo nezahvalno. Prvo, iz razloga što tema ili događaj koji je bio aktualan prije dva i pol mjeseca, više i nije vijest niti tema na koju se je vrijedno sada osvrtati. A drugo, što bih vam ja uopće mogao kazati da vas potakne ili razveseli? Recimo, vijest o drastičnom povećanju mirovina bila bi takva vijest, ali ne bojte se, to se ne će dogoditi. Znači, i oni među nama sa srčanom manom mogu ostati mirni i sigurni da nikad ne će umrijeti od takve vijesti!

No, mene nije – a vjerujem ni vas – ravnodušnima ostavila izjava predsjednika vlade koja je glasila: „Ili mi ili oni!“ Iako je izgovorena na način koji ne priliči predsjedniku vlade jedne pristojne države, nego slengovskom izričaju uličnog probisvijeta i hohšaplera koji probleme kani rješavati šakom ili nožem, to je izjava preko koje se ne može olako prijeći. Taj izraz mržnje i isključivosti zahtijeva odgovor.

Samo zamislite da je 1991. predsjednik Tuđman rekao: „A sada, ili mi ili oni!“. Posve sigurno je da u tom slučaju ili mi ili oni ne bi danas postojali, a vjerojatno ne bi bilo ni samostalne Hrvatske.

No, današnji Milanovićev usklik pokazuje tko je zapravo iscrtao kukasti križ na poljudskome travnjaku, tko kleveće Hrvatsku, tko Hrvate proziva za simpatije prema fašizmu i nacionalosocijalizmu: upravo oni koji nastupaju s tom milanovićevskom isključivošću i nespremnošću da se saslušaju i prihvate drugi i drugačiji. Tu mržnju ne mogu sprati nikakve kasnije fraze o demokraciji i ljudskim pravima, jer – oni kojima je do demokracije i ljudskih prava, ti pozivaju na posve drugačiji način, oni traže da bude mesta i za nas i za njih.

A mržnja i isključivost obilježava protagoniste onoga što je kardinal Bozanić nazvao „ideologijom antifašizma“. Te ideologije nema u civiliziranoj Europi, ali je ima ovdje, u Hrvatskoj, gdje njezini prvorborci ne dopuštaju hrvatskom društvu da živi u slobodi, zajedništvu i suživotu! A gdje to oni vide faštiste, osim ako tako nazivaju nas koji volimo Hrvatsku i koji smo za nju bili i ostali spremni podnijeti žrtvu. I kao takvi, mi znademo i hoćemo izraziti naše poštovanje i pijetet svima onima koji su pali za slobodu Hrvatske.

Uvjereni smo da većina Hrvata želi i osjeća baš to, i da velika većina našega naroda želi slogu, zajedništvo, demokraciju, slobodu i prosperitet. U tome nas smjeru ne vode oni koji zazivaju podjele i mržnju. Zato skupimo glave i pokažimo ne samo to da smo se znali žrtvovati, nego i da znademo biti mudriji i bolji od ideologa mržnje. Primjerom ih naučimo da se više ne usude izreći „Ili mi ili oni!“

mr. sc. Marko GRUBIŠIĆ
predsjednik Hrvatskog društva
političkih zatvorenika

„IMA POLOŽAJA S KOJIH SE NE SMIJE UZMAKNUTI!“

Iako se je bezbroj puta potvrdila ona Šufflayeva misao da nema te ideje budućnosti koja bi u narodnim redovima imala snagu kakvu imaju ideje prošlosti, i pojedinci i narodi žive radi budućnosti, a ne radi prošlosti. Svjesni su pritom da budućnosti nema bez identiteta, bez svijesti o samome sebi i bez osjećaja dostojanstva kakvoga može dati samo spoznaja vlastita podrijetla i vlastite prošlosti. Zbog toga nema tragičnije sudbine od sudbine iskorijenjenih. Zato i najzbrinutija posvojena djeca žele upoznati svoje biološke roditelje, zato emigranti svih naroda traže potvrdu u vlastitoj zajednici koja ih veže sa zavičajem, zato u svakome tko se je otisnuo u svijet tinja želja da se na koncu ipak skrasi tamo otkud je potekao, da se – štono reče pjesnik – vrati domu na kršu kojemu je nekad pripadao, jer samo tamo može biti „kralj što ne zna što je kruna“.

Zato je shvatljivo zašto je čovjeku teško zatomiti osjećaje i pred onim stranicama osobne i nacionalne prošlosti koje bi nekad zbog raznih razloga možda bilo razborito, ponekad i lukavo i politički korektno prešutjeti ili, umjesto toga, gledati tuđim očima i po tuđoj voljici. Moglo bi se u tim situacijama tješiti da je posrijedi žrtva pješaka za kraljicu; moglo bi se kazati da će onaj tko osigura budućnost imati pravo i na prošlost (nju uvijek pišu i prekrajaju pobjednici!), i da je privremeni uzmak već zbog toga probitačan: ako tom žrtvom osvojimo i osiguramo budućnost, ni prošlost nam nitko ne može oteti. Sve bi se to moglo učiniti, kad ta žrtva i takav uzmak ujedno ne bi značili cijepanje osobe i odricanje od vlastitog identiteta, od onoga po čemu postoje i pojedinci i narodi. Ima, reče jednom pokojni kardinal Kuharić, „istina od kojih se ne može i ne smije odstupiti; ima granica na kojima se mora stati i ima položaja s kojih se ne smije uzmaknuti!“

Jedna od tih istina je i ona da se Hrvatsku ni 1918., ni 1945., jednako kao ni 1941. ili 1991. godine, nije moglo oslobođiti pod jugoslavenskom zastavom. Nije hrvatski barjak nužno morao značiti slobodu, blagostanje i ostvarenje nacionalnih idealova. Nije on to donio ni 1941., a ni 1991. godine, ali – ni onda ni sada nije bilo niti ima druge Hrvatske osim one koja je ginula pod hrvatskom zastavom! Jugoslavenska zastava na zagrebačkom Markovu trgu, bila ona s kokardom ili s crvenom petokrakom, za Hrvatsku i Hrvate značila je i znači ropstvo. Ništa na tomu ne mogu promijeniti nasilja država i režima koji su joj prethodili: time što su potkapali Beč i Peštu i što su Austro-Ugarsku nazivali tamnicom naroda, za Hrvate dolazak srpske vojske 1918. nije značio oslobođenje. Ni batinama ni vješalima se nije moglo Hrvate naučiti da ropstvo nazivaju oslobođenjem. Oni su odmah znali da je jedno ropstvo zamijenjeno drugim, puno grubljim, sirovijim i primitivnjim.

Tu su činjenice i brojevi neumoljivi, pa ih ne može izmijeniti nikakva težnja za *političkom koreknošću*, niti kakva želja nekih vodećih čimbenika hrvatske politike da se svide baš svima. Osim što dokumentira bezličnost, ta je želja osuđena na neuspjeh: onaj tko se želi svidjeti svima, na koncu se neće svidjeti nikomu. No, ta naša potreba i nužda da račestimo sa svojom davnjom prošlošću i da na Hrvatsku i njezinu povijest gledamo hrvatskim očima, ne smije nam zatvoriti oči pred činjenicom da je današnja hrvatska država i suvremena obrana od velikosrpske agresije odnosno ono što nazivamo Domovinskim ratom, bez ikakve sumnje razdoblje u kojem su sublimirane težnje najvećeg broja Hrvata. To je ono doba i to su one vrijednosti koje nas ne dijele nego nas ujedinjuju; zato je to onaj miljokaz od kojeg počinje računanje novije hrvatske povijesti, nulta točka našega modernog identiteta i stožer naše odgovornosti i naše dužnosti. A ta naša odgovornost započinje upravo obvezom da iz te spoznaje izvučemo zaključke koji se nameću...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

IMAJ TI 5 IZ POVJESTI, ALI JA BUM TI REKEL KAK JE TO ZAPRAV BILO! 2

Josip Ljubomir BRDAR

KUKASTI KRIŽ I CRVENA PETOKRAKA: BIČEVI U RUKAMA NOVIH GONIĆA ROBOVA 4

Tomislav JONJIĆ

ISTROŠENI ANTIFAŠIZAM 6

Tihomir NUIĆ

RIM NEMA IZGLEDA PROTIV BIZANTA .. 9

Alfred OBRANIĆ

ALBERT CAMUS (1913.-1960.) – PUTOKAZI ISTINSKOGA ČOVJEŠTVА (II.) 12

Dr. Vjeko Božo JARAK

NAŠ NUTARNJI SVIJET (25.) 16

Maja RUNJE, prof.

SAVJET LIJEČNIKA 16

Dr. Drina BLAŽEKOVIĆ SOJČIĆ

NEKOLIKO PODATAKA O UKLANJANJU VOJNIH GROBALJA I GROBOVA "OKUPATORA" I "NARODNIH NEPRIJATELJA" U BOSNI I HERCEGOVINI NAKON DRUGOGA SVJETSKOG RATA (II.) 18

Dr. sc. Vladimir GEIGER

SUDBINA BOSANSKO-HERCEGOVAČKIH NIJEMACA (II.) 25

Dr. sc. Vladimir GEIGER

SRPSKI KNJIŽEVNIK I NOSITELJ PARTIZANSKE SPOMENICE O RATNOM NEPRIJATELJU JURI FRANCETIĆУ 30

Ivica KARAMATIĆ

PORATNA SASLUŠANJA HRVATSKIH DRŽAVNIH DUŽNOSNIKA (I.) 32

JEDNA TUŽNA PRIČА O ZLOČINU OD PRIJE SEDAMDESET GODINA 42

Dr. sc. Andelko MIJATOVIĆ

IN DIESER AUSGABE 51

IN THIS ISSUE 52

IMAJ TI 5 IZ POVIJESTI, ALI JA BUM TI REKEL KAK JE TO ZAPRAV BILO!

Naslov ovomu tekstu preuzeo sam iz „Večernjaka“, tj. iz intervjuja našega gennijalnog karikaturista **Srećka Puntarića** povodom dva desetljeća kontinuiranog izlaska njegova „Felixa“ u *Večernjem listu*. Da upotrijebim naslovnu rečenicu potakli su me zgusnuti događaji u našoj zemlji od konca mjeseca travnja, svibnja, lipnja...

To su uglavnom interpretacije i reinterpretacije naše bliske prošlosti, tj. Drugoga svjetskog rata, komunističke vladavine tijekom 45 godina i konačno Domovinskog rata. Kada sve te oprečnosti čovjek čuje

Piše:

Josip Ljubomir BRDAR

rijalno svetište, hrili bi ljudi masovno na to mjesto, pa ne bilo ovoga jadnoga politikantskog protokola u kojem sudjeluje jedva stotinjak osoba, od kojih je polovica iz državnog vrha tamo službeno, a drugu polovicu čine ljudi iz osiguranja.

Sadržaj te nazovi komemoracije nije bio izraz sučuti sa žrtvom zločina, nego brutalni izraz mržnje prema aktualnim po-

Da je povijest učiteljica života, nije uopće sporno. Ali pod jednim uvjetom – da je istinita. Habulanovo trubunjanje o antifašističkoj borbi i komunističkoj demokraciji mogli bismo zanemariti, pravdajući ga senilnošću i „zacementiranim“ mozgom. Ali, nažalost, njegove izjave će zadobiti pozitivne ocjene etabliranih, novokomponiranih povjesničara kalibra **Tvrta Jakovine** ili **Hrvoja Klasića**. Oni su ti koji poslušnim „učenicima“ dijele petice za podršku, ignorirajući istinu koja odgovara onome što je video „Puntarićev djed“.

Za povijesnom istinom ne vapi samo Jasenovac, nego i Bleiburg, Jadovno, Jazovka, Macelj, sva otkrivena neotkrivena grobišta, Vukovar i čitava Slavonija. Imali smisla to sve nabrajati? Ima! Ne samo nabrajati, nego i znanstveno obraditi. Koliko je potrebno povijesno istraživanje i utvrđenje istine, govori i tekst kolumnistice **Jutarnjeg lista** **Bisere Fabrio** (11. svibanj 2015.). Gospođa novinarka svoje nezadovoljstvo je izrazila naslovom „Zašto učimo o Majčinom danu, a ne o oslobođenju Zagreba?“ Naime, Majčin se dan podudara s danom ulaska Jugoslavenske armije u Zagreb, 8. svibnja 1945. godine. Novinarka kuka kako djeca u zagrebačkim školama tih dana pišu pjesmice i izrađuju crteže mamama za poklon, a zanemaruju oslobođenje Zagreba. Žali se novinarka kako joj se prijateljica putem Facebooka žali da dijete u školi uči NDH pozdrav „Za dom spremni!“ Kod toga se profesori smiju, a dijete dolazi doma traumatizirano. Ona se boji reagirati, boji se za sebe i za dijete.

Iz tih žalopojki proizlazi da Zagreb 1945. i u godinama do 1990. nije baš temeljito oslobođen. Složio bih se s gospodom Fabriom da bi trebalo progovoriti o oslobođenju Zagreba. Ali ne floskulama, nego istinom. Ja bih isto želio svom unuku ispričati priču o „nepokorenem gradu“. Ali morao bih mu rastumačiti, ako je moguće, kako je Zagreb bio oslobođen, ako je u nj ušla Jugoslavenska armija i ako su po javnim zgradama izvještene jugoslavenske zastave. Da sam pristaša obnove Jugoslavije, morao bih mu rastumačiti i to, zašto je pred Zagrebom zaustavljen Deseti korpus (koji je u dobrom dijelu bio sastavljen od Hrvata) kako on ne bi

Jugoslavenski diktator Josip Broz Tito

i vidi, nameće se pitanje o stanju zdrave pametи nacije.

Uzmimo za primjer Jasenovac. Svaki normalan čovjek trebao bi suočiti, komemorirati i pomoliti se za žrtve Jasenovaca. Ali, nažalost, to nije činjenica. Zašto? Zato što Jasenovac nije ni zamišljen kao memorijalni centar, nego kao poligon izljeva mržnje, mjesto potvora i političkih diskvalifikacija političkih suparnika ili još točnije po „njima“ – neprijatelja. Da se je htjelo od Jasenovca stvoriti svojevrsno nacionalno svetište i mjesto suočavanja, onda bi se težilo za istinom o stvarnim žrtvama, a ne bi se iz mržnje i drugih interesa uvećavao broj žrtava deseterostruko ili još više. Da je Jasenovac istinsko memo-

ričkim neistomišljenicima. Par ostajelih likova dobiva prigodu iskazati takozvana svoja sjećanja, nazivajući se antifašistima. Tako na primjer jedan njihov prvak, neki drug Habulan, čak ustvrđuje da su oni u stvari bili temelj današnje demokracije i samostalne Hrvatske. To bi se moglo i povjerovati kada bi drug Habulan mogao nabrojiti bar desetak svojih suboraca i istomišljenika koji nisu propovijedali Jugoslaviju i bratstvo i jedinstvo, i koji nisu bili zavedeni u Udbinu dokumentaciju kao suradnici i konfidenti. „Puntarićev djed“ je Habulanovu demokraciju i njegovu „Hrvatsku“ video i doživio sasvim drugim očima.

ušao prvi u Zagreb, a umjesto njih su u Zagreb ušli „osloboditelji“ Druge armije. Srbi. Ušli su pod zapovjedništvom **Koče Popovića, Peke Dapčevića**, a Šesta lička divizija pod zapovjedništvom Đoke **Jovanovića** „čistila“ je podsljemensku zonu i punila tamošnje jame ljudskim tijelima. Mnogi među „osloboditeljima“ su pred Zagrebom skinuli četničke oznake sa kapa i kokarde zamjenili sa zvijezdom petokrakom. Trebao bih unuku priopćiti i koliko je podsljemenskih graba popunjeno zagrebačkom „pokorenom“ mladošću, kako bi Zagreb zadobio ljudsku atribuciju – nepokoreni grad. Gospodi Fabrio preostaje još jedino da zajedno sa svojom prijateljicom dozna, tko su profesori koji djecu podučavaju zločudnim pozdravom? Možda su to potomci onih kojima su Jovanovići „osloboditelji“ osigurali vječni mir i spokoj na sljemenskim padinama, a sebi „nužni smještaj“ u konfisciranim stanicima i kućama neprijatelja.

Ponavljam: djeci je potrebna poduka o oslobođenju Zagreba kao i temeljita poduka o „oslobodenju“ iz 1945. kao tobognjem temelju današnje Hrvatske. Vrijeme je da djeci prestanemo pričati bajke. Počnimo ih učiti povijest. Ali ne povijest Tvrta Jakovine i Hrvoja Klasnića. Učimo ih konačno „kak je zaprav bilo“.

Hrvatska je kao rijetko koja zemlja opterećena kontroverzama o svojoj povijesti. To je posljedica monopola na istinu koji još uvijek čvrsto drže u rukama komunistički kadrovi.

Uzmimo za primjer „problem“ sadržan u pitanju identiteta **Josipa Broza Tita**, koji je, po svemu sudeći, reaktualiziran kako bi se izbjegla ili marginalizirala rasprava o pravome pitanju: političkoj i ideološkoj podlozi Titova pokreta i režima koji je on uspostavio. Umjesto toga se kao silno važno postavlja pitanje: je li Tito kojeg smo poznivali i „obožavali“, onaj „zrihtani gospod“ crveno ofarbane kose „na velnice“ s prstenom s dijamantom na ruci, s kubanskom cigaram u ustima itd., zaista pravi drug Tito ili je to falsifikat. Ako pitate tatu i sina **Goldstein**, Tvrta Jakovinu i Hrvoja Klasnića da se izjasne od toj osobi, za njih je gore spomenuti gospod „pravi“ drug Tito, nekadašnji siroti kumrovečki dječak koji je vodio krave na pašu i učio metalski zanat. Oni drugi, zagovornici modela „kak je to zaprav bilo“ u predstavljenoj osobi ne prepoznaju pravog Tita. Naime, ne postoji ni svjedoci niti dokumenti koji potvrđuju gdje je i kad je mali Joža pohađao satove klavira i učio vještina mačevanja. Poznati i „obožavani“ Tito posjedovao je te vještine koje ga s obzirom na životni curriculum diskvalificiraju kao autentičnog kumrovečkoga seoskog dječaka. Osparavatelji pak Tita tvrde da je pravom Titu bio amputiran jedan prst.

No, potrebno je reći da Titov identitet nije za nas ni bitan ni sudbonosan. Sudbonosno je naslijede koje nam je ostavio. Ostavio nam je sustav sačinjen od svih mogućih ljudskih poroka. Ukratko, to je

bio sustav protiv Boga i čovjeka. To je komunizam. I bilo bi dobro da je on prošlo svršeno vrijeme. Ali, nažalost - nije. On je u izmijenjenoj formi ostao baština manjine koja taj opaki mehanizam koristi za održanje na vlasti, obmanama ljudi o takozvanoj brizi za čovjeka, dobrobiti i napretku. Borba za istinu je mučan i dugotrajan proces. Ako je istinita teza da ozdravljenje, odnosno terapija traje koliko je trajala i bolest, znači da nam predстоji još značajno vrijeme za oporavak. No, sve je u našim rukama. Ima nagovještaja koji ohrabruju. U simboličkom smislu ozdravljenja puno znači micanje biste diktatora Tita iz ureda predsjednice **Kolinde Grabar Kitarović**. Na pomolu je brisanje njegova imena općenito iz javnog prostora. Pod argumentima istine, tj. argumentima „kak je to zaprav bilo“ atrofirat će i povijesna paučina u interpretaciji spomenutih „povjesničara“.

Čemu se nadati? Nada je u sustavnoj borbi za povijesnom istinom jer istina nam otvara puteve za budućnost. Nada je, u stasaloj generaciji koja ne će i ne može preuzeti ideološke standarde jedne preživjele zločinačke ideologije. Da se Hrvatska postupno opršta od starog ideološkog sustava, dokazuje i izbor nove predsjednice hrvatske države. Ona je najbolji dokaz nove hrvatske nade. Ljudi joj vjeruju i vole je. Ne svi. Kao na primjer **Milanović i Nenad Stazić**. Njih dvojica su dokaz da je njen izbor bio dobar.

PRILOZI ZA STATISTIKU TZV. ANTIFAŠIZMA

Prije petnaest godina izšao je iznimno vrijedan tematski broj *Zadarske smotre* (godište XLIX/2000., br. 4-6), časopisa za kulturu, znanost i umjetnost koji objavljuje zadarski ogrank Matice hrvatske, u cijelosti posvećen **Ivi Mašini** (1927.-1961.), hrvatskom borcu i intelektualcu koji je koncem 1961. nesumnjivo ubijen u Staroj Gradiški.

U mnoštu priloga i dokumenata koji osvjetljavaju Mašinin život, njegovo rođenje i njegov idealizam, skoro nezamjećeno je ostalo kratko sjećanje **Hrvatova Kačića** koji je Mašinu upoznao kao gimnazijalac, kad je ovaj iz Preka došao na školovanje u Dubrovnik. Prepričava, dakle, Kačić u tome svom sjećanju na str. 648. jedan dokument IV. talijanskoga korpusa, datiran 27. travnja 1943., u ko-

jem talijansko fašističko zapovjedništvo ocjenjuje trinaestero mladih Dubrovčana.

Svi su oni za talijanske faštiste protivnici fašizma i talijanskog iredentizma, ujedno „pripadnici ustaških organizacija ‘Domagoj’ i ‘Križari’“. Nisu, naravno, ni domagojcici ni križari bili ustaše – bilo je, pače, u tim organizacijama, napose u „Domagoju“ desetljećima puno pristaša jugoslavenstva – ali je važno primjetiti da i ovdje talijansko fašističko zapovjedništvo u svoje neprijatelje svrstava stvarne ili navodne simpatizere ustaša, pa ih je strpalio u – tamnicu.

I, kako su nakon „oslobođenja“ prošli ti protivnici talijanskog fašizma? Možda su dobili pohvale i odličja, jer to bi u jednome anifašističkom društvu pripadalo onima koji su se žrtvovali u borbi protiv fašizma?

Piše Kačić: „Sva su ova trinaestorica Ivovih prijatelja preživjeli uzništvo Talijana, i o kapitulaciji Italije su preživjeli njihove zatvore na Prevaci, ali su od te trinaestorice sedmero pobijeni od partizana, troje završilo u emigraciji, dvoje završilo medicinu u Zagrebu, a jedan proveo na robiji u Lepoglavi i Gradiški silne godine.“

Od njih trinaest, čak jedanaest je pogibjeno, protjerano ili bačeno na robiju! Činjenice su neumoljive: sudbina trinaest mladih dubrovačkih antifašista katoličke orijentacije jasno pokazuje kako je zapravo izgledao „antifašizam“ jugoslavenskih partizana i njihova komunističkog vodstva. Pokazuje i to zašto su Hrvati masovno bježali od „oslobođenja“. (N. B.)

KUKASTI KRIŽ I CRVENA PETOKRAKA: BIČEVI U RUKAMA NOVIH GONIČA ROBOVA

„Bauk fašizma kruži Hrvatskom.“ Baš kad se čovjek ponada da će tzv. antifašisti – od premijera **Milanovića** preko zegovarnice krvavog obračuna s osobnim i političkim protivnicima **Vesne Pusić** do karikaturalnoga, ishlajpeloga bivšega predsjednika **Mesića** – prestati okretati hrvatsku javnost prema Drugome svjetskom ratu te joj napokon podastrijeti račune za svoje dugotrajno uništavanje Hrvatske, njezina identiteta, gospodarske snage i kulturnoga napretka, na travnjaku splitskoga stadiona osvanuo je kukasti križ. Kao sudački znak za početak jednoga atletskog natjecanja, taj događaj od 12. lipnja – uoči blagdana svetog Ante koji se je nekad znao slaviti i kao *hrvatsko Antunovo* – poslužio je kao oponac za novu seriju napadaja na Hrvate i Hrvatsku, i kao novo sredstvo legitimiranja jugoslavensva i jugoslavenskoga komunizma kao tobožnjeg „antifašizma“ koji da je jedini kadar spriječiti restauraciju *fašizma* koja Hrvatskoj – kako tvrde njezini klevetnici koji su istodobno postavljeni i na mjesto njezinih privremenih upravljača! – neposredno prijeti.

I posljednjoj je budali jasno da su sva ta kokodakanja motivirana jedino težnjom da se očuvaju politička vlast i vodeće društvene pozicije, sa svim prednostima i pripaticima koje one nose. U tu se svrhu pristavljaju lončići uz vatru koja bukti na globalnoj razini: kao što je potrebno rastročiti nacionalne države i ustavoviti nadnacionalne (zapravo protunacionalne) konцепцијe, tako je na hrvatskome primjeru potrebno diskreditirati hrvatsku državu tobožnjim *kozmopolitskim* ili *europskim* argumentima, a u pričuvnoj varijanti i obnavljanjem jugoslavenstva u ovome ili u onom obliku. U toj se borbi potežu sva oružja, politička arena pliva u krvi, pa u tome metaforičkome pokolju i budalaštine i besmislice

Piše:

Tomislav JONJIĆ

imaju svoju svrhu i svoj sustav: i ljudi koji bi htjeli da ih se smatra ozbiljnima, na posve neozbiljan način raspravljaju o kategorijama koje su u historiografiji odnosno u filozofskoj, sociološkoj i politološkoj literaturi odavno raščišćene i razgraničene.

U političkome mahnitanju u kojem su akteri zasljepljeni mržnjom, činjenice ne

koistočnim religijama i kulturama, gdje i danas označava stanje sreće i blagostanja. Odatile se je potom polako prelijevao i u simboliku i ikonografiju europskih naroda, da bi 1920. postao dijelom službenih oznaka Nacional-socijalističke radničke stranke rada (NSDAP), a 1935. unesen je i u tadašnju službenu njemačku zastavu. Time je i na simboličkoj razini završeno poistovjećenje njemačke države s **Hitlerovim**, nacionalsocijalističkim režimom, pa je kukasti križ ostao upamćen kao simbol pod kojim su njemački nacionalsocijalisti i prije rata, a napose nakon što je on 1939. započeo, počinili strahovite zločine.

Ne računajući arheološke nalaze (jer kukasti križ nalazimo i na sačuvanim rimskim iskopinama, primjerice, u Solinu), u hrvatsku se je povijest on umiješao u tridesetim godinama 20. stoljeća. Zbilo se to ne toliko po tome što su nacionalsocijalističke ideje između dva svjetska rata i među Hrvatima našle pristaše u pojedincima i marginalnim skupinama (koje su i politički i uopće društveno bile beznačajnije nego u većini zapadnoeuropskih zemalja), pa čak ni po tome što je srpska politička elita – a osobito naglašeno kralj **Aleksandar Karadordević** – pokazivala naglašene simpatije prema nacionalsocijalistima i Hitlerovoj Njemačkoj koja je ustrajno nastupala kao zaštitnik jugoslavenske države (pa je Hitlerov bliski suradnik **Hermann Göring** u listopadu 1934. došao odati počast ubijenom diktatoru, u sprovodu koji je – jednakao kao **Titov** 1980. – iz Beograda slavljen kao najveći sprovod u Europi i kao ilustracija Aleksandrove državničke mudrosti i važnosti na međunarodnoj pozornici).

Ta srpska i jugoslavenska veza između kukastoga križa i „ovih prostora“ zaboravljena je. U jugoslavenskim se školama o njoj nije govorilo, a prešućivali su se i

vrijede, pa se čini posve normalnim da se crvena petokraka promiče kao simbol slobode, demokracije i blagostanja, da se fašizam izjednačava s nacionalsocijalizmom, da se potonjega sustavno nastoji nazivati tek nacizmom, a da se hrvatska nacionalna misao diskreditira kukastim križem. Taj križ ili svastika, znak je koji je izvorno imao pozitivno značenje i pozitivne konotacije, a tisućljećima se je koristio u hinduizmu i u nekim drugim dale-

„Apel srpskom narodu“, pa čak i činjenica da je Hitler sve do konca ožujka 1941. bio glavni protektor Jugoslavije. U strategiji selektivnog pamćenja upamćeno je tek to da su u travnju 1941., kad su se prilike promijenile i kad je pučistički Beograd uslijed nadahnuća iz Londona otklonio Hitlerovu zaštitu, hrvatski nacionalisti osloncem na sile Osovine proglašili državu koju su im kratili ne samo velikosrpski imperialisti i *jugoslaveni svih dlaka*, nego i njihovi kvazidemokratski pokrovitelji u Parizu, Londonu i Washingtonu.

Taj hrvatski izbor iz nužde bio je samo prividno izbor; on nije bio izbor, jer mu nije postojala hrvatska, nego samo jugoslavenska alternativa.

Moglo se je moći samo ono što se je i postiglo: nedemokratsku i teritorijalno okrnjenu državu koja se je u svakom trenutku morala obazirati na interes i snagu svojih nominalnih saveznika, ili se uzdati u *šestojanuarce* odnosno u đeneralu **Simoviću** i u **Dražu Mihailoviću** ili u **Josifa Visarionovića Staljina** i njegove ovađanje šegrtre **Josipa Broza, Aleksandra Rankovića** i **Milovana Đilasa**, odnosno njihovu partiju kojoj su u Hrvatskoj na čelu odreda bili ne samo boljševici, nego i Srbi.

Samo budala ili izdajica vlastitog naroda mogao je odlučiti drugačije: iako neslobodan, i takav je izbor bio lagan, kao što pokazuje raspoloženje hrvatskog naroda u travnju 1941. godine. Tvrđiti drugačije ne znači samo negirati skoro apsolutnu suglasnost mnoštva svjedočanstava, nego znači sugerirati da su Hrvati prihvatali svoju državu u savezu s Njemačkom i Italijom upravo zato što su bili fašisti ili nacionalsocijalisti. Trećega nema.

I tko išta znade o hrvatskoj povijesti toga doba, znade da je samo nekoliko manje ili više utjecajnih skupina – koje su sve odreda uklonjene puno prije sloma države koju su branile stotine tisuća, čak milijuni, iako je bilo jasno da je osuđena na slom – bilo skljono ideološko-političkoj identifikaciji s talijanskim fašizmom i njemačkim nacionalsocijalizmom. Nasuprot tome su ključni protagonisti ondašnje državne politike, usprkos vrlo skučenu prostoru djelovanja i vojno-političkim ogra-

ničnjima, u samome zametku, već 1941. godine, dok još nisu pravo imali ni vojske niti oružja (a ni diplomacije ni novca), skresali pokušaje da se u Hrvatsku presadi *Hitlerjugend*, da se i u neovisnoj državi omogući djelovanje nacionalsocijalističke stranke (Hrvatske nacionalsocijalističke stranke rada) i da se Hrvatska u ideološkome i u strukturno-političkom smislu identificira s Trećim Reichom.

Plaćena je za to visoka cijena, počinjeni su i brojni zločini, još brojnije nepravde i pogreške, stradalo je pritom i mnoštvo nedužnih ljudi, ali se kukasti križ u Hrvatskoj *nije primio*, niti je imao razloga da se *primi*: sama misao hrvatske države bila je negacija nacionalsocijalističke Europe zamišljene kao superdržave pod supremacijom jedne rasno-nacionalne koncepcije i jedne velikodržavne ideje. I samo zahvaljujući nedostatku dostojanstva i uškopljenosti naše političke elite, u našim udžbenicima i priručnicima nema ni spomena o otporu koji su hrvatski predstavnici tih ratnih godina na međunarodnim konferencijama pružali toj velikodržavnoj ideji, i s koliko su hrabrosti i dosljednosti branili pravo takozvanih malih naroda na identitet, državnost i vlastiti put u izgradnji i obrani nacionalne države koja nije sama sebi svrha, nego je tek pretpostavka za oslobođenje i slobodu pojedinca i skupine.

To je, uostalom, logična pozicija predstavnika jednoga malog naroda: on po definiciji ne može težiti kontinentalnome ni svjetskom gospodstvu, pa zato ne može ni pristajati uz ideje koje ograničavaju slobodu ili uniformiraju svijet. Tako je i u današnjoj Hrvatskoj: ni danas u njoj nema nijedne relevantne političke skupine niti snage koja bi na bilo koji način izražavala simpatije prema nacionalsocijalizmu ili koja bi se kitila kukastim križem; oni koji čine drugačije broje se na prste i spadaju u supkulturnu i u društvenu patologiju, njima se bave liječnici i socijalni psiholozi, a ne političari. Nema u Hrvatskoj nijedne relevantne političke skupine niti snage koja bi se uopće zalagala za ideje neslobode, osim – uskoga vladajućeg sloja: on se je odmetnuo od vlastitog naroda, i on se zalaže za uniformirani, pokoreni svijet. To što nam to novo ropstvo nameću nazivajući ga demokracijom, na samoj stvari ne mijenja ništa: i Staljin i Tito su svoje despocije nazivali demokracijama. A njihovo je kopito lako prepoznati u tome što novopečenim „demokratima“ srce zaigra od uzbudjenja kad ugledaju crvenu petokraku i s nostalgijom se sjete vremena kad su im igrokazi bili nepotrebni, vremena kad su tu građansku klatež i kulačku gamad trijebili kao muhe...•

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Od sredine ožujka do sredine lipnja 2015. svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog mjesečnika nesobično pomogli:

Marija Mogilnicki-Čanić	500,00 kn
Josip Marušević	160,00 kn
Marija Macukić	300,00 kn
Tomislav Cvetnić	400,00 kn
Ivan Janeš	600,00 kn
Blanka i Zlata Laksar	200,00 kn
Ratimir Mlinarić	300,00 kn
Helen Hersa	25,00 CAD
U K U P N O	2.460,00 kn
	25,00 CAD

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

ISTROŠENI ANTIFAŠIZAM

Antifašizam je najviše manipulirani i emocionalno nabijeni pojam nakon Drugoga svjetskoga rata. Evo, 70 godina nakon svršetka Drugoga svjetskoga rata manipulira se vremenski uvjetovanim i idejno nesamostojećim pojmom *antifašizma*. Ideja antifašizma izvorno potječe od 1922., kad su talijanski intelektualci i političari različitih svjetonazora organizirali oporbu protiv **Mussolinijeva** režima. Doklaskom nacionalsocijalista na vlast u Njemačkoj antifašistički pokret dobiva međunarodno značenje. Za vrijeme Drugoga svjetskog rata protufašistički otpor zastupaju ljudi različitih političkih i svjetonazorskih uvjerenja. U poraću su na Zapadu postojali „Antifa-pokreti“ koji se borili protiv postojećih pristaša fašizma i sprječavali njegovo ponovno oživljavanje.

Piše:

Tihomir NUIĆ

tivno međunarodnom pravu, antifašizam gubi svaki smisao. Nestankom predloška (fašizma) i uvođenjem srodnog sustava (totalitarizma), komunistički antifašizam se mogao održavati samo etiketiranjem i proganjanjem ljudi drukčijeg mišljenja koji su proglašavani unutarnjim neprijateljima.

Pojam antifašizma je, kako se pokazalo tijekom vremena, ne samo neuskladiv s pojmom komunizma, nego mu i oprečan. U komunizmu je, naime, ljudski život samo onoliko vrijedan koliko je koristan sustavu. Za fašizam i nacionalsocijalizam, koji su začeti i izrasli na idejama socijalizma,

„klasni neprijatelj“, „diktatura proletarijata“ i sličnima iz komunističke ideološke pričuve zbog kojih su ljudi bestijalno mučeni, utamničavani i ubijani? Što je s otimanjem imovine, nacionalizacijom, logorima, tamnicama, progonima? Gdje je tu „ljudsko lice“ (humanost, humanizam) koje je pripisivano samoupravnom socijalizmu? Zapravo jedina razlika između komunističkog i nacionalsocijalističkog režima u svakodnevnoj praksi počiva na temi uništenja Židova. Ova rasistička dimenzija nacionalsocijalizma je singularna u svojoj eliminatorskoj nakani i u strahovitoj izvedbi trovanjem plinom. Zapadne demokracije su se služile drugom slikom čovjeka. Iz toga proizlazi da komunizam i zapadne demokracije nisu izgradili istu pojmovnu utemeljenost antifašizma.

U potkrjepu činjenici da je crveni teror bio imantan način funkciranja komunističke države, upozorit ćemo na jedva poznatu knjigu *Zločinstva pod plaštrom socijalizma* (Narodna armija, Beograd, 1953.). Premda se radi o izrazito propagandnom štivu, prvenstveno u funkciji jačanja Jugoslavije i titističke varijante socijalizma kao i stjecanja simpatija na Zapadu poradi dobivanja kredita i vojne pomoći, knjiga obiluje različitim pogledima i tumačenjima komunista u svezi s antifašizmom.

Najprije u nekoliko rečenica o nastanku i nestanku knjige. Vrhovna komanda Crvene armije je, prema jugoslavenskom prilogu knjige, zamolila Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije i Glavni štab NOV-a i PO-a Jugoslavije za dopuštenje da dio sovjetske vojske privremeno uđe na pogranični jugoslavenski teritorij s Mađarskom, kako bi proširila borbeno djelovanje protiv njemačke i mađarske vojske u Mađarskoj. NKOJ i Glavni štab su se složili, pod uvjetom da jedinice Crvene armije poštuju civilnu upravu na tim područjima. Njemačka verzija, međutim, tvrdi da

Vojnik Crvene armije na beogradskim ulicama

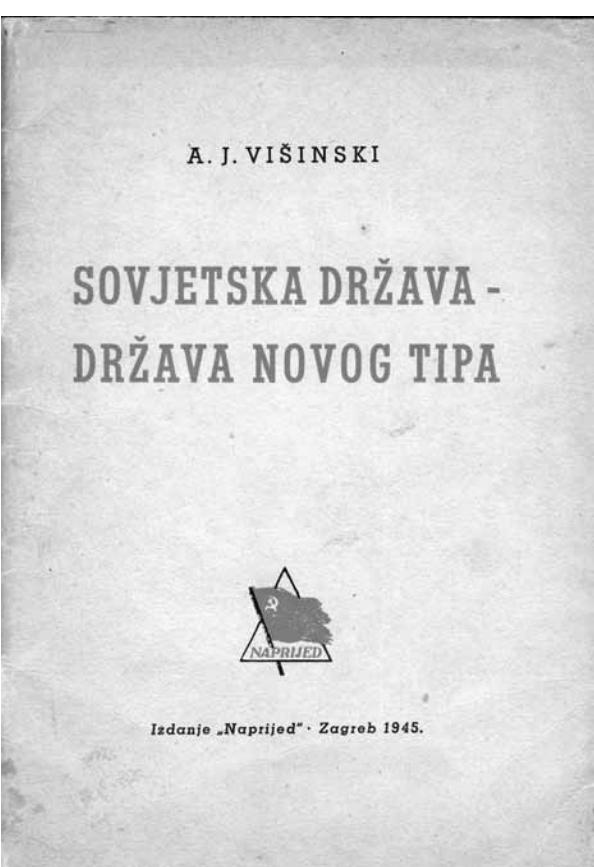
Za razliku od toga, prema *Brockhausu* (2008.), „komunisti su u istočnoj, srednjoj i jugoistočnoj Europi koristili antifašizam kao taktičko oruđe za preuzimanje vlasti u tom dijelu svijeta“. Vojnim porazom sila Osovine te smišljenom manipulacijom komunista, da antifašizam osmisle političkom formom i time prikriju totalitarizam, nametnu vlast protiv volje naroda i pro-

vrijedi ista vrijednosna mjera o čovjeku. Komunizam je propagandom uspio antifašizam učiniti sastavnim dijelom svoje demagogije i instrumentalizirati ga prema vlastitim potrebama. Nacionalsocijalizmu se, primjerice, s pravom predbacuje rasna i nacionalna netrpeljivost. A što je s pojmovima „buržujstvo“, „neprijatelj naroda“,

se **Tito** šest tjedana nakon susreta s **Churchillom** potajno sastaje sa **Staljinom** u Moskvi 21. rujna 1944. i moli ga za vojnu i političku potporu, premda je Staljin do sastanka u Teheranu 1943. održavao kontakte s jugoslavenskom izbjegličkom vladom i pomagao četnike Draže Mihailovića. Staljin u rujnu 1944. velikodusno šalje Titu ne samo vojsku, nego i političke i vojne savjetnike. Nakon razlaza sa Staljinom 1948., jugoslavenska je strana u samopromišljene svrhe počela prikupljati i objavljivati materijale o ponašanju i zločinima Crvene armije.

Premda je o tim pojавama objavljeno i raspačavano više knjiga, **Bijela knjiga** pod naslovom *Zločinstva pod plaštom socijalizma* nikad nije u Jugoslaviji ugledala svjetlo dana. Urednici **Mehmed Tockić, Radivoje Jovanović i Đorđe Radišić** su je priredili za tisak. Tiskana je, prema zabilješci njemačkog nakladnika, u rujnu 1953. u tiskari „Jugoslavija“, Ulica Vojvode Mišića 19, u Beogradu, u 8000 primjeraka. Većina primjeraka nikad nije ni vidjela nakladu *Narodne armije*, ističe njemački nakladnik. Jednoga dana u svibnju ili lipnju 1954. natovareno je cijelo izdanje na teretno vozilo i odvezeno izvan Beograda. Jedini primjerak je stigao na Zapad „pustolovnim putovima koje se zbog opasnosti po povjerljivu osobu ne može otkriti“. Radio Köln je 20. ožujka 1962. počeo emitirati važne dijelove iz knjige. Njemački pisac i publicist **Hendrik van Bergh** (1914. - 1992.) objavljuje knjigu s opsežnim uvodom i pogовором под naslovom *Drug neprijatelj – neobjavljeni dokumenti o Crvenoj armiji (Genosse Feind – Unveröffentlichte Dokumente über die Rote Armee)*, Berto-Verlag, Bonn, 1962.).

Netom što se knjiga pojavila na tržištu, prestala je postojati naklada Berto-Verlag, a sve su knjige na misteriozan način nestale kako iz skladišta tako i iz knjižara diljem Njemačke. Naime, Staljinovom smrću 5. ožujka 1953. počinje otopljanje odnosa između Moskve i Beograda. Već 29. travnja 1953. vode se pregovori s

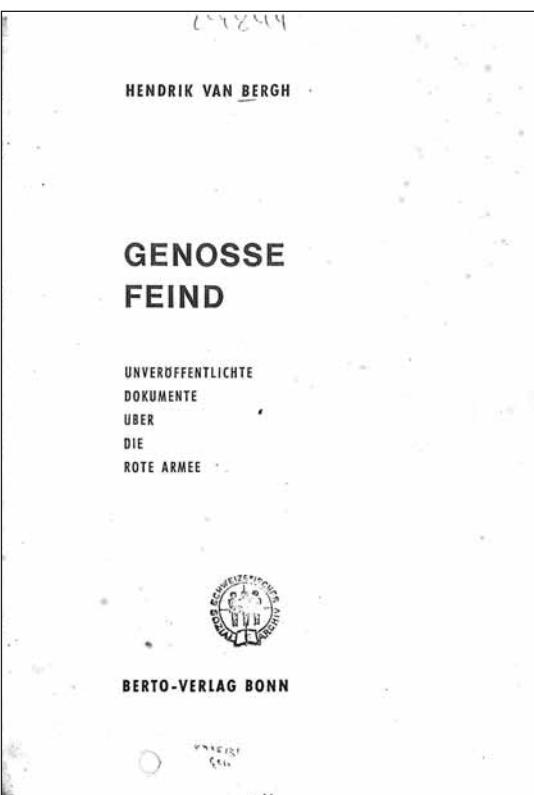
Hvalospjevi sovjetskoj državi tiskani su u Jugoslaviji u stotinama tisuća primjeraka

Molotovom, da bi u lipnju bio akreditiran moskovski veleposlanik u Beogradu, a jugoslavenski mjesec dana kasnije u Moskvi. A godinu dana kasnije, u lipnju 1954., zaključuje Kominform u Pragu, na zahtjev **Nikite Hruščova**, da s Titom valja obnoviti odnose. Već koncem svibnja 1955. Hruščov službeno posjeće Beograd.

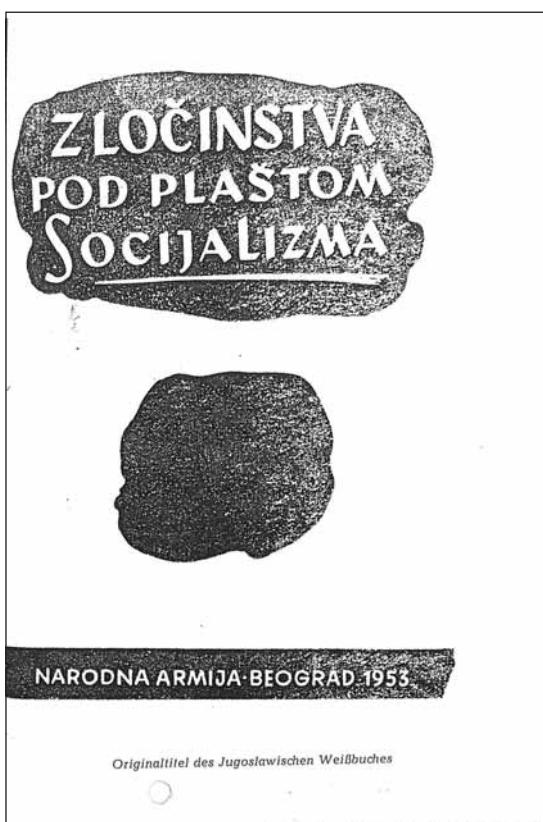
Iz sadržaja knjige je razvidno da je sovjetska pomoć Titu bila trojanski konj. Ma koliko knjiga bila određena u propagandne svrhe, u njoj se opisuju jezoviti postupci sovjetskih vojnika, savjetnika i pripadnika tajne službe na temelju iskaza svjedoka, većinom s punim imenom i prezimenom i mjestom događaja. Samo su imena žrtava izostavljena. Teza autora glasi da se „pod plaštom socijalizma“ krije sustav koji je proizvod najgolijeg barbarstva, sustav koji „porobljuje narode“ i koji je antiteza „humanosti i socijalizmu“. Cijelo je poglav-

lje posvećeno vojnicima i vojnim savjetnicima, njihovoj sabotaži borbe, ubijanju jugoslavenskih vojnika, provokacijama građana, njihovim seksualnim i alkoholičarskim orgijama, silovanjima žena i djevojčica.

Dalje poglavje o brojnim nedjeljama i zlodjelima ruskih (sovjetskih) vojnika naslovljeno je znakovitim riječima *Zločini na fašistički način*. U jednom se poglavju obrađuje rusk „nekultura“ zbog sirovog i surovog nemoralnog ponašanja. Pred očima čednih seljaka ruski se vojnici kupaju goli, javno obeščašćuju majke i kćeri, vrše nuždu u dnevним boravcima, kupkama, kuhinjama i staklenim posudama. Uopće se opisuje primitivizam i barbarstvo, krađe i razbojstvo Sovjeta i Rusa i predbačuje im se beskrajno licemjerstvo te im se osporava pravo da poučavaju druge narode komunističkim vrijednotama ili njima ovladavaju u imenih vrjednota. Autori knjige izvješćuju o sveukupno 1219 počinjenih silovanja, 329 pokušaja silovanja, 111 silovanja s ubojstvom, 248 silo-

Naslovica njemačkog prijevoda kasnijega jugoslavenskog obračuna s Crvenom armijom

Naslovna stranica jugoslavenskog izdanja

vanja s pokušajem ubojstva i 1204 pljačke s prijetnjom sile.

Što god mislili o ovom nutarnjem komunističkom obračunu, on nam pokazuje banalnu stranu komunizma koji različito vrjednuje žrtve. Na jednoj strani javno zgražanje nad zlodjelima Crvene armije, s druge strane se masakri nad vlastitim građanima opravdavaju potrebama revolucije i skrivaju. To da su jugoslavenski komunisti sami bili oruđe partije i počinitelji razbojstava, za većinu nije ništa značilo. Traženje istine na ovakav način je zapravo bježanje od istine. Branjenje žrtava samo ubijenih od ruske ruke i traženje pravde samo za njih pothranjuje konačno beskonačnu nepravdu.

Semantički bi antifašazam (protufašizam) trebao imati obilježja svih anti- ili protupokreta kao što su antimilitarizam, antiliberalizam, antisemitizam, protu-reformacija i sl. Međutim, antifašizam monopolizira isključivo revolucionarna avangarda kojoj je totalitarizam bio imanentan i u konačnici negacija antifašizma. Staljin i Tito, kao i njihovi nasljednici, služili su se istim metodama vladavine kao Mussolini i Hitler. Sve je ovisilo o

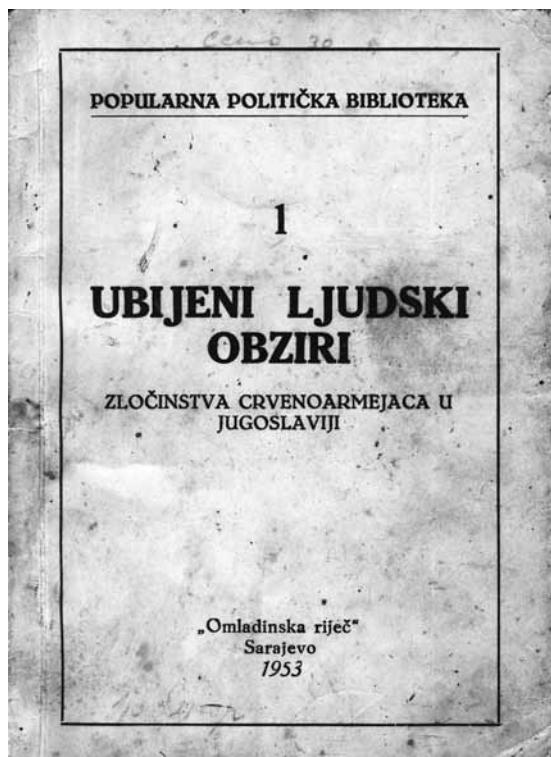
karizmi vođe koji je posjedovao nadnaravne karakteristike, vršio prvorazredne društvene funkcije, dopuštao samo jednu stranku, policijskim terorom obračunavao s onima koji su drukčije mislili, govorili i pisali. Svaki od njih je dosegao vrhunac karijere u kultu ličnosti.

Da komunizam također počiva na rasizmu pokazuju nam dva citata njegova začetnika **Karla Marxa**: „... Nema sumnje da Mađari i Bećani s bićem tjeraju tu klatež u Dunav. Šibaju te drske fukare, prosjake, gladnuše, desperadoše. Čopor ništarija, bitanga, skitnica, hrvatsko blato, podle kmetove tjeraju u propast. Te bijesne pustolove izbljuvala je njihova prezasićena zemlja... Europska buržoazija plješće strašnim zločinima Hrvata... Berlinska kamarila... je opijena hrvatskim i hajdučkim pobjedničkim rikanjem“ (*Neue Rheinische Zeitung*, br. 135). Isti Karl Marx u osvrtu na borbe švicarskih plaćenika po Italiji ironizira njihova junačka djela i naziva ih „švicarskim Hrvatima“ (*Neue Rheinische Zeitung*, br. 197).

Ako su hrvatski komunisti bili istinski antifašisti, zbog čega su slijedili Staljina u njegovim sporazumima s nacional-socijalistima i zbog čega su i sami tražili dogovore s hrvatskim nacionalistima? Zbog čega je Tito, ako je bio antifašist, preko svog špijuna **Vladimira Velebita** nacistima nudio da je spremna zajedno s njemačkim divizijama boriti se protiv savezničkih jedinica ukoliko bi se iskrcale u Hrvatskoj, što je Hitler glatko odbio s obrazloženjem da on ne pregovara s teroristima (Rudolf Kiszling, *Die Kroaten*, Graz-Köln, 1956., str. 200)?

U Hrvatskoj se unatoč mnoštvu činjenica i podataka koji dokazuju suprotno, još uvjek jedino komunistički pokret drži antifašističkim. Sve ostalo rodoljubljem na-

dahnuto i hrvatstvu privrženo pučanstvo se držalo na ovaj ili onaj način fašističkim ili bliskim fašizmu, što je opravdalo umorstva, progonstva, utamničenja. I logori poput Golog otoka ili Sv. Grgura su nastali u duhu komunističkoga antifašizma. Čak je i ustaški logor Jasenovac, nakon likvidacije ustaša, kasnije godinama ostao u pogonu pod vodstvom antifašističkoga pokreta. Zbog tih i takvih zločina nad Hrvatima nitko nije odgovarao pred sudom. U srži svih ovih kontroverzi je odnos prema Hrvatskoj. Komunisti i njihovi potomci se gotovo jedno stoljeće spore, muče, lome i intrigiraju zbog svog sudbinskog promašaja što nisu mogli shvatiti da za hrvatski narod sloboda znači imati svoju državu. Komunizam je kao politička forma zasad mrtav, ali utopija o perfekcioniranju ljudskog društva je ljuljačka koja se ponovno može pretvoriti u totalitarizam i nasilje. Stoga komunisti nisu spremni ubrojiti u krug antifašista brojne borce za samostalnu i demokratsku hrvatsku državu koji su odlučno odbacivali fašistički predložak i postojano inzistirali na elementima humanoga međuljudskog ustroja države. •

Još jedna propagandna knjiga o zločinima Crvene armije

RIM NEMA IZGLEDA PROTIV BIZANTA

Zašto mi Hrvati nismo među ostalim evropskim narodima koji su ove godine obilježavali 70. obljetnicu završetka Drugoga svjetskog rata i prestanak svih ubijanja i ratova od tada do današnjih dana? Svi osim nas imali su priliku u proteklih 70 godina posvetiti se mirnom životu i blagostanju. Bez obzira na to, radi li se o *velikim* ili *malim* narodima, svejedno pripadali oni NATO-u ili nekadašnjemu Varšavskom ugovoru, svi osim Hrvata proveli su spomenuto razdoblje u miru, bez žrtava. A jedno je sigurno, da se to tako dogodilo, nije kriv narod, već političke elite koje nažalost hrvatski narod nije imao prilike izabrati, već su nametnute od svjetskih sila koje su na tome našem "ukletom" prostoru imale svoje interese.

Sve je zapečaćeno 1918. raspadom Austro-Ugarske u kojoj je Hrvatska, iako rascjepkana i u podređenu položaju, ipak imala uređen i stabilan upravni poredak, zamjeran stupanj pravne sigurnosti, uređene zemljische knjige, a hrvatsko gospodarstvo i financije bili su podjednakima onima u ostalim perifernim zemljama velike monarhije. U vrijeme uoči njezina sloma, za opstanak Monarhije kao okvira u kojem se imaju očuvati i ujediniti hrvatske zemlje zalagali su se pravaši-frankovci, general **Stjepan Sarkotić** kao zemaljski poglavac Bosne i Hercegovine, vrhbosanski nadbiskup **dr. Josip Stadler**, pravnih, sociolog i geopolitičar **dr. Ivo Pilar** i širok krug njihovih pristaša. Na drugoj su strani "naše boje" zastupala dva ugledna i naobražena predstavnika: odvjetnik **dr. Ante Trumbić** i novinar **Frano Supilo**. Njihova je koncepcija bila bliža ratnim pobjednicima, a kao takvi, oni su bili intelektualno nadmoćni strani s kojom su pregovarali, srpskoj, koja nije uvažavala objektivnu argumentaciju u pogledu pravičnog dogovora oko uređenja buduće države.

Supilo je umro prije ostvarenja buduće države južnih Slavena, dok je Trumbić krenuo kao ministar "inostranih dela", ali se uskoro razočarao i postao protivnik države u čijem nastajanju je bio jedan od

Piše:

Alfred OBRANIĆ

bitnih graditelja. „Prisajedinjenjem“ hrvatskih zemalja Srbiji dobili smo manje političkih sloboda od onih u bivšoj državi, a sve napredno što smo donijeli u miraz, uništio je i opljačkao primitivni karađorđevičevski režim. Dakle, imali smo vrsne

ljude, ali loše političare koji su usprkos intelektualnoj nadmoćnosti poraženi od primitivnoga bizantinskog elementa. Za nas Hrvate bio je to prvi korak u krivom smjeru, koji nismo uspjeli u potpunosti ispraviti do današnjih dana.

Monarho-fašistička Jugoslavija bila je država u kojoj su velikosrpski vlastodršci provodili teror nad hrvatskim narodom, a kulminiralo je ubojstvom hrvatskih

Nadbiskup zagrebački, kardinal dr. Alojzije Stepinac

Papa Franjo

zastupnika u beogradskoj Skupštini i ravnjanjem vođe HSS-a **Stjepana Radića** koji je uskoro preminuo. Taj događaj je bio prekretnica u hrvatskome političkom životu: osnovana je ustaška organizacija kao pokret otpora s krajnjim ciljem uspostave samostalne i neovisne hrvatske države, kao odgovor na silu koju provodi uskoro uvedena diktatura kralja **Aleksandra**. Nakon Radićeve smrti vodeći hrvatski političar u zemlji postaje **Vladko Maček** kojega velikosrpska vlast nekoliko puta osuđuje i šalje na robiju, no on svejedno neprekidno pregovara nastojeći riješiti hrvatsko pitanje unutar postojeće države. U tim nastojanjima postigao je vrhunac 1939. uspostavom Banovine Hrvatske. Budući da je ustaškom pokretu bila zabranjena djelatnost u zemlji, a njegov utemeljitelj i vođa **Ante Pavelić** višekratno osuđen na smrt, vodstvo pokreta preselilo je u emigraciju i to uglavnom u Italiju. U godinama uoči rata politički je razvitak pogodovao Paveliću, pa je jačao i tzv. domovinski ustaški pokret.

Drugi svjetski rat i napad **Hitlerove Njemačke** na Jugoslaviju hrvatski političari nisu dočekali spremni. Jasno da u tim vremenima nije mogao biti uspostavljen demokratski režim u bilo kojoj zemlji, a pogotovo ne u zemlji koja bi nakon tisuću godina trebala ponovo stići neovisnost. Ako je Maček odbio prihvati neovisnu Hrvatsku pod patronatom nacional-soci-

jalističke Njemačke, onda je kao vodeći hrvatski političar tog vremena morao imati nekakvo drugo izgledno rješenje. Oslanjujući se na sile Osovine kao jedinoga mogućeg saveznika, Pavelić je pristao na učjene samo da bi u ratnom metežu uspostavio samostalnu hrvatsku državu. Radije bilo kakvu, nego nikakvu.

Teško je ocijeniti, tko je od saveznika postavio veće zahtjeve: Hitler, prisiljavajući Hrvatsku na pokoravanje njemačkim ratnim ciljevima, pa i na primjenu rasnoga zakonodavstva i sudjelovanje hrvatskih vojnika na Istočnome bojištu, ili **Mussolini** aneksijom dijela hrvatskog teritorija i okupacijom juga Hrvatske temeljem Rimskih ugovora iz svibnja 1941. godine. Istdobro je novouspostavljena država svakim danom trpjela razaranja, uništavanje ionako krhkog gospodarstva i ubojstva stanovništva od partizanskih i četničkih terorističkih skupina. Svakomu politički pismenomu građaninu bilo je 1943. godine jasno da sile Osovine gube rat i da je samo pitanje vremena koliko će opstatiti do konačnog poraza. S obzirom na to da je Hrvatska bila sama po sebi beznačajan čimbenik u strateškom pogledu među zaraćenim stranama, iako je u geopolitičkom smislu bila važna za povlačenje njemačkih snaga s Jugoistoka, a nakon savezničkoga iskrcavanja na Siciliji sredinom 1943. za Nijemce je imala ulogu i u sprječavanju možebitnoga desanta u Dalma-

ciji i ugrožavanja „Alpske tvrdave“ (*Alpenfestung*), jasno je da su vodeći hrvatski političari trebali pripremati narod i državu, kako bi na što bezbolniji način dočekali kraj rata.

Danas je poznato da je službeni Zagreb već 1941. pokušavao preko Madrija i Istambula odnosno preko Berna i Vatikana uspostaviti odnose sa zapadnim Saveznicima, ali je Velika Britanija koja je kreirala anglo-američku politiku prema jugoistoku Europe sve te kontakte odbila, a neutralnoj Švicarskoj i Svetoj Stolici je zaprijetila i diplomatskim sankcijama ako bi se one pokazale blagomaklone prema hrvatskim pokušajima. Slično se je ponovilo i 1943., kad je pokušano diskretno osnivanje Hrvatskoga komiteta u Švicarskoj, koji bi se založio za opstanak hrvatske države bez obzira na ustaški režim. Zato su i nastojanja u 1944., upamćena pod nazivom *afere Lorković-Vokić*, kao i neki beznačajni pokušaji u posljednjim trenutcima rata u Europi, bili osuđeni na neuspjeh. Iako su zapadni Saveznici isključivali mogućnost samostalne hrvatske države (a u svojoj težnji da obnove Jugoslaviju i Čehoslovačku onemogućili su i opstanak samostalne Slovačke, iako su je 1939. čak i priznali i s njom uspostavili diplomatske odnose), ipak se može kazati kako tadašnje hrvatsko političko vodstvo nije učinilo dovoljno da spasi državu i narod.

Zbog masovnih smaknuća koja su „osloboditelji“ započeli već 1941./42. godine, a osobito sustavno počeli provoditi od jeseni 1944. u istočnim i jugoistočnim dijelovima zemlje, pokrenulo se stanovništvo koje je krenulo najprije prema Zagrebu i središnjoj Hrvatskoj, a onda u proljeće 1945. i prema zapadnim Saveznicima, od kojih se je očekivalo civilizirano ponšanje i postupanje u skladu s međunarodnim pravom. Ono je, napose u obliku tzv. Martensove klauzule, štitilo ne samo civile, nego i vojsku koja se je povlačila. Upravo osloncem na to međunarodno pravo nisu zapadni Saveznici postrijeljali i poklali ni talijanske fašističke grupacije, a ni pripadnike SS-a odnosno Hitlerove

stranačke vojske. Moralo se očekivati da Hrvati ne će imati manji stupanj zaštite. No, znademo što se dogodilo: Englezi ih nisu htjeli prihvati i sve su vratili u Jugoslaviju Titovim partizanima odnosno Jugoslavenskoj armiji. NKVD-ovac **Josip Broz** riješio je problem zarobljenika i stotina tisuća civila u bijegu naredbom: *Pobiti! Kreni u Sloveniju i Austriju i prenesi ovu naredbu komandantima naših armija!*

Tim riječima svom generalu **Jefti Šašiću** izdana je naredba za najveći masovni zločin u Europi poslije Drugoga svjetskog rata. Danas otkrivamo njihove kosti po Hudim jamama, Teznom, Macelju i u stotinama drugih jama diljem Slovenije i Hrvatske. Hrvatsko političko vodstvo – i Maček i Pavelić – sklonili su se u emigraciju u kojoj je utočište našao i dio hrvatskoga mnoštva; drugi, vjerojatno ne manji dio izručen je Jugoslaviji na milost i nemilost. U jugoslavenskim je partizanskim redovima bilo i hrvatskih intelektualaca i komunista koji se nisu odrekli svoga nacionalnog identiteta, ali su ljudi poput **Vladimira Nazora, Andrije Hebranga, Svetozara Rittiga, Ivana Supeka** i sličnih, u tadašnjim odlukama važnima za sudbinu hrvatskog naroda bili zaobiđeni, ili su pak znali što se spremaju i usprkos tome ostali su ravnodušni, prepustivši Zagrepčane tijekom svibnja i lipnja 1945. na milost i nemilost Đoki Jovaniću.

I opet je politička elita prezivjela, dok je 10 posto hrvatskog naroda skončalo po jamama bez imena i groba. Slijedila je komunistička Jugoslavija ili drugi pokusaj stvaranja Velike Srbije, sada pod plaštrom komunizma, bratstva i jedinstva, kasnije i tzv. samoupravljanja. E, to smo već osjetili na vlastitoj koži, kad su nas zatvorili zbog udruživanja protiv naroda i države. Od deset istražitelja koji su ispitivali skupinu varaždinskih gimnazijalaca i studenata niti jedan nije bio Hrvat! To je slika varaždinske UDB-e koncem 1950-ih godina.

Na Golom otoku, kamo su većinu nas poslali na izdržavanje kazne, nitko od dvije stotine službenika i stražara nije bio Hrvat. Tako je u praksi Gologa, Lepoglave i Stare Gradiške funkcionalo to poznato bratstvo i jedinstvo: mi Hrvati –

Dobrica Čosić: "Laž je srpski državni interes. Laž je u samom biću Srbina."

osuđenici, a oni – "vaspitavači". Na sreću ostali smo živi, za razliku od nesretnika s kojima je UDB-a obračunala ne čekajući formalno suđenje.

Urušavanjem komunističkih država, pa tako i Jugoslavije, stvorena je prilika da ostvarimo vjekovni san o samostalnoj državi Hrvatskoj. Narod se na referendumu izjasnio da želi konačno i za sva vremena napustiti Jugoslaviju i živjeti u vlastitoj državi. Takvu odluku donijeli su tada i Slovaci, oprostili se u miru od zajedničke im Čehoslovačke i danas su jedna od najnaprednijih europskih država, dok je Hrvatska manje više po svim pokazateljima posljednja, 28. od svih 28 država Europeke unije. Usporedbom dolazim do odgovora na pitanje zašto je tako: Slovačka od 1945. nije imala rat, a nije ga imala zato jer ne graniči sa Srbijom i zato jer ima Mađare, a ne Srbe kao nacionalnu manjinu unutar granica svoje države (uz ispriku svim našim Srbima koji prihvaćaju Hrvatsku kao svoju domovinu). I još nešto, nisu imali svoje vlastite građane Slovake koji su "plakali" za bivšom državom. Mi smo nažalost imali sve ovo зло što Slovaci nisu, pa smo proživjeli još jedan rat sa strašnim posljedicama.

Sve što sam do sada u ovom tekstu napisao bilo je zato što mi je teško prihvati da se Vatikan odnosno papa Franjo konzultira sa Srbijom odnosno sa Srpskom pravoslavnom crkvom, hoće li Papa pohoditi

Hrvatsku te hoće li **Alojzija Stepinca** proglašiti svetim. Vatikan poznat u svijetu po vrhunskoj diplomaciji i papa Franjo kao poglavar Katoličke crkve... A tko su im sugovornici? Bilo bi dobro da Papa prije slanja pisama i dogovaranja pročita što o svojima misli i govori Dobrica Čosić, "otac srpske nacije": "Mi lažemo da bismo obmanuli sebe, da utešimo drugoga; lažemo iz samilosti, lažemo iz stida, da ohrabrimo, da sakrijemo svoju bedu, lažemo zbog poštenja. Lažemo zbog slobode. Laž je vid srpskog patriotizma I potvrda naše urodene inteligencije. Lažemo stvaralački, maštovito, inventivno" "Laž je srpski državni interes. Laž je u samom biću Srbina. U ovoj zemlji svaka laž na kraju postaje istina."

Vatikan pita za mišljenje državu koja je izvršila agresiju na Hrvatsku i pritom srušila 116 crkava, 88 kapela, 66 župnih kuća, 7 samostana i preko tisuću manjih sakralnih objekata. Papa pita Srpsku pravoslavnu crkvu, jednog od pokretača pobune i agresije na Hrvatsku, crkvu koja u mirna vremena gotovo da nema vjernika, jer se oni okupljaju u crkvama samo kada Srbi idu u osvajanja. Kao što vidite, prije stotinu godina obrazovani ljudi koji su držali do svoje riječi bili su izigrani poznatom bizantskom diplomacijom, a izgleda da se to događa i danas...•

ALBERT CAMUS (1913.-1960.) – PUTOKAZI ISTINSKOGA ČOVJEŠTVA (II.)

Strahote Prvoga svjetskog rata kao i njegove posljedice bijahu temeljno obilježje ozračja u kojemu je stasao i svoju književničku djelatnost počeo razvijati **Albert Camus**, izuzetan pisac i mislitelj. Pitamo li pak što tvori jezgru onodobnoga ozračja, mogli bismo jednostavno reći: *nasilje*. Ono je, u svojim različitim oblicima, rušilo cijeli svijet istinskih vrijednosti, počevši od materijalne kulture do vrhunskih dostignuća ljudskoga uma i srca. Riječ je o ratnim osvajanjima, ali i o kolonijalnim zaposjednućima što bijahu praćena zločinima svih vrsti i sadržaja, što posve otvorenih, što prikrivenih, poricanih ili opravdavnih višim ciljevima.

U Turskoj je između 1894. i 1896. ubijeno oko 150.000 Armenaca. U Prvome svjetskom ratu zbio se drugi veliki pokolj u kojemu je stradalo između 400.000 i 550.000 okrutno ubijenih Armenaca. Progonači i ubijajući nedužne Židove, **Hitler** se pitao: „*Tko se danas sjeća (ubijenih) Armenaca?*“ Time je hrabrio svoje krvnike kako bi u svojim progonima i uništavanjima Židova bili što bezobzirniji. Posrijedi su progoni što ih nije bilo moguće prikrivati, a nepregledno je mnoštvo onih za koje se sigurno zna kako su postojali, ali pomnije ispitivanje okolnosti u kojima su se dogodili još nije ni započelo.

Suma tih saznanja i slutnji slijevala se u jednu jednostavnu prosudbu: ljudski je život postao besmislenim! Toj su prosudbi, dakako, pridonijeli brojni objektivni i subjektivni razlozi. To posebice vrijedi za pojedine proučavatelje istačana osjećaja za istinske vrijednosti ljudske osobe, njezina dostojanstva i slobode, svijesti, odgovornosti i zajedništva.

Takav bijaše Albert Camus. Francuz rođen u Alžиру, izdanak prebogate europske, francuske kulture, maštao je kako se čovječnost i ljepota te veličanstvene uljudbe prenosi i širi izvan granica Francuske. Nu videći kako prevladavaju sebičnost i zanemarivanje alžirskih muslimana, zastao je u nevjericu; o jednakopravnosti nema

Piše:

Dr. Vjeko Božo JARAK

ni govora! Jednako je duboko bio potresen kad je Hitler vojnom silom udario na Francusku. Pa gdje je tu, pita se, višestoljetna kultura, ponikla iz istih korijena, stvarana životom i djelima zajedničkih velikanauma i srca!?

Sličnih pitanja bilo je mnogo, ali su sva, više-manje, ostajala bez ikakva odgovora. Nasilje se širilo, a potištenost ljudi bivala sve većom. Pronicljiv i nadasve duboko osjećajan pisac trpio je pod bremenom općenito teško podnošljiva stanja. Do njega su dopirali glasovi kako se u Europi razvija i širi val komunističkoga pokreta što nagovješće novo doba za porobljene i siromašne ljude. Camus se tomu pondonao i prvom prigodom (1934.) pristupio tomu pokretu. Međutim, otkrivši kako je

posrijedi prazna promidžba u službi novih porobljavanja, ubrzo se razočarao. Svojom pisanom riječju pokušao je pozornost javnosti svratiti na izuzetan položaj Sredozemlja i tamošnjih naroda kako bi oni, na temelju stare, dugotrajne i nadasve veoma bogate kulturne baštine, bili u stanju stvoriti veliku zajednicu jednakopravnih naroda. Njegovo pisanje, kao i njegovi drugi pokušaji djelovanja u smjeru jednakopravnosti i zaštite ugroženih naroda ostali su glas vapijućega u pustinji. Jedini je njihov učinak bio njegovo isključenje iz komunističke stranke (1935.).

Nepogodama takva sveopćega stanja pridružile su se i njegove osobne tegobe. Pošto u svojoj drugoj godini života bijaše ostao bez oca koji je poginuo u ratu, živio je sa starijim bratom u obitelji s majkom i bakom – ženama što su se veoma teško snalazile u novonastalim okolnostima. Sretna je okolnost bila što se u školi od-

Pogled na Pariz s katedrale Notre-Dame

Camus pri dodjeli Nobelove nagrade za književnost 1957. godine

likovao svojom bistrinom i pojačanom marljivošću. Nažalost, obolio je. Zarazio se tuberkulozom s kojom se mučio sve do prerane nesretne smrti. Za vrijeme školovanja radio je mnoge sporedne poslove kako bi osigurao potrebna sredstva za život, a ni kasnije se nije mogao nesmetano posvetiti svome književnom radu pa je 6 do 8 sati dnevno trošio na sporedne poslove. Uza sve te, opće i osobne nedaće, snašla ga je jedna za nj izuzetno bolna. Zavolio je mladu i lijepu djevojku i s njome se u svojoj dvadesetoj godini oženio. U svojoj zaljubljenosti nije mogao ili se nije potrudio pobliže je upoznati, a ona bijaše veoma ovisna o drogama. Prvi ga je na to upozorio njegov ujak koji ga bijaše u svojoj kući udomio i mnogo mu pomagao. Kad ujakova upozorenja nisu koristila, on je Camusu otkažao svoje gostoprivrstvo. U pomoć mu je pritekla majka njegove mlade žene, iskusna liječница, ali ni njegovo ni majčino nastojanje oko odvikanja nisu urodili plodom. Mlada žena bijaše duboko posrnula, pa joj ni jedna bolnica nije mogla pomoći. K tomu, ona bijaše hirovita i u braku nevjerna. Nakon ozbiljnih nastojanja kako bi joj pomogao, Camus je ožalošćen prekinuo zajedništvo i udaljio se.

Posred svih tih nevolja, pojačano se u njemu javljalo pitanje smisla čovjekove

opstojnosti. Besmisao i beznađe ugrožavanju mnoge živote, a nerijetko ih je pratio mišljenje kako je samoubojstvo jedini uspješan izlaz.

Camus u svojim književnim djelima oštro odbacuje svaku pomisao na samoubojstvo. Čovjeku se može činiti kako za taj čin postoje razlozi: ako život nema smisla, čemu onda živjeti? Međutim, Camus u svome razmišljanju ide dalje od toga: samoubojstvom se čovjek ne sukobljava s velikim prijepornim pitanjem besmisla ili apsurdnosti života nego jednostavno podliježe, ne umire slobodno nego izbjegava susret s apsurdom prikazujući ga uopćeno i neosobno, kao da bi on bio nekakva viša zasebna sila što nam oduzima svaku nadu. U čovjeku ipak postoji nešto više i jače od njegove konkretne zbilje i njegovih djela u njoj.

Radeći na svome djelu *Stranac* Camus se pozabavio društvenim stanjem u kojemu prevladavaju jednostranost i površnost te neotpornost pojedinca spram vlastite okoline i njegova neodgovorna ponašanja u njoj. Usput je započeo raditi i na novom djelu pod naslovom *Mit O Sizifu* želeći produbiti i proširiti svoje shvaćanje čovjeka pojedinca osvrćući se na njegovu djelatnost što se čini besmislenom.

Prema grčkome mitu o Sizifu, Sizif, ute-meljitelj i kralj Korinta, bio se zamjerio Zeusu, pa ga je on kaznio: morao je živjeti u podzemlju gdje je težak kamen valjao uzbrdo. Kad bi ga dogurao do vrha brda, kamen bi mu izmaknuo i otkotrljaо natrag do podnožja brda. Sizif bi tada iznovice morao obaviti isti posao: dogurati kamen na vrh brda, a kamen bi opet izmaknuo i otkotrljaо nizbrdo. I kako se to u nedogled ponavljalо, nazvano je Sizifovim poslom – neuspjelim i uzaludnim poslom.

Promatrajući život svojih suvremenika, Camus je zbnjen zastajao nad upadnim primjerima beznađa i zdvojnosti, a još više pri pomisli na smrt, mrklinu koja sve dovodi u pitanje! Istinske težnje i veliki napor! Imaju li oni ikakav smisao? Može li se ljudi potaknuti da se bore za mir i pravdu u ljudskome društvu? Kako probudit razumijevanje za porobljene i ugnjetavane?

Nije li sve to *Sizifov posao* – uzaludno i neostvarivo!? Mnogi pred tim pitanjima klonu, a još je više onih što ta pitanja ne žele ni čuti, budući da su podlegli sumnji i postali nepovjerljivima.

Spletu prijepornih pitanja Camus pristupa posve trijezno. Njegov je govor otvoren, određen i jasan, ali istodobno dobronamjeran: nikad nije odbojan, nikoga ne vrijeđa i ne omalovažava. On najprije ističe ograničenost svoga pristupa: njega zanima ljudska stvarnost u koju želi proniknuti. On zapravo želi zaroniti duboko u čovjeka i njegovu zbilju te naslutiti mogućnost kako bismo – stojeći s objema nogama u čovjekovu svijetu – mogli ugledati svjetlo što bi nam čovjeka i njegov svijet učinilo prihvatljivim. Time je rečeno kako se valja unaprijed odreći gotovih rješenja što nam ih nude metafizika i teologija. Tek pošto se susretнемo s izravnom zbiljom čovjeka i njegova svijeta i pošto ih prihvativimo, bit će nam prihvatljiva i pomoći metafizike i teologije.

Najprije nam mora biti jasno kako mi čovjeka i njegovu zbilju u cijelini teško upoznajemo. Naša je zbilja veoma složena, a naša spoznaja često djelomična. Posebice nam nedostaju mostovi pomoći kojih bismo povezivali pojedine grane i bili u mogućnosti proniknuti cijelinu u

njezinoj jezgri. Sve se pak naše prosudbe stječu u ljudskome srcu, a mi ih nerijetko donosimo gotovo isključivo na podlozi racionalnih podataka što rijetko mogu zahvatiti cjelinu. Naš je um ipak svjestan svoje ograničenosti. Veličina je čovjekova u tome da bude jači od svoje sudsbine. Ako su njegove okolnosti nepravedne, jedini način da ih nadvlada jest da sam bude pravedan. Čini li to, budu se u njemu nada što rađa novom nadom – nadom za život, za izdržljivost u postojanosti neovisno o tome kako nam je. To je u svome korijenu nova mogućnost što, neovisno o tome što može biti donekle prikrivena, svjedoči: nema u ljudskome životu ničega što on ne može izdržati!

I to je Sizif i njegova poruka. Radio je neobično težak i naizgled uzaludan posao, ali nije bilo tako. Sizif je potvrdio svoju smirenost i svoju živodajnu snagu. Što ona nije bila odmah učinkovita, nije siguran znak da ne će ni biti.

Zadaća što je čovjek u životu ima uvijek je nazočna i, načelno gledano, nikad nije neispunjiva. Poznati psihiyatар **Viktor E. Frankl** navodi primjer: Neki Crnac bijaše osuđen na doživotnu robiju. Na brodu što je plovio iz Marseillea na Vražji otok planuo je silan požar. Kažnjenuku su tada skinuli okove. On bijaše snažan čovjek i desetorici je spasio život. Da ga je netko na početku plovidbe upitao ima li njegov život smisla, vjerojatno bi glavom dao znak da nema. Nakon toga događaja bio je pomilovan i oslobođen. Nitko ne zna što još može očekivati od života i kakav ga zvjezdani trenutak možda očekuje.

Slično je mislio i Camus. On je u Sizifu video zoran znak – simbol čovjeka pojedinca i njegova stanja u onodobnoj sredini: čovjek je ostao sam, više su mu sile nametnule težak posao i priječe mu da bi ga nekako priveo kraju. Sizif se posla prihvatio, obavlja ga smreno i ustrajno, ne pokazuje nikakvih znakova uznemirenosti, zdvojnosti ili zlovolje. Ne žali se, ne optužuje drugoga i ne gubi volje nastaviti svoje djelo ne pitajući kad će već jednom doći kraj. Izostanak brza uspjeha nije poremetio njegovu predanost radu niti je ubio nadu u sretan završetak. Na-

protiv! Porasla je njegova unutarnja snaga i postao je odvažnijim i poslu predanijim.

Na taj je način pisac istaknuo kako čovjek – svim nepovoljnim okolnostima unatoč – može i treba ostati sebi dosljedan, svoj. Sva nepravednost i sve nepoštjenje ljudi nasilnika oko njega ne mogu uzdrmati njegovu odlučnost i vjernost u nastojanju oko postignuća postavljena cilja. I jer je u tom nepokolebljiv i nadasve pošten, on povećava svoju životnu radost i svoju sreću neovisno o goloj činjenici nesretne svijeta oko sebe. On je svjestan stvarnoga stanja: nije postigao uspjeh kako bi mogao, ali je pred njim otvorena mogućnost – „životna šansa“ – i on je za nju odgovoran. Pojačanim zalaganjem i ulaganjem novih napora, mogućnost uspjeha postaje većom. Granicu pak čovjekovih mogućnosti teško je predvidjeti. Za to postoje potresna svjedočanstva. I na čovjeku je da iskoristi najveću mogućnost i u život pretoči svoju najveću vrlinu. Plovodi takva raspoloženja zacijelo će se pokazati. Nu najviši je i prvi plod – postati gospodarem sama sebe.

Na taj je način Sizif pronašao mogućnost kako svome životu uliti smisao te uzaludnost zamijeniti sjajnim procvatom istinske čovječnosti. Sizifova se sreća sastoji u bistrini duha što netremice spoznaje kako se ne smije predati nego odvažno nastupiti i uvijek iznovice pokušati živjeti i cijelim se bićem zalagati kako bi se pronašao smisao i ondje gdje vlada besmisao. To je blistav pothvat kako se čovjek pojedinc postavlja naspram nerazumnih sila nečovječna nereda.

Pritom se pokazuje jedna sjajna osobina pisca kojega na pisanje potiče njegova izravna zauzetost za čovjeka u konkretnoj zbilji. On ne ispituje uzroke – nastala stanja i ne gubi se u dvojbama oko teško rješivih pitanja uzroka, nego se zdušno posvećuje činjeničnom stanju i traži najpouzdaniji izlaz iz nevolja što čovjeka ovđe i sada pritišće. Treba živjeti i zalagati se za čovjeka unatoč svim oblicima stvarnoga apsurga.

Sizif ne očekuje laku pobjedu, ali ne pomišla ni na odustajanje. Odsudno je junački se postaviti i ustrajati na strani čovjeka i njegova života. To je istinito i to je

dobro za koje se isplati žrtvovati. Ne učini li se to, onda se apsurdno širom otvaraju vrata i omogućuje mu se razaranje društvenoga života, a dakako i života čovjeka pojedinca. Apsurd je veoma pogibeljna pojava što postaje strašcu i na široko rađa strastvenošću.

Zbog toga Camus ne prestaje isticati kako je sam život, život sam po sebi, velika vrijednost što nikada ne može biti dovedena u pitanje. Sam je pisac svojim životom lijep primjer želje za životom, i to životom posve zauzetim za život drugih ljudi, za životnu pravdu što treba biti jednak za sve – za Francuze u Parizu i u Alžiru, kao i za sve muslimane u Francuskoj i u zabitnim alžirskim predjelima. Nikakvo podrijetlo, nikakvo siromaštvo i neukost ne mogu biti opravdanje nepravednih postupaka. Naprotiv! Nedostaci pogodnih životnih uvjeta moraju biti silnim poticajem za pravedno uređenje života i omogućavanje jednakih prava svima.

Nedopustivo je olako ostaviti postrance Sizifov lik pa spomenuti samo uzaludnost njegova posla. Sizif nastupa kao čovjek – osoba. On je cijelim svojim bićem zauzet oko posla što ga obavlja: svojim mislima, htijenjima i osjećajima želi postići svoj cilj i, dakako, u tome se radovati. Biti i ostati na strani života! Tako je – svim neprilikama unatoč – postupao i Camus. Po tome se izdvajao iz kruga srodnih pisaca, tzv. „egzistencijalista“. On je, nai-me, predstavljajući Sizifa, predstavio ga kao cijelovita čovjeka. Nije ga izdvojio iz njegova životnog kruga i učinio ga misiteljem i učiteljem posebne skupine ljudi. Sizif je za Camusa jednostavno sretan čovjek, čovjek jedinstva misli i živodajne snage, unatoč apsurdnosti života, pa – naizgled – i njegova neuspjeha u poslu. Upravo u apsurdnosti njegova pothvata izrasta njegova jedincatost.

Cjelokupna je povijest puna primjerâ kako veliki ljudi stasaju i izrastaju upravo iz apsurdnosti svoje okoline. Neki od njih bijahu sigurni kako ne će uživati plodove svoga rada, ali su se bez zadrške žrtvovali imajući u vidu svoje ljudsko dostojanstvo i svoju pripadnost pravednu zajedničkom životu. Njihov životni put pokazuje smjer kojim treba ići kako bi čovjek ostvario

Ulazak njemačkih okupacijskih snaga u Pariz (1940.)

puninu svoga bića u samopouzdanju, ali i u darivanju i ljubavi. Međutim, upravo veliki ljudi – graditelji zajedništva u pravedenosti i radosnoj čovječnosti – nerijetko postaju žrtvama sredine u kojoj prevladavaju sitni ljudi, ljudi sitna poštenja i još sitnije ljubavi. Što je istinski veliko, to uvijek iznad sebe ima nešto još veće što poštuje i za čim čezne. Nu ono što je sitno, to želi istaknuti samo sebe. Što je maleno, umanjuje sve drugo, okrivljujući ga i ne dopuštajući mu biti većim od njega.

Upravo je u tome pogledu značajna Camusova poruka: podnosići svoju nevolju dostoanstveno! U nevoljama i u pogiblima moguće je postojano rasti ako se stvarno stanje okoline dobro vidi i ispravno protumači! Na prvome je mjestu uvijek samo jedno: opstati i sačuvati sebe, biti svoj i ne izgubiti svoje dostojanstvo.

Odatle pak izviru trajna nastojanja kako iskoristiti mogućnost rasta i sazrijevanja budući su mogućnosti uvijek veće negoli doseg naših nastojanja. Težnja što čovjeka potiče da bude boljim čovjekom nikada ne može biti do kraja ispunjena. Ona je uvijek budna i uvijek zahtjeva nove napore.

Pritisnut golemim tegobama: siromaštvom, bolešću, nedovršenim studijem, nesretnim brakom, Camus promatra Sizifa i pita se: čemu se on mogao nadati? Čini se kako se nije mogao ničemu nadati! Pa ipak! Svojom neizrecivom upornošću u „besmislenoj“ ulozi nadvladava absurd. Sama borba, misli Camus, da se uspinje do vrha nešto je veliko što čovjeka ispunjava ponosom i užiže radost u njegovu srcu. Tako Camus razmišlja o Sizifu i zaključuje kako je on sretan čovjek.♦

Bruno ZORIĆ: Dvije pjesme

IZGUBLJEN

haluciniram
razmišljam
umišljam
i mislim
stvaram strojeve u svojoj glavi
u meni
u tijelu
živi oblak plavi
i ruje u meni
muči me
i truje
pun sam nemira
kad hodam ulicama sam kao pas
i snujem
snujem
život
kakav imam a kakav bih želio imati
i viknem
derem se
i psujem
neka me svatko čuje
ja sam sâm
tek uz mene
pokunjena luta sjena
i prati me da ne pobegnem
nekuda

JA I MORE

na klupi sjedim, bor me jedan hлади
pred sobom gledam, more živo vrijе,
u meni misao grči se i grije
usahlo srce, niklo u baladi.

a ja i more, brat do brata stoji,
i ja mu pričam pogledom, jer riječi
moje slušati nije htio, zato sam
jutros na njeg ljutit bio.

o more, more, ti si samo mati,
moj žig života, znao si mi dati,
a ja sam tako, uvijek svoj baš bio,
i slušat nisam znao ni umio.

pa neka život bukne i u snima,
ja sanjar jesam, jer me usud rodi,
da budem bljesak, na moru, dok brodi
moj život jadan, što prkosí svima.

NAŠ NUTARNJI SVIJET (25.)

ŽALJENJE

Ljudi vole reći da ne žale ni zbog čega u svome životu, no istina je da u samoći svojih misli gotovo svatko pomišlja, je li na ovoj ili onoj točki mogao postupili drugačije. Život je pun izbora i razumljivo je da naknadno procijenjujemo alternative. Razmišljanje može protjecati smireno, ali često nas i uznemiri. Osjetimo žaljenje, gorak osjećaj koji sa sobom nosi vrstu tuge. U glavi prevrćemo kombinacije, vidimo kojih bismo sve neugoda bili poštēđeni da smo svoju priliku zgrabili na bolji način, pa pomišljamo: Da sam barem...!

Žaljenje je naglašeno kognitivno određena emocija, ali pripada u skupinu tzv. *kontrafaktičnog razmišljanja*. Produbljuje razmišljanje o prošlim ponašanjima koja su zapravo okončana. U tom je smislu moguće pomisliti da i nema osobite svrhe i vrijednosti, da samo uzrokuje neugodu i oduzima energiju. Ipak, i nije tako. Žaleći zbog mogućih pogrešaka tražimo priliku da o njima još jednom prosudimo

Piše:

Maja RUNJE, prof.

iz nove vremenske perspektive. S jedne strane iskustvo bismo rado zauvijek odložili, ali s druge i dalje tražimo praktične mogućnosti ne bismo li štetu u nekom dijelu umanjili ili barem kompenzirali. U svakom slučaju, moguće ga je pretočiti u veću sigurnost za buduća ponašanja. I doista, znamo, aktualni procesi odlučivanja počivaju i na refleksijama o ranijim odbačenim alternativama.

Obično se smatra da intenzivnije žalimo za propuštenim prilikama negoli za onima u kojima smo krivo postupili. Istraživanja ovo mišljenje u velikoj mjeri i potvrđuju (Thomas Gilovich i Victoria Husted Medvec, Barry Cadish, drugi). Ulogu ipak ima i vremenski razmak. U slučaju nedavnih događaja više žalimo zbog učinjenog, a u slučaju događaja od kojih nas dijele go-

dine više žalimo zbog propuštenoga. Teško si oprštamo što u mnogim prilikama nismo ništa ni pokušali, što smo odustali i prije prvih naznaka ishoda – mogućih ljubavi, prijateljstava, profesionalnih iza-zova.

Istraživanja su propitivala i učestalost tema žaljenja i pokazala da ovise o nizu okolnosti. Primjerice, o socijalnoj i kulturnoj pozadini. U siromašnoj sredini ljudi žale jer se nisu odlučili na odlazak i selidbu, u bogatima jer u mladosti nisu dovoljno putovali ili jer se nisu u većoj mjeri posvetili športu ili glazbi. Ovise i o životnoj dobi. Mladi ljudi žale zbog propusta u vođenju odnosa, a stariji što nisu imali još jedno dijete, što djeci nisu posvetili više vremena, što u nekom životnom razdoblju nisu nastojali naći bolji posao i unaprijediti profesionalnu karijeru. Uočeno je i da je jedna tema žaljenja danas vrlo izražena kod najrazličitijih ljudi – žaljenje za propuštenim školovanjem. Žalimo što nismo

SAVJET LIJEČNIKA KLIMAKTERIJ – STVARNOST I BAJKE

Pri spomenu riječi klimakterij mnogi imaju osjećaj da se radi o stanju koje je povezano s bolesti, o nečemu što je teško, nepodnošljivo i užasno. Možda i o nečemu što treba potiskivati ili tajiti. Postoje predodžbe o brojnim simptomima i smetnjama. Misli se na radražljivost, emocionalnu labilnost, promjenljivo raspoloženje, smetnje koncentracije ili sna, tjelesni ili duševni umor, depresiju, iscrpljenost, srčane smetnje, debljanje (osobito trbuha), opadanje želje za seksom. Naravno, također i na pojačano naglo znojenje, odnosno na valove vrućine i rumenila u licu.

Svi ti mogući simptomi i pojave nisu ograničeni samo na žene, poznaju ih i mnogi muškarci u drugoj polovici životne dobi. No, o muškom klimakteriju se gotovo nikada ne govori, djelomično zato

Piše:

**Dr. Drina
BLAŽEKOVIĆ SOJČIĆ**

što mu je tijek znatno blaži, postupniji, dugotrajniji i manje izražen.

Međutim, treba zapravo reći da većina navedenih pojava uopće i nije specifična za klimakterij. Imaju ih često i znatno mlađe i znatno starije osobe, a kod onih koji ih imaju u klimakteriju ne prestaju nakon završetka razdoblja klimakterija. Riječ je naime o pojavama koje su prije svega posljedice starenja organizma te životne i psihičke situacije, a ne opadanja razine hormona u tijelu.

Prirodno je da hormoni potrebni za reprodukciju sa starošću opadaju, kod muškaraca uglavnom postupno, a kod žena relativno naglo – kad su jajne stanice u

jajnicima potrošene te jajnici više nemaju funkciju. Nakon zadnje menstruacije (mjesečnice) dolazi menopauza. Razdoblje se često neko vrijeme najavljuje napravilnostima ciklusa. Pojedine žene dolaze u klimakterij već oko četrdesete godine, neke u pedesetima, a gotovo niti jedna nakon 58. godine. Od svih ranije opisanih tjelesnih i duševnih poteškoća samo dvije se zaista mogu ubrojiti u reakciju na prolazno, ograničeno prilagodavanje tijela na manjak hormona. To su navale krvi u glavu i napadaji vrućine i znojenja. Isto tako je činjenica da oko četrdest posto žena uopće nema smetnji ili su smetnje samo lagane i kratkotrajne.

Odlučujuće je stajalište koje će žena imati prema razdoblju klimakterija. Dobra je misliti na olakšanje da više ne će biti menstruacije (da se više ne će morati

učili više i školovali se dulje i bolje. Ljubavi, oblikovanje obiteljskog života, poslovne mogućnosti i karijere i nisu bile samo u našim rukama, ali školovanje obično jest. Dostupnije je negoli je bilo ikada ranije, mnogima su na raspolaganju bile veće mogućnosti negoli su ih iskoristili. A svaka godina školovanja, osobito školovanja kome se temeljito posvećujemo, poboljšava naš život dugo-ročno.

Jedan od oblika žaljenja svakako je i kajanje, žaljenje koje uključuje svijest o krivici i osjećaj krivice. Ima svoje naglašene vjerske i moralne vidove. U vjerskom smislu postoji procesi priznavanja i mogućnosti oprštanja. Sjećanje i osjećaj odgovornosti ipak ostaju, i mogu nas dugo slijediti i uz nemiravati. Čovjek sebi teško može oprostiti destruktivne riječi u bračnim sukobima, nedovoljnu toplinu prema bolesnim roditeljima, slabi mar za prijatelja koji je tražio pomoći. Osjećaj vlastite odgovornosti je i inače središnji dio žalje-

Crti: Sipan Runje

nja. Rijetko žalimo zbog događaja koji su bili izvan naše kontrole.

Žaljenje je univerzalno ljudsko iskuštenje, dio je života. Ako nas pretjerano optereće, dobro je sjetiti se da ni alternative ne bi bile bez teškoća. Čak je i ponašanje koje nas je tjeralo da prilike propuštamo, a zbog čega najviše žalimo,

možda imalo smisla – štitalo nas je od prebrzih odluka i mogućih opasnosti. Svakako, žaljenju ne treba izmicati, jer mu i ne možemo izmaknuti. Ono nas čak može učiniti sposobnijima i boljima. Jedino, ne želimo da u svakodnevici ima ikakvu prevlast. Prevlast uvijek pripada osjećajima nutarnje snage i optimizma. •

gnjaviti s njom) i da će seksualnost biti slobodna od mogućega straha od kasne trudnoće. Problem je panični strah da stari, da gubi privlačnost i vrijednost kao žena – što su jaki, društveno prouzročeni psihički faktori. Također postoji i mehanizam *noceba*. Ako se u društvu naglašava nesnosnost klimakterija, poteškoće se upravo prizivaju, kao proročanstvo koje se samoostvaruje.

U životnoj dobi kada nastupa klimakterij nastaju i mnoge životne promjene. Djeca su odrasla i možda su već otišla, više ne će biti rađanja, približava se vrijeme mirovine, česta su razmišljanja o prošlosti i o budućnosti – no sve to ne стојi u vezi s opadanjem razine hormona u tijelu, nego s tijekom života. Zato je najpametnije svoje tijelo promatrati realistički i s optimizmom. Dobro je smireno pokušati shvatiti da su promjene normalne. Vrućina i crvenilo? Proći će za nekoliko sekundi ili minuta – to nikoga ne zanima. Znojenje? Osušit će se – uglavnom je voda, a ne pubertetski znoj s mirisom na luk ili neoprani nakon naporna rada.

Nije potrebno odmah juriti pod tuš. Normalna higijena obično dostaje.

Šezdesetih godina dvadesetog stoljeća medicina je za žene u klimakteriju počela predlagati nadomjesnu hormonalnu terapiju. Mnoge su žene hormone godinama i uzimale – dijelom zbog poteškoća, a dijelom jer su očekivale da će sačuvati mlađenački izgled. U središtu pozornosti dakle nije bio prestanak plodnosti, već trčanje za vječnom mladost. A i medicina je sugerirala da svaki manjak u tijelu treba nadoknaditi – vidimo na primjeru inzulina ili hormona štitnjače. Zaboravljena je bitna razlika – bez inzulina se ne može živjeti, a poremećaj hormona štitnjače ima za tijelo bitne posljedice (premda se i tu često pretjeruje), dok seksualni hormoni nakon završene reproduktivne dobi nisu više potrebni za život i nisu bitni. U međuvremenu je trend nadomjesne hormonalne terapije u klimakteriju ipak dijelom zaustavljen. Ustanovilo se naime da postoje i moguće teške nuspojave – povećani rizik za obolijevanje od raka dojke ili jajnika, srčanog infarkta ili moždanog

udara. Zatim i opasnost od tromboze u venama nogu te od plućne embolije – naročito kod pušačica, kod kojih se rizik čak podvostručuje.

Dakle, ponavljam, klimakterij nije bolest te se, uz rijetke iznimke, ne treba liječiti lijekovima. Kod jačih smetnji može se posegnuti za ponekim prirodnim biljnim sredstvima koja imaju slično djelovanje kao hormoni, ali ne uzrokuju nuspojave. To su, primjerice, soja, hmelj ili sjemenke lana, jer sadrže tzv. fitoestrogene. Protiv ostalih pojava tjelesnog starenja dobro je misliti na prilagođavanje životnoga stila. Treba pripaziti na tjelesnu težinu, održati kretanje (osobito zbog suzbijanja rizika od osteoporoze), odbaciti pušenje i biti umjeren u piću – što je sve poznato.

Za svaku je ženu važno prihvatići činjenicu da je je prošao jedan određeni odsjek života i da se potrebno okrenuti razmišljanju kako da se uspješno ispuni ostatak životnog puta, da bude vrlo koristan, bogat, raznovrstan, slobodan i lijep. •

NEKOLIKO PODATAKA O UKLANJANJU VOJNIH GROBALJA I GROBOVA “OKUPATORA” I “NARODNIH NEPRIJATELJA” U BOSNI I HERCEGOVINI NAKON DRUGOGA SVJETSKOG RATA (II.)

Odluka MUP-a DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945. o uklanjanju i uništavanju grobalja i grobova “okupatora” i “narodnih neprijatelja” u pravilu je sustavno pro-

Piše:

Dr. sc. Vladimir GEIGER,
Hrvatski institut za povijest

svjedoče događaji, i stanje na grobljima, rušile groblja, grobove i nadgrobne spomenike svih neprijateljskih vojska, uključujući i domobranske.

Uklanjanje grobova i grobalja “okupatora” i “narodnih neprijatelja” nije moglo biti nezamijećeno, a i bez odjeka u najširim masama stanovništva. U skladu s tim vlast je, uza svu samovolju u represivnom ozračju, nastojala prikazati svoju odluku opravdanom i pravičnom. Dokumenti potvrđuju da su republička pojašnjenja o razlozima uklanjanja grobalja i grobova “okupatora” i “narodnih neprijatelja” bila ujednačena i očito su bila izvorno dio naredbe MUP-a DF Jugoslavije, br. 1253, od 18. svibnja 1945. I MUP NR Bosne i Hercegovine 24. svibnja 1945. u dopisu naslovljenom “Fašistički grobovi poništaj” kao razlog uklanjanja grobalja i grobova pojašnjava: “Fašistički okupator je, zahvaljujući nadčovječanskim naporima i požrtvovanje boraca naše

Sahrana poginulih pripadnika 7. SS divizije “Prinz Eugen”, Sarajevo, kolovoza 1944.

vođena. Redovito je to bilo uvjetovano smještajem/mjestom pojedinog groba/groblja na koje se je navedena odluka trebala odnositi, ali i svjetonazorom i revnošću onih koji su na redbu trebali provoditi.

U Bosni i Hercegovini u poraću su, potvrđuju izvori, literatura i suvremenici događaja, sustavno uklanjana njemačka i hrvatska vojna groblja, i skidane nadgrobne oznake s grobova svih neprijateljskih vojski. U poraću u Bosni i Hercegovini uklonjena su ponajprije velika i uređena njemačka vojna groblja, kao primjerice u Sarajevu, Banja Luci i Bihaću.

Iako je odluka MUP-a DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945. o uklanjanju i uništavanju grobalja i grobova “okupatora” i “narodnih neprijatelja”, izuzimala grobove hrvatskih domobrana, lokalne su vlasti,

U neposrednoj blizini Kaznionice u Zenici, desno od glavnog ulaza, nalazilo se je uređeno groblje njemačkih vojnika, među kojima je, očito, bilo i ljudi iz naših krajeva, poginulih tijekom Drugog svjetskog rata. Groblje, navodno, nije u poraću uklonjeno, nego je prepusteno “zubu vremena”, neodržavanju i propadanju. Istodobno, bio je zabranjen, i članovima obitelji, obilazak groblja, paljenje svijeća, kao i drugi načini sjećanja na poginule i bilo kakvo uređivanje grobova. Da bi sprječile obilazak grobova i odavanje počasti poginulima neprijateljskim vojnicima poratnih su godina danonoćno bile postavljene i oružane straže.

N.[arodnooslobodilačke] Vojske, platio brojnim žrtvama svoj pokušaj istrebljenja naših naroda. Okupator je svoje poginule sakupljao, i najčešće prenosio u gradove (sjedište svojih garnizona) i tamo uz punu [?] i vidno učešće domaćih izdajnika, sahranjivao. Tako se, danas, i pokraj naših oslobođenih gradova, nalaze brojna, prostrana i brižljiva uredjena groblja okupatora.”

U Bosni i Hercegovini, kao i drugdje u Jugoslaviji, žrtve “neprijatelja” sustavno su brisane iz javnog sjećanja, i uskraćivalo im se pravo na grob. Masovne grobnice, pojedinačni grobovi i žrtve “neprijatelja” jednostavno nisu smjele postojati. Groblja i grobovi “neprijatelja” bili su razorenici, uništeni i prikriveni. Na mjestima gdje su se takva groblja i grobovi nalazili često su građene stambene i(l)i poslovne zgrade, ceste ili, primjerice, gradske deponije.

Gozze Vuko Gučetić, potkraj Drugog svjetskog rata i u neposrednom poraću 1945. predsjednik Vojnog suda u Mostaru, u izjavi za tisak sredinom osamdesetih godina 20. stoljeća je naveo: “[...] za izdaju i saradnju sa okupatorom osudeno je u Jugoslaviji oko 200.000 ljudi. - Ja lično, kao predsednik Vojnog suda u Mostaru, krajem rata i neposredno posle, osudio sam ih 5.000. Savest mi je čista jer odmazdi nije bilo. [...]”, te tvrdi, očito neistinito: “Niti smo se na mrtvima svetili. Veliki broj osuđenih na smrt, posle streljanja, mi smo sahranjivali, ali sam ja uvek kad mi je familija pokojnog to tražila, davao saglasnost da uzmu telo i sahrane ga sami. Istina, noću, bez sprovoda, bez javne počasti dakle – ali s pravom da grob obeleže! Jedino se nije dopuštalo upisivanje simbola izdajničkih snaga na nadgrobnoj ploči, niti reći podrške sahranjenima, jer to bi bilo solidarisiranje sa njihovim činom i svojevrsna propaganda izdaje.”

Uništavanja vojničkih grobova “neprijatelja” bilo je u SFR Jugoslaviji i Bosni i Hercegovini, ne samo u neposrednom poraću 1945 i 1946., nego i znatno kasnije.

Postoje rijetki primjeri grobova i groblja koja nisu uklonjena po odluci MUP-a DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945. o uklanjanju i uništavanju grobalja i grobova “okupatora” i “narodnih neprijatelja”. No, i takva su groblja i grobovi (nad-

Grobovi pripadnika Einsatzstaffel der Deutschen Mannschaft, vojnih postrojbi Njemačke narodne skupine u NDH, koji su se borili u sklopu Ustaške vojnica, poginulih u Bosni u borbi s partizanima, veljača 1943.

grobne oznake) prepušteni nemaru i propadanju. Ishod je bio nestanak, najčešće drvenih nadgrobnih oznaka, uglavnom križeva, sa imenima poginulih i(l)i premiulih vojnika, a na takvim grobovima i(l) grobljima ostali su očuvani samo kameni nadgrobni znakovi, najčešće zarasli.

U neposrednoj blizini Kaznionice u Zenici, desno od glavnog ulaza, nalazilo se je uređeno groblje njemačkih vojnika, među kojima je, očito, bilo i ljudi iz naših krajeva, poginulih tijekom Drugoga svjetskog rata. Groblje, navodno, nije u pora-

ću uklonjeno, nego je prepušteno “zubu vremena”, neodržavanju i propadanju. Istdobro, bilo je zabranjeno, i članovima obitelji, obilaženje groblja, paljenje svejeća, kao i drugi načini sjećanja na poginule i bilo kakvo uređivanje grobova. Da bi sprječile obilazak grobova i odavanje počasti poginulima neprijateljskim vojnicima, poratnih godina danonoćno su postavljene i oružane straže.

Od antičkih vremena i u rimskom pravu, grob i nadgrobni spomenik nakon sahranjivanja postajali su *locus religiosus*

U Bosni i Hercegovini, kao i drugdje u Jugoslaviji, u neposrednom poraću 1945. i 1946. uklanjeni su grobovi i groblja "okupatora" i "narodnih neprijatelja" svih vjeroispovijesti. Tako su sustavno uklanjani i grobovi muslimana, pripadnika njemačke vojske, Wehrmacht-a, Waffen SS-a i Oružanih snaga NDH, ustaša i domobrana.

– mjesto štovanja, jer to je nalagao pijetet prema mrtvima. Svako ljudsko biće ima pravo na svoj grob i nadgrobni znak, ili barem na svoj kenotaf. U kulturi žalovanja južnoslavenskih naroda grobnim počivalištima i nadgrobnim obilježjima od davnih vremena pripada istaknuto mjesto. No, KP Jugoslavije uz građanske i političke slobode znatno je ograničila i potiskivala i općeljudske civilizacijske i tradicionalne religijske vrijednosti.

Imovina Družbe Klanjateljica Krvi Kristove nakon Drugog svjetskog rata u većini je oduzeta, a njihov dugogodišnji kari-tativni, prosvjetni i kulturni rad i nemale zasluge za napredak Bosne i Hercegovine su zaboravljene. Samostan *Nazaret* u Budžaku (Banja Luka) u svoje je vlasništvo 1947. preuzeala Jugoslavenska armija, koja je nakon zauzeća posjeda samostana poravnala samostansko groblje, i uklonila nadgrobne oznake, na kojem su bile sahranjene 143 redovnice i 2 svećenika. Na-

kon višegodišnjih napora Družbi Klanjateljica Krvi Kristove tek je 1962. omogućen prijenosa groblja u Bosanski Aleksandrovac, koji je postao njihovo novo sjedište.

Pojedini grobovi "okupatora" i "narodnih neprijatelja" na nekim grobljima u Bosni i Hercegovini, i drugdje u Jugoslaviji, ostali su neuklonjeni, pa i grobovi nekih u zavičajnim sredinama istaknutih osoba. Tako je, primjerice, na groblju Kovačica u Međugorju ostao je neuklonjen nadgrobni spomenik Martina Vasilja, koji je kao ustaša poginuo početkom rata, u travnju 1941., u borbi s četnicima. Na nadgrobnom natpisu: "USTAŠA / VASILJ MARTIN † ANTE / ROĐ. 3. III. 1910. / POGINUO ZA OBRA-NU K.[ATOLIČKE] VJERE I NE-ZAV.[ISNE] DRŽAVE HRVAT-SKE U / ČAPLJINSKOJ BORBI PROTIV / SRPSKIH ČETNIKA / 15. IV. 1941. / PODIGOŠE / ŽUPLJANI SA / ŽUPNIKOM / FRA S. V.", u neposrednom poraću uklonjena je, navodno, samo riječ "USTAŠA".

U Bosni i Hercegovini *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o pogrebnoj djelatnosti i o uređivanju i održavanju grobalja* SR Bosne i Hercegovine iz 1985. ukratko je propisivao, i zabranjivao "na nadgrobne spomenike ili nadgrobne znakove stavljati podatke, natpise, fotografije ili druge oznake koje imaju antisocijalistički ili neprijateljski sadržaj", i propisivao, da će se za ovaj prekršaj pojedinac kazniti novčanom kaznom od 2.000 do 100.000 dinara.

Potkraj 80-ih godina 20. stoljeća vlasti u Ljubinju u Hercegovini, pregrubo i jednostrano tumače tadašnje republičke bosansko-hercegovačke zakonske odredbe, i nisu odobrile Vojislavu Pećelju, umirovljenom majoru Jugoslavenske narodne armije, da na obiteljskoj grobnici upiše ime svog pokojnog brata Radoslava Pećelja, koji je 1944. poginuo kao pripadnik Jugoslovenske vojske u Otadžbini. Major Pećelj nato je tijekom 1988. uputio nekoliko

Na groblju Kovačica u Međugorju ostao je neuklonjen nadgrobni spomenik Martina Vasilja, koji je kao ustaša poginuo početkom rata, u travnju 1941., u borbi s četnicima. Na nadgrobnom natpisu: "USTAŠA / VASILJ MARTIN Ő ANTE / ROD. 3. III. 1910. / POGINUO ZA OBRANU K. [ATOLIČKE] VJERE I NEZAV. [ISNE] DRŽAVE HRVATSKE U / ČAPLJINSKOJ BORBI PROTIV / SRPSKIH ČETNIKA / 15. IV. 1941. / PODIGOŠE / ŽUPLJANI SA / ŽUPNIKOM / FRA S. V.", u neposrednom poraću uklonjena je, navodno, samo riječ "USTAŠA".

pisama SUBNOR-u, Komitetu SK Jugoslavije i predsjednicima općina Ljubinje i Stolac. U jednom od dopisa major Pecej je istaknuo: "Kada se rat završio, kada se znalo ko je pobednik, a ko pobedeni, onda su MNOGI, da ne kažem svi, hteli da 'dokažu', ne samo da su pripadali 'pokretu' (Partizanima), već da su rođeni marksisti, sa petokrakom zvezdom na čelu i sa komunističkim manifestom i Marksovim kapitalom! A kada su došle na red boračke penzije, onda je nastala trka da se nađu dva svedoka koji će im lažno svedočiti da su 'bili' тамо gde nikada nisu bili, te da su 'radili' za pokret! Tako je, u tu PRLJA-VU rabotu krenuo sav moralni ološ ovog društva. I, eto šta se desilo? Desilo se da taj sav ološ dođe do statusa borca i boračkih penzija, a da su na strani neprijatelja

bili samo oni koji su poginuli! Tako se desilo i među Pecejima. Samo je pak. Radoslav, samo zato što je poginuo, postao i ostao 'narodni neprijatelj', a oni koji su izbegli njegovu sudbinu, među kojima su Danilo, Milorad, Rajko i Vlado, dobile; Danilo spomenicu 1941. god., a ostali status borca i boračke penzije."

Nakon Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji grobovi i groblja poginulih partizana i grobovi i groblja žrtava "fašističkog terora" zakonima su bili zaštićeni i uređivani i održavani, a grobovi i groblja "neprijateljskih" vojnika i grobovi "suradnika okupatora" ostali su izvan zakona. I tako je bilo sve do raspada SFR Jugoslavije. Oni, pak, koji su zastupali stajalište, da svatko ima pravo na grob i sjećanje imali su znatnih

neugodnosti, štoviše neki su bili i sudski progonjeni.

Ponajprije dokumenti, a i iskazi suvremenika, o uklanjanju grobalja i grobova "okupatora" i "narodnih neprijatelja" nedvojbeno i jasno oslikavaju izrazito represivno ozračje nakon Drugog svjetskog rata u Jugoslaviji i najizravnije prikazuju svjetonazorska i moralna stajališta jugoslavenskih komunista.

U Bosni i Hercegovini je nesmetano označavanje i ispisivanje imena na nadgrobnim spomenicima onih članova obitelji koji su život izgubili tijekom Drugog svjetskog rata i u poraću kao pripadnici "neprijateljskih vojska" ili su, pak, likvidirani kao "narodni neprijatelji" postalo moguće tek nakon raspada SFR Jugoslavije. •

U Bosni i Hercegovini je nesmetano označavanje i ispisivanje imena na nadgrobnim spomenicima onih članova obitelji koji su život izgubili tijekom Drugog svjetskog rata i u poraću kao pripadnici "neprijateljskih vojska" ili su, pak, likvidirani kao "narodni neprijatelji" postalo moguće tek nakon raspada SFR Jugoslavije.

MONOGRAFIJA MACELJ 1945.

Monografija *Macelj 1945.*, koju je uredio **Damir Borovčak**, kronološki je prikaz riječju i slikom, koji razotkriva strahotu počinjenog zločina na križnoj postaji Macelj početkom lipnja 1945. kao i zločin prešućivanja istine u posljednjih 25 godina navodno slobodne i samobitne hrvatske države. Velikog formata, na 352 stranice i s 650 fotografijama, u desetak poglavlja s prijevodom najvažnijih dijelova na engleski, njemački i slovenski jezik, monografija detaljno prikazuje sve što

vila. Ostaci macejjskih mučenika ležali su u podrumu i na tavanu patologije u Zagrebu punih 12 godina! Bio je to novi zločin, posmrtni zločin nad macejjskim žrtvama.

Zahvaljujući zalaganju pokojnog **Stjepana Brajdića**, predsjednika Udruge Macelj 1945. i tadašnjem župniku župe sv. Jurja u Đurmancu **fra Dragi Brglezu**, najprije je izgrađena grobnica. Dostojanstveni pokop macejjskih žrtava, koji je predvodio kardinal **Josip Bozanić** uz varaždinskog biskupa pokojnog **mons. Damir Borovčak**.

Macelj ukazuje na smišljeni i organizirani genocid nad hrvatskim narodom koji svoje metastaze vuče sve do danas.

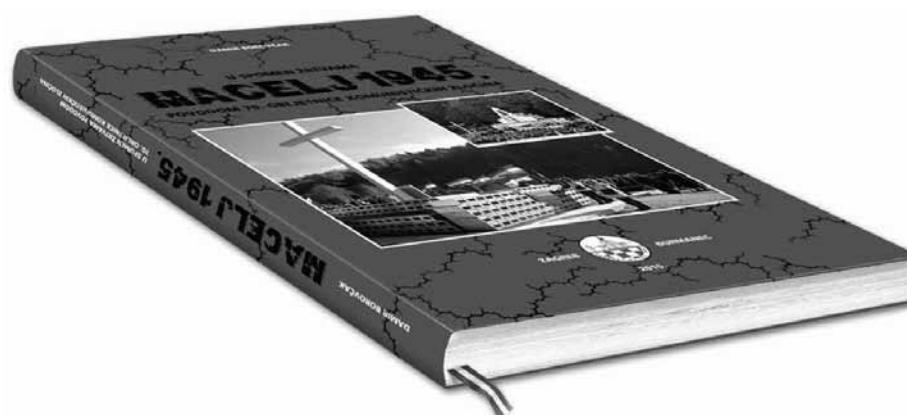
U vladavini totalitarnog komunističkog režima desetljećima se živjelo u strahu i pod prisilom zaborava, učila se iskrivljena povijest, ona s prešućivanjem masovnih zlodjela jugoslavenskoga komunizma. A sada u navodno slobodnoj hrvatskoj državi glavni urednici najutjecajnijih medija i dalje djeluju na gušenju i zaboravu prestrašne istine. Zato će Udruga Macelj 1945. nastaviti trajno poticati istraživanja činjenica o Maclju te se zalagati da sjećanje na macejjske mučenike nikad ne utrne. Tome služi i monografija koju je udruga objavila povodom 70. obljetnice komunističkih zločina u Maclju. Macejjska stratišta u budućnosti treba proglašiti nacionalnim spomen-područjem. (U nastavku donosimo govor prof. dr. sc. Andrije Hebranga, izaslanika predsjednice Republike Hrvatske **Kolinde Grabar Kitarović**, koji je ponudio vlastite poglede na politiku i zločine jugoslavenskih komunista.)

Govor dr. Andrije Hebranga (Macelj, 7. lipnja 2015.)

„Draga braćo i sestre, preuzvišenioci biskupi, dragi svećenici, članovi udruga, poštovani predsjednici i članovi Udruge Macelj 1945.!“

Posebna mi je čast obratiti vam se u ime Predsjednice Republike Hrvatske gospode Kolinde Grabar Kitarović. Prenosim vam njezine pozdrave, kao i izrave duboke sućuti svim obiteljima nevinih žrtava komunističkih zločina koje leže pred nama, na Macejjskoj gori i na gotovo tisuću neotkrivenih grobišta diljem lijepe naše Domovine.

Danas smo se molili za njihove duše, ponovno oplakali njihove živote i opet se pitali kako to da nakon sedamdeset godina još nisu imenovani ubojice, još nisu otkriveni i obilježeni grobovi žrtava. Molimo se i tražimo dostojanstvo svake žrtve bez obzira na pripadnost, jer život čovjeka je najveća vrijednost na zemlji. Naša savjest nije čista, jer naša generacija nije vratila dug nevinim žrtvama hrvatskoga Križnog puta. Pitamo se, kako to da smo toliko puta birali da nas vode oni, kojima je glavni politički cilj bio zatajiti žrtve najvećeg pokolja u mirnodopskoj Europi? Kako to, da su ovdje pokopane

je potrebno znati o macejjskom zločinu. Naime, nebriga, prešućivanja i zaobilaženje macejjske istine, poglavito medijske u sprezi s nastavkom politike namjernog zaborava, najnoviji je zločin kojem se suprotstavlja grupa slobodnomislećih dobrovoljaca okupljenih u Udrudi Macelj 1945. koja je i nakladnik monografije.

Macelj je po točno utvrđenom broju od 1.163 ekshumirane žrtve do sada najveće stratište Titovih partizana i komunističkog režima u Republici Hrvatskoj. U Macejjskim šumama stradalo je prema izjavama svjedoka oko 13.000 žrtava. Više od 130 jama još uvjek nije istraženo. U Maclju se nalaze ostaci 21 svećenika, redovnika i bogoslova koji su ubijeni u noći 4./5. lipnja 1945. Za duše macejjskih mučenika od 1991. svake se prve nedjelje u lipnju održavaju godišnje spomen-mise u svetištu crkve Muke Isusove.

Državna komisija Hrvatskog sabora započela je istraživanja u Macejjskoj šumi 24. lipnja 1992. godine. Izvješća Komisije ukazuju i na jamu IV.D u kojoj su ubijeni svećenici i zarobljeni časnici hrvatske vojske. Iz nepoznatih razloga državna komisija krajem 1992. naprasno je prekinula istraživanja, koja se kasnije nisu ni nastavila.

Marka Culeja i mnogobrojne svećenike te mnoštvo naroda iz cijele Hrvatske, održan je 22. listopada 2005. I tada se dogodio treći zločin – medijski zločin namjernog prešućivanja. Najveći zajednički organizirani i dostojanstveni pokop u povijesti Hrvata prešućen je tako da je danas posve nepoznat hrvatskoj javnosti. Naslijedno, zločin u Maclju prešućuje se kronološki sve do danas, tako da je široj hrvatskoj javnosti uskraćeno poznавanje strašne macejjske istine.

Monografija *Macelj 1945.* prvi put objedinjuje fotografije lica svećenika koji su u jednoj noći 4./5. lipnja 1945. zločinački pobijeni. Bili su to uglavnom mlađi ljudi, stari između 20 i 30 godina. Također po prvi puta se objavljaju autentični preslici dokumenata, poput svjedočanstava o zločinu iz Kronike Franjevačkog samostana u Krapini. U monografiji se nalaze i drugi dokumenti poslijeratnoga jugoslavenskog režima koji se izvijljavao nad preživjelim pripadnicima Hrvatskih oružanih snaga iz tog vremena. Sve to ukazuje bolesnu zločinačku éud jugoslavenskoga partizansko-komunističkog režima i zadojenost njegovih pripadnika, počevši od krvavog maršala **Josipa Broza Tita** do samih izvršitelja. Ustvari postaja križnog puta

VRHOBOSANSKA NADBISKUPIJA PROVINCija BOSNE SREBRENE HERCEGOVACKA PROVINCija DAKOVAČKO-OŠEĆKA NADBISKUPIJA KRČKA (SENJSKA) BISKUPIJA ZAGREBAČKA NADBISKUPIJA			MACELJSKE ŽRTVE KOMUNISTIČKIH ZLOČINA 21 SVEĆENIK, FRANJEVAC I BOGOSLOV UBIJENI U LEPOJ BUKVI 4./5. lipnja 1945.				DAKOVAČKO-OŠEĆKA NADBISKUPIJA dr. JOSIP GUNČEVIĆ (1895.-1945.) 50 godina
	VRHOBOSANSKA NADBISKUPIJA MARIJAN IVANDIĆ (1902.-1945.) 43 godine		PROVINCija BOSNE SREBRENE fra ANTE KATAVIĆ (1902.-1945.) 43 godine		PROVINCija BOSNE SREBRENE fra DOMAGOJ ĆUBELA (1924.-1945.) 21 godina		DAKOVAČKO-OŠEĆKA NADBISKUPIJA VJEKOSLAV TERZIĆ (1906.-1945.) 39 godina
	VRHOBOSANSKA NADBISKUPIJA JOZO PERČINLIĆ (1909.-1945.) 36 godina		PROVINCija BOSNE SREBRENE fra KARLO GRABOVIČKIĆ (1912.-1945.) 33 godine		PROVINCija BOSNE SREBRENE fra ALFONS KATAVIĆ (1924.-1945.) 21 godina		DAKOVAČKO-OŠEĆKA NADBISKUPIJA DRAGAN ČAPO (1917.-1945.) 28 godina
	VRHOBOSANSKA NADBISKUPIJA MIROSLAV RADOŠ (1910.-1945.) 35 godina		PROVINCija BOSNE SREBRENE fra IVAN IVANOVIĆ (1916.-1945.) 29 godina		HERCEGOVACKA PROVINCija fra METOD PULJIĆ (1912.-1945.) 33 godine		KRČKA (SENJSKA) BISKUPIJA NIKOLA ILIJIĆ (1913.-1945.) 32 godine
	VRHOBOSANSKA NADBISKUPIJA NIKOLA DUVANČIĆ (1923.-1945.) 22 godine		PROVINCija BOSNE SREBRENE fra PAŠKAL VIDOVIĆ (1916.-1945.) 29 godina		HERCEGOVACKA PROVINCija fra DARINKO MIKULIĆ (1919.-1945.) 25 godina		ZAGREBAČKA NADBISKUPIJA STJEPAN ŠTROMAR (1915.-1945.) 30 godina
	VRHOBOSANSKA NADBISKUPIJA DRAGUTIN TURALIJA (1923.-1945.) 22 godine		PROVINCija BOSNE SREBRENE fra VITOMIR MIŠIĆ (1921.-1945.) 24 godine		HERCEGOVACKA PROVINCija fra JULIJAN PETROVIĆ (1923.-1945.) 22 godine		ZAGREBAČKA NADBISKUPIJA BRANKO KUKOLJA (1921.-1945.) 24 godine

Na komunističkom montiranom sudenju u Zagrebu 3. listopada 1946., zagrebački nadbiskup dr. Alojzije Stepinac je rekao:
Vi ste učinili fatalnu pogrešku, što ste pobili svećenike. Narod vam to nikada neće zaboraviti.

Svećenici i redovnici pobijeni u Maciju u lipnju 1945. godine

1.163 maceljske žrtve deset godina ležale u vrećama, čekajući dostojanstven pokop i to u našoj, neovisnoj i domoljubnoj Hrvatskoj? I tko zna do kada bi tako nedostojno ležali ti posmrtni ostaci, da nismo organizirali pokop zahvaljujući silnoj domoljubnoj i kršćanskoj energiji tadašnjeg župnika fra Drage Brgleza i našoj Udrudi Macelj 1945.

Ubijanje nevinih, žicom vezanih zarobljenika izraz je beščutnosti i neljudskosti komunističkih zločinaca. Do tada *antifašistička* crvena petokraka izjednačila se je s drugim pokretima koji su gradili svoju vlast na kostima političkih neistomišljenika. O tim zločinima komunizma uči nas rezolucija Europskog parlamenta koja kaže da nema pomirbe bez istine. Laž o komunističkim žrtvama, toliko promicana u režimskim medijima i udžbenicima, uzrok je duboke podjele u hrvatskom društvu zbog koje ne možemo naprijed. Danas, kada imamo objavljeno priznanje Udbina pukovnika Jefte Šašića da je zapovjed za ubijanje dvije stotine tisuća ljudi nakon II. svjetskog rata dobio od Josipa Broza, sljedbenici njegove ideologije još

uvijek taje tu istinu od naroda. Taje zločin u kojem je crvena zvijezda petokraka od *antifašističkog* simbola postala simbolom zla.

Sljedeći put pod istim znakom crvene petokrake počinjeni su zločini u Domovinskom ratu. Zaštitnici petokrake prešućuju da je na hrvatskoj strani obrane pobi-

S ovogodišnje maceljske komemoracije

Dr. Andrija Hebrang (leđima okrenut Alfred Obranić)

jeno osam tisuća civila, od čega polovina žene i djeca! Iako su o tome objavljeni dokazi, kriju i tu istinu i udaljavaju nas od pomirbe. Ne slušaju miroljubivu poruku Pape Franje, koji nam je o tom ratu rekao: „Vi nema pravo zaboraviti svoju povijest, nego na njoj graditi mir!“. Civilne žrtve iz Domovinskog rata najbolji su dokaz da narod koji zaboravlja svoju povijest osuđen je da ju ponavlja!

Danas ovdje nad kostima mučenika moramo reći istinu. Nad ovim žrtvama komunizma zločin je ponovljen tri puta. Prvi put kada su vezanih ruku žrtve likvidirane po kratkom postupku. Drugi put, kad je Račanova koaličijska vlast nakon 2.000. godine zabranila rad saborskoj komisiji koja je istraživala grobišta, poput ovog na Maceljskoj gori. Treći zločin nad tim žrtvama počinila je aktualna Milanovićeva vlast, kada je odmah na početku mandata ukinula Ured za istraživanje komunističkih zločina. Osnivali smo ga u dogovoru s europskim institucijama da istražimo i obilježimo mjesta stradanja. Stigli smo istražiti tridesetak prvih lokaliteta i otkopati prve tri jame na obroncima Gračana. U jamama smo pronašli posmrtnе ostatke maloljetnih osoba vezanih žicom i pobijenih pacijenata obližnje bolnice Brestovac. Ti ubijeni maloljetnici i pacijenti, kao i kose djevojaka nađene u Hudoj jami, dokazuju da su lagali Mesić i Josipović kada su rekli da su u jamama ubijeni krivci, neprijateljski vojnici. Zbog dokaza istine koje je pružio Ured za istraživanje komunističkih zločina, Milanovićeva Vlada ga

je odmah ukinula a daljnja istraživanja povjerila čovjeku koji je do zadnjega časa bio visoki dužnosnik Udbe, organizacije koja je te pokolje i organizirala. Jasno je da su istraživanja ponovno usporena kako bi nestali i posljednji živi svjedoci a istinu zauvijek sakrila hrvatska zemlja.

Najveći grijeh naše generacije je činjenica da još uvijek, nakon četvrt stoljeća naše neovisne hrvatske države, nismo otkrili istinu o žrtvama komunističkih zločina. Upravo to je razlogom dubokih podjela u našem narodu, podjela koje nas iscrpljuju i sprječavaju da idemo naprijed.

Onima koji nam poručuju da se prestane mo baviti prošlošću, odgovaramo da ni jedan narod koji nije riješio dvojbe prošlosti nema ni budućnost. O tome je Papa Franjo jasno rekao: „Narod koji zaboravlja svoje sjećanje, nema budućnost!“.

Ipak, imamo još prilike to ispraviti. Na kostima komunističkih žrtava učili smo što je komunizam i zato smo ga srušili i stvorili slobodnu Hrvatsku. Na istini o tim žrtvama moramo graditi i našu pomirbu, a s njom i uspješniju budućnost! To dugujemo ovim kostima nad kojima stojimo i molimo se, to dugujemo nevino ubijenima, jer jedino ako tako postupimo njihova žrtva neće biti uzaludna. Dugujemo to i budućim generacijama koje treba odgajati na istini. Na nama je da ispravimo najveću ljudsku, moralnu i političku nepravdu mirnodopske Europe i naše drage Hrvatske! To možemo uspjeti jedino ako izaberemo da nas vode ljubitelji povijesne istine i svoje Domovine. Prilika za to će se uskoro ukazati i nemojmo ju ponovno propustiti! Iskopajmo skrivenu istinu iz hrvatskih jama, to dugujemo našim mrtvima, ali i onima koji dolaze iza nas. Za njih smo stvorili Hrvatsku, za njih ju učinimo sretnom državom koja počiva na poštovanju svih žrtava, na ljubavi prema čovjeku i na domoljublju, toj divnoj energiji koje pokreće sve narode svijeta. Učinimo to i ispunimo dug naše generacije prema povijesti i prema budućnosti!“ (*Priredio Damir Borovčak, snimio Ljubomir Škrinjar*)

Hebrang kao izaslanik predsjednice Republike polaže vijenac

SUDBINA BOSANSKO-HERCEGOVAČKIH NIJEMACA (II.)

Djelatnost i Kulturbunda i Obnovitelja na područjima gdje je njemačka manjina bila u procesu nacionalne asimilacije s većinskim stanovništvom, imala je kulturni, a pojavom nacionalsocijalizma i politički zadatok okupljanja Nijemaca i sprječavanja odnarođivanja njemačke manjine. Ne može se, međutim, poreći izravan utjecaj ustanova za unapređivanje položaja narodnosti u inozemstvu kojih je u Njemačkom Reichu bilo nekoliko. Napose je izrazita djelatnost Volksdeutsche Mittelstelle, ustanove Njemačkog Reicha osnovane 1936. za koordinaciju rada s njemačkim

Piše:

Dr. sc. Vladimir GEIGER,
Hrvatski institut za povijest

nisu realni za procjenu stvarnog broja Nijemaca u Kraljevini SHS/Jugoslaviji, jer se dio njih iz raznih razloga, posebice gospodarskih i političkih, denacionalizirao u Slovence, Hrvate, Mađare, Srbe i druge. Iako je u Kraljevini SHS/Jugoslaviji uslijedilo razdoblje pada prirodnog rasta njemačkoga stanovništva, dio se asimiliranih do početka Drugoga svjetskog rata

opet očitovao kao Nijemci, što se vezuje uz djelovanje Kulturbunda i Obnovitelja, ali i krupnih promjena u domaćim i međunarodnim političkim odnosima. No, istodobno i neki u Bosnu i Hercegovinu doseljeni Česi, Poljaci, Ukrnjaci, Mađari i Slovenci ubrzo su se ponijemčili, živeći u okružju brojnijeg njemačkog stanovništva u pojedinim naseljima.

Nakon napada Njemačkog Reicha na Kraljevinu Jugoslaviju i uspostave Nezavisne Države Hrvatske u travnju 1941. dolazi do potpuno novih i izmijenjenih okolnosti i za pripadnike njemačke manjine u Bosni i Hercegovini. Nijemci u NDH ustrojeni su u Njemačku narodnu skupinu (*Die Deutsche Volksgruppe*) po strogo vodstvenim načelima (*Führerprinzip*), po uzoru na Njemački Reich.

Tijekom Drugoga svjetskog rata pripadnici Njemačke narodne skupine u NDH unovačeni su u oružane snage NDH (Deutsche Jägerbataillons/Njemačke lovačke bojne, u sklopu Domobranstva i Einsatzstaffel der Deutschen Mannschaft, u sklopu Ustaške vojnica) i borili se na području NDH, ili su unovačeni u oružane snage Njemačkog Reicha (Wehrmacht i Waffen-SS) te su se borili na području NDH i na Balkanu ili na nekoj od europskih bojišnica, najviše na Istoku. U sklopu vojnih i poluvojnih postrojbi NDH i Njemačkog Reicha bosansko-hercegovački Nijemci uključeni su u borbenu djelovanja protiv ustanika, partizana – Narod-

Einsatzstaffel der DM, Windthorst kod Bosanske Gradiške, 1942.

narodnosnim manjinama u inozemstvu i koja je umnogome određivala njihovu djelatnost, u skladu s trenutnom politikom Njemačkog Reicha.

Nijemci su u Kraljevini SHS/Jugoslaviji na bosansko-hercegovačkom području bili najzastupljeniji u gradovima i okruzima Banja Luka, Bosanska Dubica, Bosanska Gradiška, Bijeljina, Brčko, Derventa, Gradačac, Mostar, Teslić, Travnik, Prijedor, Prnjavor, Sarajevo, Tuzla, Visoko, Zenica, Zvornik i Žepče. Prema brojbenim pokazateljima (kriterij materinski jezik) Nijemaca u Bosni i Hercegovini 1921. je bilo nešto više od 16.000, a 1931. je bilo oko 15.500. Međutim, postoje mišljenja da rezultati popisa iz 1921. i 1931.

**Pokazatelji o broju iseljenih Nijemaca iz Bosne i Hercegovine potkraj 1942.
prema službenim navodima NDH i Njemačkog Reicha**

Bosanska Krupa	79	Derventa	486	Tuzla	741
Prijedor	380	Polje	204	Ugljevik	200
Podgraci	200	Koraće	85	Branjevo	261
Karlsdorf	863	Bosanski Brod	756	Bijeljina	871
Dubrava /kolonija/	963	Svilaj	129	Schönborn	1.726
Bosanska Gradiška	165	Vrbovac	162	Zavidovići	763
Banja Luka	1.242	Bosanski Šamac	106	Begov Han	205
Sitnješ	678	Gradačac	80	Zenica	993
Šibovska	653	Bočinci /kolonija/	70	Jajce	202
Prnjavor	450	Doboj	248	Sarajevo	834
Glogovac	1.175	Kvaternik	392	Mostar	150
Teslić	485	Lukavac	366	ukupno 17.363	

nooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, ali i četnika – Jugoslovenske vojske u Otadžbini (ponajprije kao pripadnici Deutschen Jägerbataillons i Einsatzstaffel DM, zatim napose 7. SS-divizija "Prinz Eugen"), te u obranu od strane ustanika sve ugroženijih svojih naseobina i na području Bosne i Hercegovine (Ortsschutz, zatim Heimatwacht der Deutschen Volksgruppe im Unabhängigen Staate Kroatien). Nakon uključivanja postrojbi Einsatzstaffela DM u sastav pojedinih operativnih dijelova Wehrmacht-a i Waffen SS-a, stalne vojne posade ostale su u najugroženijim njemačkim naseljima. Pripadnici Njemačke narodne skupine od 14 do 65 godina koji nisu bili unovačeni u vojne postrojbe, bili su još od travanijskih dana 1941. uključeni u Mjesne zaštite (Ortsschutz) kao poluvojne postrojbe, ali bez nekog jačeg provedenog ustroja, a čiji je zadatak je bio stražarenje i ophodnja u mjestima s njemačkim stanovništvom i obrana od ustanika.

Zbog ugroženosti i nesigurnosti njemačkih naselja i stanovništva u NDH, napose u Bosni i Hercegovini od strane ustanika, partizana, a i četnika, od početka Drugoga svjetskog rata dolazi do njihova preseljavanja i iseljavanja. Naime, zaštita i obrana njemačkih naselja u Bosni i Hercegovini, povjerena ponajprije mjesnim zaštitama (Ortsschutz) najčešće nije mogla zaštiti svoja naselja, ljude i imovinu, pa ni nakon što je u zaštitu njemačkih naselja uključen Einsatzstaffel DM. Do prvih preseљavanja njemačkoga stanovništva u NDH došlo je potkraj 1941. i početkom 1942., preseљavanjem iz najugroženijih naselja u Potkozarju, Lici, Kordunu, Banovini i sjeverozapadnoj Bosni, najprije na sigurnije područje zapadne Slavonije, a zatim početkom 1942. u Srijem.

Zbog sve veće ugroženosti i potrebe preseљavanja, tijekom 1942. osnivaju se komisije i uredi za preseљavanje pripadnika Njemačke narodne skupine u NDH. U sklopu Poslanstva Njemačkog Reicha u Zagrebu ustrojeno je Povjerenstvo za preseљavanje pripadnika Njemačke narodne skupine iz sjeverozapadne Bosne (*Treuhänder für Umsiedlung der Bosni-en-Deutschen*). Prva mjesta u Bosni i Hercegovini koja su pripadnici Njemačke narodne skupine napustili u prosincu 1941., bili su Königsfeld/Dubrava i Karlsdorf/Vrbaška kod Bosanske Gradiške. Preseliли su se privremeno u Staru Gradišku i na

Königsfeld/Dubrava kod Bosanske Gradiške nakon partizanskog napada, travanj 1942. (snimio fotograf ES-a Stefan Reiter)

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA - MINISTARSTVO UNUTARNJIH POSLOVA
GLAVNO RAVNATELJSTVO ZA UDRUŽBU I DRUŽTVOVNU SKRB
Odjel družtvovnog osiguranja, zaštite i skrbi
Zagreb, Smičiklasova 23.

Broj: Prs. 299-I-1942.

Zagreb, dne 4. prosinca 1942.

Predmet: Hrvatsko-njemačko utanačenje
o selitbi pripadnika njemačke narodnosti.

MINISTARSTVO UNUTARNJIH POSLOVA
GLAVNO RAVNATELJSTVO ZA UNUTARNJU UPRAVU
(Odsjek za unutarnju upravu)

ZAGREB

Na tamošnji dopis od 23. studenoga 1942. broj 20417-II-A-1942. vraća se privođeno njemački tekst hrvatsko-njemačkog utanačenja o selitbi pripadnika njemačke narodnosti nakon uzetog izvadka iz članka 8. slovo e).

PO OVLAŠTENJU MINISTRA
PROČELNIK ODJELA:
Dr. Šime Ljubović

područje Nove Gradiške. Tijekom siječnja 1942. većina ih je preseljena na područje Indije, u Srijem.

Potkraj 1942. dolazi, uz znatne materijalne napore i uz zaštitu njemačkih postrojbi u sklopu Oružanih snaga NDH, do iseljavanja pretežito u Njemački Reich bosansko-hercegovačkih Nijemaca, koji su bili najugroženiji djelovanjima napose partizanskog, ali i četničkog pokreta. Ugovor vlada NDH i Njemačkog Reicha o iseljavanju Nijemaca s pojedinih područja NDH (Vereinbarung zwischen der Deutschen Regierung und der Regierung des Unabhängigen Staates Kroatien über die Umsiedlung von Angehörigen des deutschen Volkstums aus bestimmten Gebieten des Unabhängigen Staates Kroatien in das Deutsche Reich), koji su bili najizloženiji partizanskim napadima odnosno gotovo svih Nijemaca iz Bosne i Hercegovine izuzev onih iz Wind(t)horsta, Adolfstala i Troštelja kod Bosanske Gradiške i Brčkog te također iseljavanje Nijemaca iz pojedinih gradova i sela u Hrvatskoj, potpisani je u Zagrebu 30. rujna

1942. Iz bosansko-hercegovačkih grada i sela trebalo je iseliti prema službenim navodima 17.363 Nijemaca (Bosanska Krupa, Prijedor, Karlsdorf/Vrbaška, Bosanska Gradiška, Banja Luka, Prnjavor, Glogovac, Teslić, Derventa, Koraće, Bosanski Brod, Bosanski Šamac, Gradačac, Dobojski, Tuzla, Bijeljina, Schönborn/Novo

Selo/Petrovo Polje, Zavidovići, Zenica, Jajce, Sarajevo, Mostar i dr.). Najveći broj bosansko-hercegovačkih Nijemaca preseljen je 1942. u Njemački Reich odnosno na na područje Litzmannstadta (Lodž) u okupiranoj Poljskoj. Nakon naseljavanja u nova područja Njemačkog Reicha, ovi su iseljenici dobivali državljanstvo Njemačkog Reicha, ali i izgubili pravo povratka u zavičaj.

Prema proglašu Branimira Altgayera, vođe Njemačke narodne skupine u NDH, iz rujna 1942., oni bosansko-hercegovački Nijemci koji se ne odažovu pozivu za "dobrovoljno" iseljavanje ("povratku u Domovinu", kako su to nazivale vlade Njemačkoga Reicha i NDH) i ostanu svojevoljno u mjestima NDH iz kojih će se Nijemci iseliti i gdje prestaju i raspuštaju se sve njemačke ustanove, "gubi svaku mogućnost za zaštitu i brigu njemačkog naroda i Reicha".

Navodi o broju Nijemaca iseljenih iz Bosne i Hercegovine tijekom 1943. i do potkraj 1944. različiti su i mogli bi iznositi oko 2.000 do 3.000 osoba. Tijekom 1943., i napose od potkraj 1944. i većina do tada u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, i u Bosni i Hercegovini, preostalih Nijemaca izbjegla je i napustila zavičaj. Početkom 1943. na udaru partizanskih

OKRUŽNA AGRARNA KOMISIJA BANJA LUKA

Arik broj : 99 - 7 - 1946.
26.II.1947. godine

Predmet: Ekspropriacija zemljišnog posjeda samostana Trapista "Marija Zvijezda" u Delibašinom selu kod Banja Luke.

Dn. br. 245

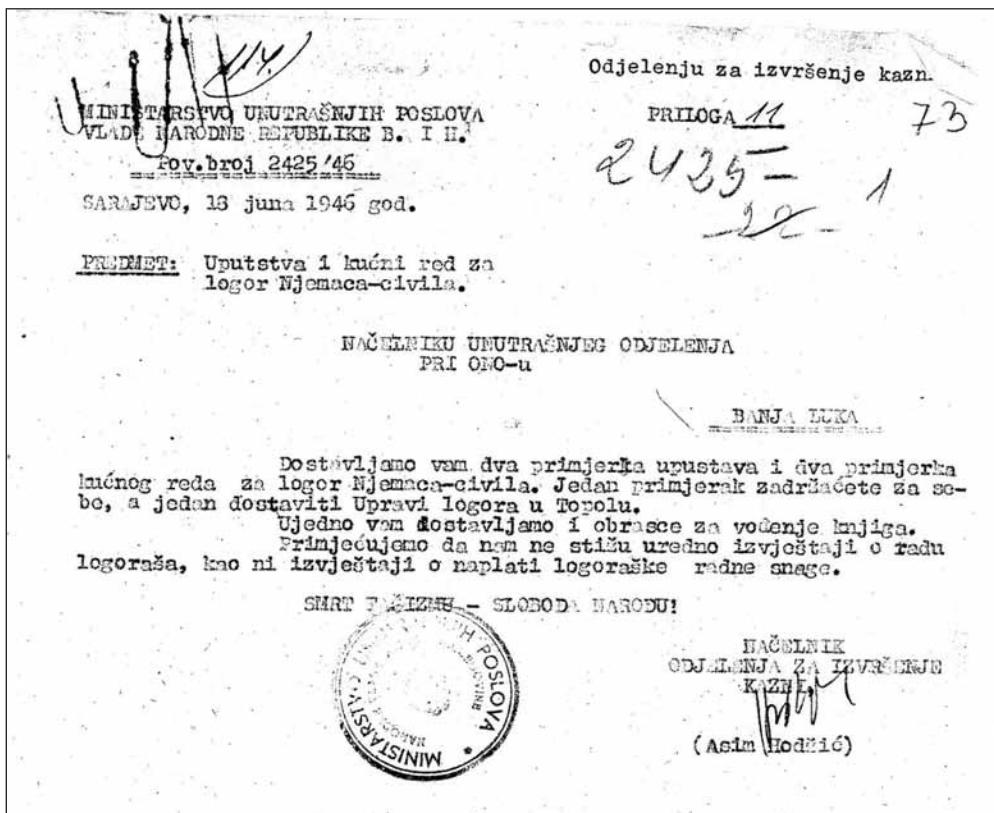
O D L U K A

Odlukom Okružne agrarne komisije u Banjoj Luci Arik br 99-2-1946 od 17.IV.1946. i rješenjem Ministarstva poljoprivrede i stočarstva odjeljenje za agrarnu reformu i kolonizaciju u Sarajevu Arik broj: 12873/4 od 19. juna 1946 odlučeno je pravomočno o ekspropriaciji zemljišnog posjeda zgrada, postrojenja i inventara, koji su bili vlasništvo samostana Trapista "Marija Zvijezda" Opatija reda Cistercita strožijeg obreda u Delibašinom selu kod Banja Luke.

Radi izvršenja pomenutih odluka i gruntnog knjiženja Okružna agrarna komisija na osnovu čl 53 stav 3, čl 9, čl 7 tač b Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji u N.R.B. i H; donosi slijedeću

O D L U K U

I. Od dosadašnjeg vlasnika Samostana Trapista "Marija Zvijezda" Opatija reda Cistercita strožijeg obreda u Delibašinom selu kod Banja Luke odlučima se ekspropriacijom u korist zemljišnog fonda agrarne i kolon. u N.R.B.i H. !

snaga naše su se brojne skupine Nijemaca u Slavoniji te je uslijedilo preseljavanje pripadnika Njemačke narodne skupine iz zapadne i središnje Slavonije i Bosne i Hercegovine u okolicu Osijeka i Srijem. Prema planu trebalo je tijekom 1943. preseliti oko 5.000 Nijemaca iz preostalih njemačkih naselja u Bosni. Istodobno s preseljavanjem pripadnika Njemačke narodne skupine iz srednje u istočnu Slavoniju i Srijem, iseljavaju se 21./22. rujna 1944. preostali bosansko-hercegovački Nijemci iz Wind(t)horsta, Adolfstala, i Trošelja u Osijek, odakle preko Mađarske odlaze u Njemački Reich. Preostali Nijemci iz Brčkog i okolice iseljeni su u sklopu iseljavanja pripadnika Njemačke narodne skupine okruga Sava – Dunav i okruga Istočni Srijem, u jesen 1944., te je tako okončano iseljavanje Nijemaca iz Bosne i Hercegovine.

Potkraj 1944. i početkom 1945. počinje od strane Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije/Jugoslavenske armije i novouspostavljenih "narodnih" vlasti sustavan progon preostalih folksdjočera u Jugoslaviji. Odluka Predsjedništva AVNOJ-a od 21. studenoga 1944., dalekosežna i sudbinska za jugoslavenske Nijemce, nije obvezivala na dokazivanje da su oni potpomagali okupatora, nego je pod udar došla svaka osoba njemačke narodnosti koja se nije izravno

suprotstavila nacizmu. Žrtve kolektivne odmazde nisu bili samo oni jugoslavenski Nijemci koji su mogli dokazati svoje sudjelovanje u partizanskom pokretu ili njegovo pomaganje. Ostalima je slijedila konfiskacija imovine, upućivanje u logore i protjerivanje. Pitanje folksdjočera u Jugoslaviji riješeno je jednostrano i bez kompromisa.

Odnos Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije/Jugoslavenske armije i "narodnih" vlasti prema jugoslavenskim, i bosansko-hercegovačkim, Nijemcima, kojima je pripisana i ozakonjena kolektivna krivnja, ogledni je primjer etničkoga čišćenja u Jugoslaviji, i Bosni i Hercegovini, potkraj Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraću.

Nakon preuzimanja vlasti u pojedinim naseljima, prema uputama Odjeljenja za zaštitu naroda za Bosnu i Hercegovinu, jedinice Korpusa narodne obrane Jugoslavije uhićivale su folksdjočere i odvodile ih u logore, odakle su trebali biti protjerani iz Jugoslavije. I malobrojni preostali bosansko-hercegovački Nijemci su od jugoslavenskih komunističkih vlasti protjerivani i internirani u logore, kojih je bilo i u Bosni i Hercegovini (Bosanska Gradiška, Nova Topola kod Bosanske Gradiške, (Bosanski) Aleksandrovac kod Bosanske Gradiške, Lauš kod Banja Luke, Bosanska Dubica, Sarajevo, Zenica).

Bosansko-hercegovački Nijemci su u poraću bili internirani i u logore za folksdjočere u Hrvatskoj, ponajprije u logore u Slavoniji i Baranji (Josipovac kod Osijeka, Valpovo, Velika Pisanica kod Bjelovara, Kruševica kod Đakova, Šipovac kod Našica, Pusta Podunavlje u Baranji i Tenja/Tenjska Mitnica kod Osijeka), zatim i u logore u Bačkoj (Gakovo) i Banatu (Knićanin/Rudolfsgnad).

Trapisti Nijemci iz samostana Marija Zvijezda, iz Delibašina Sela kod Banja Luke, internirani su u poraću 1945. u logore, najprije u logor Nova Topola kod Bosanske Gradiške, a zatim u logore u Banatu (Knićanin/Rudolfsgnad i Kovin).

Nakon ukidanja logora za folksdjočere u Hrvatskoj 1946./1947. i u Bosni i Hercegovini 1945./1946. preostali logoraši prebačeni su u logore u Vojvodini koji su postojali do početka 1948., a koji mnogi zbog bolesti i gladi nisu preživjeli.

U logore su upućivane cijelokupne njemačke obitelji, pretežito starije osobe, žene s djecom, bez obzira na dob. O strukturi jugoslavenskih Nijemaca logoraša najslikovitije je izvješće Ministarstva unutarnjih poslova FNR Jugoslavije, od 18. siječnja 1946. (*Tabelarni pregled logoranih i nelogoranih Nemaca na teritoriji Jugoslavije*), koje navodi da je na području Jugoslavije u logorima 117.485 folksdjočera, od toga 34.214 muškaraca, 58.821 žena i 24.422 djece (zbroj interniranih folksdjočera muškaraca, žena i djece nešto je manji od ukupnog broja interniranih folksdjočera, koji je iskazan), a da se na slobodi nalazi 12.897 folksdjočera. Prema izvješću, na području Bosne i Hercegovine u logorima je 1.117 folksdjočera, od toga 469 muškaraca, 222 žena i 426 djece, a na slobodi se nalaze 4 osobe njemačke narodnosti (1 muškarac, 1 žena i 2 djece). To ukazuje, da su prenische njemačke/folksdjočerske procjene da je u poraću u jugoslavenske logore internirano 580, a da je na slobodi ostalo odnosno da nije internirano 70 bosansko-hercegovačkih Nijemaca.

Najveći broj bosansko-hercegovačkih Nijemaca interniran je u logore u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj tijekom ljeta 1945. U najvećim i najdugotrajnijim logorima za Nijemce u Bosni i Hercegovini, Novoj Topoli i Bosanskom Aleksandrovcu

Brojčani pokazatelji o demografskim i stvarnim gubicima Nijemaca Bosne i Hercegovine tijekom Drugoga svjetskog rata i u poraću, 1941. – 1948.

	maksi-malno	mini-malno	vjero-jatno
Nijemaca u Bosni i Hercegovini 1941.	23.000	16.000	20.000
Nijemaca iseljeno iz Bosne i Hercegovine 1942.	18.000	15.000	15.000
Nijemaca iseljeno i protjerano iz Bosne i Hercegovine, 1943., 1944. i 1945.	3.000	1.500	1.500
Nijemci Bosne i Hercegovine, život izgubili tijekom Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraću kao pripadnici oružanih snaga NDH i Njemačkog Reicha, 1941.-1945., 1945.-1948.	1.000	850	1.000
Nijemci Bosne i Hercegovine, vojnici i civilno stanovništvo, život izgubili tijekom Drugoga svjetskog rata i u poraću, 1941.-1945., 1945.-1948.	-	-	1.300
Nijemaca Bosne i Hercegovine, internirano u logore u poraću, 1945.-1948.	-	1.100	-
Nijemaca u Bosni i Hercegovini 1948.	-	-	1.174

kod Bosanske Gradiške, bilo je početkom kolovoza 1945. internirano 620 osoba "njemačkog porijekla" i članova Kulturbunda, među kojima i znatan broj "male dejece i staraca koji često obolijevaju". Unatoč učestaloj smrtnosti u logorima broj interniranih folksdojčera se priljevom novih logoraša tijekom ljeta 1945. povećavao. Krajem kolovoza 1945. u logoru Nova Topola interniranano je 709 osoba, 382 radno sposobnih i 327 radno nespособnih, što najslikovitije prikazuje dobnu strukturu logoraša. Krajem studenoga 1945. u logorima u Novoj Topoli i Bosanskom Aleksandrovcu internirano je više od 1.000 bosansko-hercegovačkih Nijemaca, "ljudi, žena i djece. Prilike u tom logoru su prilično teške, naročito u pogledu smještaja. [...] Zdravstveni uslovi su loši."

U Jugoslaviji je sveukupno konfiscirano oko 100.000 njemačkih posjeda površine 637.939 hektara. U Bosni i Hercegovini je oduzeto 3.523 posjeda površine 12.733 hektara. Postupak konfiskacije je zahtjevao samo da se utvrdi da je određena imovina na dan stupanja na snagu Odluke Predsjedništva AVNOJ-a od 21. studenoga 1944. pripadala osobama njemačkog državljanstva ili njemačke narodnosti. Najviše njemačkih posjeda u Bosni i Hercegovini konfiscirano je u banjolučkom okrugu, 3.332 imanja (do kraja 1945. pravno "dovršeno" 2.869).

Tako je i imovina trapista iz samostana Marija Zvijezda, kao i imovina redovnica Klanjateljica Krvi Kristove u neposrednom poraću u većini oduzeta, a njihov dugogodišnji karitativni, prosvjetni, kulturni i gospodarski rad i zasluge za napredak Bosne i Hercegovine prešućivan i zabo-

ravljen. U međuvremenu, trapisti Nijemci iz samostana Marija Zvijezda, iz Delibašinog Sela kod Banja Luke, internirani su u poraću 1945. u logore, najprije u logor Nova Topola kod Bosanske Gradiške, a zatim u logore u Banatu (Kničanin/Rudolfsgnad i Kovin), gdje ih je nekoliko izgubilo život.

Ratni zločini koje je dio jugoslavenskih, pa i bosansko-hercegovačkih Nijemaca počinio, te njihovo neloyalno držanje tijekom Drugoga svjetskog rata i okupacije, poslužili su i kao razlog i kao opravdanje za neljudsko postupanje sa njemačkom manjinom potkraj rata i u poraću.

U sagledavanju i razumijevanju povijesti bosansko-hercegovačkih Nijemaca tijekom Drugoga svjetskog rata nezaobiljano je poznavanje humanitarnih nastojanja i djelovanja pojedinaca u zaštiti proganjениh od represivnih mjera vlasti NDH i okupacijskih snaga Njemačkog Reicha. Naime, nije zanemariva činjenica da je pet bosansko-hercegovačkih Nijemaca i Njemicica (Josip i Rozika Eberhardt i Adam Till iz Sarajeva i Franjo i Lidija Griner iz Mostara) zbog iskazane ljudskosti i zaštite bosansko-hercegovačkih Židova proglašeno *Pravednicima među narodima*.

Prvi je poslijeratni popis 1948. zabilježio u Jugoslaviji 55.337 (u Bosni i Hercegovini 1.174) pripadnika njemačke manjine (Austrijanci su na popisu 1948. uključeni, zbog neznatnog broja iskazanih pripadnika, u skupinu "Ostali"), što pak najslikovitije svjedoči o njihovoј sudbini.

Položaj njemačke manjine u Jugoslaviji donekle će se poboljšati nakon što je 1951. FNR Jugoslavija donijela ukaze o ukidanju ratnog stanja s Austrijom i Nje-

mačkom. Iseljavanje folksdojčera iz Jugoslavije bilo je tada još uvijek moguće samo preko liste Crvenog križa u sklopu programa spajanja obitelji. Od 1952., nakon dogovora jugoslavenske i njemačke vlade da se preostali folksdojčeri mogu iseliti u Njemačku, odobravalo se i pojedinačno iseljavanje. Nakon što je 1953., odnosno 1954. potpisani i sporazum između austrijske i jugoslavenske vlade o otpustu folksdojčera iz jugoslavenskog državljanstva i mogućnosti stjecanja austrijskog, od 1955. iseljavanje njemačke i austrijske manjine iz Jugoslavije znatno je pojednostavljeno. Stoga, popisi stanovništva i Jugoslavije, i Bosne i Hercegovine, i 1953. i nadalje bilježe nastavak znatnog smanjenja broja Nijemaca (i Austrijanaca).

Unatoč i u izvorima i u literaturi različitim, pa i oprečnim navodima o broju Nijemaca u Bosni i Hercegovini 1931., zatim 1941. i 1945., te o broju Nijemaca koji su iselili iz Bosne i Hercegovine potkraj 1942., i ukupnom broju iseljenih, izbjeglih i protjeranih bosansko-hercegovačkih Nijemaca tijekom Drugoga svjetskog rata i u poraću, kao i o broju Nijemaca Bosne i Hercegovine koji su tijekom Drugoga svjetskog rata i u poraću izgubili život, i kao vojnici i kao civili, možemo zaključiti: najvjerojatnije su procjene i navodi da je početkom Drugoga svjetskog rata u Bosni i Hercegovini bilo oko 20.000 pripadnika Njemačke narodne skupine. Potkraj 1942. iseljeno je u Njemački Reich oko 15.000 ili nešto više bosansko-hercegovačkih Nijemaca, a broj Nijemaca iseljenih, izbjeglih i protjeranih iz Bosne i Hercegovine tijekom 1943., 1944. i 1945. do potkraj Drugoga svjetskog rata mogao bi iznositi oko 1.500 do 3.000 osoba. Prvi je poslijeratni popis 1948. zabilježio u Bosni i Hercegovini 1.174 pripadnika njemačke manjine. Prema njemačkim navodima, utemeljenim na procjenama, popisima i izračunima, tijekom Drugoga svjetskog rata i u poraću, život je izgubilo oko 1.300 Nijemaca Bosne i Hercegovine, od čega je dio njih, oko 850 osoba, poglavito muškaraca, poginuo, ubijen, umro ili nestao kao pripadnici vojnih i(l) poluvojnih postrojbi NDH i Njemačkog Reicha. Prema njemačkim navodima, preostali bosansko-hercegovački Nijemci, civilno stanovništvo, muškarci, žene i djeca, ukupno oko 450 osoba, ubijeni su, poginuli, umrli ili nestali kao civilno stanovništvo tijekom Drugoga svjetskog rata i u neposrednom poraću.

SRPSKI KNJIŽEVNIK I NOSITELJ PARTIZANSKE SPOMENICE O RATNOM NEPRIJATELJU JURI FRANCETIĆU

Srpski književnik i partizanski pukovnik **Mladen Oljača** (Devetaci, kod Bosanskog Novog, 1926. – Beograd, 1994.), u svom je romanu *Kozara* (1966.) opisao i hrvatskog vojskovođu **Juru Francetića**, kojega su jugoslavenski partizani zarobili i nakon zvierskog mučenja okrutno do-krajčili koncem 1942. godine. Nazivajući ga „ustaškim pukovnikom Franjčevićem“, Oljača je ovako opisao Francetića:

„Odjeknuo je pucanj. Netko je jauknuo. Mladi Franjčević je potrcao, žečeći da pronađe čovjeka koji je jauknuo. Utrčao je u gomilu i, gurajući se laktovima, probijao se prema sredini trga sa kojega je svjetlina bježala. Trg se prazio, a na betonu, u krvi, ležao je čovjek sa zastavom u ruci: tijelom je pritisnuo zastavu po kojoj je curila krv. Franjčević mu je pružio ruku, ali čovjek se nije pomjerio. Bio je mrtav. Franjčević mu je opipao lice, uklonio sa očiju okrvavljeni pramičak kose, a zatim dohvatio zastavu, izvukao je ispod mrtvaca i visoko podigao.

Bila je hrvatska zastava, crveno-bijelo-plava, bila je to trobojka kakvu je viđao i ranije, o praznicima, na prozorima i krovovima. Ponio je tu zastavu pustim trgom, a svijet je ponovo počeo da se prikuplja i

Priredio:

Ivica KARAMATIĆ

da galami, prkoseći žandarima koji su stajali pored zida sa bajonetima na puškama. Posve neočekivano, Franjčević se našao u srcu pobune: dok se svijet okuplja oko njega, nad tanušnim mladićem vijorila se okrvavljenja zastava, koju je on čvrsto stezao.

Poslije je morao da bježi iz zemlje, u Italiju. Godinama je čamio u tuđini, zlopatio se, gladovao, grcao i čeznuo za zavičajem, dok se nazad nije vratio, ponovo sa hrvatskom trobojkom u rukama...

Sunce ga ne zamara, jer je odrastao na kršu na kome nema nijedne krošnje veće od kišobrana. Ne plaši se ni pucnja, ni vriška, ni juriša, jer je navikao na plotune, prasak i dumbaranje. Što se okršaj više približava, on kao da zaboravlja na vlastitu glavu: srce ga vuče naprijed, opasnostima, bliže neprijatelju i oružju. Ponekad izgleda kao da Franjčević prosto srlja na protivničke puške i mitraljeze, kao da želi da im opipa kundak, vidi nišan, omiriše barut i dohvati remen.

Za ledima, opet tutnje tenkovi i zvone kopita, konji vuku lake i teške topove, a on posmatra lica svojih čarkara. To su pretežno mladići koji ranije nisu bili u vojsci, već ih je on sakupljao oglasima, iz Sarajeva, po Bosni i Hercegovini. Pokrojio im je odijela od crne tkanine, koju je poslije poraza pronašao u magacinima stare jugoslavenske vojske, a kad ih je izveo na smotru onako vižlaste i golobrade, u crnim odorama, nazvao ih je dečkima, pa crncima, pa crnom legijom. To ime im je i ostalo. Poveo ih je ka Drini, Vlasenici, Srebrenici i Romaniji, protiv pobunjenika čiji se ustank rasplamsavao. Služio se partizanskim načinom ratovanja: noćnim napadima, zasjedama, udarima i prodorima u neprijateljsku pozadinu, gdje se nalaze štabovi, bolnice i skladišta.

Hitar i neustrašiv, stekao je ugled oficira koga kuršum mimoilazi, a možda i ne može da ga obori. On je u boju, zaista, najčešće prkosio. Jednom, dok je stajao raskoračen, mitraljez mu je izrešetao šinjal oko nogu. Drugi put mu je kuršum iskaišao rukav na bluzi. Zatim ga je zrno pogodilo u kapu, koju mu je odnijelo s glave, tako da je pukovnik Franjčević potrcao za kapom kao za leptirom.

Jure Francetić (sjedi, prvi slijeva) na šerijatskom vjenčanju
(iz knjige Zlatka Hasanbegovića, Muslimani u Zagrebu 1878.-1945.)

Vodeći svoje dječake iz okršaja u okršaj, danonoćno na nogama i pod oružjem, mjesecima u borbama, ulazio je u pjesmu: kako gazi Drinu vodu i bori se za slobodu. Spavao je na tvrdom ležaju među vojnicima, dijeleći s njima jednu cigaretu i posljednje parče hljeba. Ako su čarkari morali da leže na goloj zemlji, on bi legao pored njih, na golu zemlju. Ako bi, malaksali i smlavljeni, poslje dugog maršovanja, izbili na kakvu njivu i zavukli se u sijeno da odspavaju pod vedrim nebom, i on bi se zavlačio u sijeno, i često bivao buđen pljuskom i grmljavom, pa bi zatim nastavljao pješačenje pod kišom, vodeći svoju vojsku, mokar do kože. Htio je

u svemu da bude ravan njima, vojnicima, da se ni u čemu ne odvaja od njih i da trpi čak više od svakog pojedinca. Zbog toga su ga i uznosili do pjesme i legende, okrivajući ga u zvijezde. Rasla je tako legenda o pukovniku Franjčeviću i njegovim crnim legionarima. Njegova slava i priče o podvizima njegove vojske osvojile Bosnu i Hrvatsku da bi mu uskoro donijele Orden Zvonimirove krune sa zlatnim trolistom, naziv viteza i čin ustaškog pukovnika...

sa svojim dečkima, pa pješači usporedo s njima, po tvrdoj i prašnjavoj cesti što se vijugavo penje uz strminu i nestaje u hrasstovim stablima. I dok se brani od prašine, koja štipa nozdrve i prodire u gušu, cio njegov život, kao u ogledalu, izbjije odne-kud iz daljine, život satkan od neimaštine, čemera, studeni, gladi, jada i batina.

Odrastao u sirotinji, na kamenu, otako zna za sebe morao je da trpi, pati, strahuje, oskudijeva, priželjkuje.“

Kako vidimo, više je poštenja pokazao jedan srpski književnik, komunist i nositelj partizanske spomenice, nego što ga pokazuje hrvatska politička elita, ona sadašnja i ona prošla. •

PUBLIKACIJE KOJE SE MOGU NABAVITI U HRVATSKOM DRUŠTVU POLITIČKIH ZATVORENIKA

(Zagreb, Masarykova 22/IV, srijedom od 9 do 13 sati)

POLITIČKI ZATVORENIK 2009.-2013. - brojevi 202-255 na CD-u s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	25 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2006.-2008. - svi brojevi časopisa (166-201) na CD-u i HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	25 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-2008. - svi brojevi časopisa (1-201) na CD-u i HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 4 CD-a	200 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2003.-2005. - svi brojevi časopisa (brojevi 130-165) na CD-u i HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja (staro izdanje) - 1 CD	30 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-1997. i 1998.-2002. - svi brojevi časopisa (brojevi 1-129) na CD-u i HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 2 CD-a	60 kn
Ivo BJELOKOSIĆ: Svečenik matični broj St. Grad. 2019, HDPZ Podružnica Dubrovnik, 2002.	80 kn
Kaja PEREKOVIĆ: Naše robijanje, RINAZ Rijeka, HDPZ Zagreb, 2004.	150 kn
Skupina autora: Hrvatske žene u okovima i pjesmi, Riječki nakladni zavod Rijeka, 1997.	80 kn
Bruno ZORIĆ: Svetlo i sjene (pjesme), HDPZ Podružnica Zadar, 2000.	40 kn
Slavko MILETIĆ: Za dostojanstvo i slobodu, HDPZ Mostar, 2006.	80 kn
Zatajena grobišta i prešućene žrtve Drugog svjetskog rata i porača u Karlovačkoj županiji, Izd. HDPZ - Podružnica Karlovac, 2007., tvrdi uvez, 450 str.	140 kn
Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraču, Izd. HDPZ - Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, 2007., tvrdi uvez	150 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: Dr. Niko Koprivica gradonačelnik Dubrovnik, žrtva i mučenik sa Dakse, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, 2009., 72 str.	50 kn
Mijo JURIĆ: Osamnaesto proljeće (Usomjene na godine tamnovanja), HKD sv. Jeronima, Zagreb, 2009., tvrdi uvez, 312 str.	100 kn
Prilozi za povijest Domovinskog rata u Đakovu i Đakovštini, prir. Ivo Tubanović, Igor Švraka, Pero Šola, Dragutin Hajnić, Zorica Balog, Maja Majbaum i Sanja Rogoz-Šola, izd. Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentracijskih logora Ogranak Đakovo i HDPZ Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 528 stranica	150 kn
Žrtve Drugoga svjetskog rata, porača i Domovinskog rata na području župa Dobretići, Jajce, Koričani, Ključ, Liskovica, Podmilaje i Varcar Vakuf – Mrkonjić Grad, prir. Ivo Tubanović, Stipo Pilić, Ivo Aščić, Mirko Blažević, Mara Crnoja, Zdravko Žunić i Branko Bungić, izd. 2B multimediaPrint, Nova Bila, 456 stranica, tvrdi uvez	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPĐ Stara Gradiška: mučilište i gubilište hrvatskih političkih zatvorenika, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, broširano, 302 str.	100 kn
Božidar Božo KOVAČEVIĆ: Križni put dugačak pet godina 1945.-1950. (Svjedočenje o vremenu), HDPZ - Podružnica Karlovac, broširano, 103 str.	40 kn
Slavko RADIČEVIĆ: Tri zla dvadesetog stoljeća na tlu Hrvatske, Vlastita naklada – sunakladnici; HDPZ i HDPZ Podružnica Rijeka 2010., tvrdi uvez, 351 str.	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPĐ Lepoglava, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika, drugo, dop. i proš. izdanje, HDPZ, Dubrovnik, 2010., broširano, 304 str.	100 kn
Mato LUKAČEVIĆ: „Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti”, Matica Hrvatska - Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 408 str.	100 kn
Damir BOROVČAK: „GOVDANSKO, Hrvatsko velejunaštvo bez svjetskog uzora”, Zagreb 2012.	120 kn
DVD Huda Jama - Rudnik Barbara - komunistički zločin 1945.	20 kn
Mara ČOVIĆ: Sjećanje – Svjedočenje. Rijeka, Riječki nakladni zavod, 1996, 111 str.	40 kn
Branimir DONAT: Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 358 str.	100 kn
Andrija Radoslav GLAVAŠ: Hrvatska književnost i duhovnost, Zagreb, Dora Krupićeva, 1999., 442 str., tvrdi uvez	100 kn
Jeronom KORNER: Pjesme duhovnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 1998., 328 str., tvrdi uvez	80 kn
Tomislav DRŽIĆ: Hladne je v peku, vlastita naklada, Zagreb, 2009.	20 kn
Monografija MACELJ 1945. , po promotivnoj cijeni	200 kn

•

PORATNA SASLUŠANJA HRVATSKIH DRŽAVNIH DUŽNOSNIKA (I.)

ZAPISNIK O SASLUŠANJU ZDENKA BLAŽEKOVIĆA (III.)

Prvi Upravni Zapovjednik komu sam ja bio podredjen je bio prof. Ivan Oršanić. To je bio čovjek vrlo energičan i po mome mišljenju u organizacijskom radu i previše smion. On nikada nije pomislio na to, da bi koja djelatnost mogla i neuспjeti radi svoje prevelike zamašitosti, niti je ikada radi toga povlačio konzekske, što je po mome mišljenju često jako otežavalo rad u organizaciji. Nas dvojica se nismo vrlo često slagali u pogledima na rad u organizaciji, pa je odnos bio od početka pa do njegova odlaska među nama uvijek služben i malo zategnut. Njegova je dinamika u radu bila tolika, da je rad često bio zakočen nagomilanima djelatnostima koje je on nalagao da se provedu, tako da se je moja funkcija svela nato [na to], da otpremam te poslove, a da nisam nikada dospio voditi brigu o početom da li je i provedeno. Inače je bio korektan prema svojim dužnoscnicima, a sam u radu marljiv i ustajan. Posjedovao je veliku inteligenciju i bio je podpuno samostalan u radu ne dajući si od nikoga mješati u njegov djelokrug. Talijane i Njemce nije podnosio niti im je dao da bilo što sufliraju u našoj organizaciji tako da unatoč neobično živog nastojanja jednih i drugih, da dodje do neke kolaboracije u radu nije to uspjelo niti u najmanjoj mjeri. Jedino je jednom dozvolio Talijanima da dva mjeseca rade sa mladeži i to je tako udesio da je rezultat bio porazan za Talijane i više se nisu nikada sjetili doći sa sličnim prijedlozima. Prema Njemicima je bio napose veoma grub, tako da je izaslanik Hitler-Jugenda koji je bio pri poslanstvu njemačkom u Zagreba otvoreno izjavljivao da se boji k njemu uopće i ići, te je taj isti bio konačno po kazni smjenjen i oduzet mučin koji je imao u Hitler-Jugendu.

Prof. Oršanić je bio prije kojih deset godina aktivna u križarskoj organizaciji, ali je kako sam čuo došao u sukob sa nekim drugima /medju kojima je bio ako se ne varam i dr. Protulipac/, te je izašao iz te organizacije. Smatran je disidentom te organizacije, a koliko je meni govorio[,] nije se slagao sa mnogim metodama rada u toj organizaciji. U njegovom radu u Ustaškoj Mladeži nije se moglo nikada opaziti da je iz te organizacije sam proizašao, a vrlo

je nerado uzimao za dužnostnike ljude iz Križarske organizacije.

Prof. Oršanić je bio aktivna u Ustaškom Pokretu prije 10.IV.41. a za vrijeme bivše Jugoslavije politički proganjena i zatvarana. Detalji o njegovom radu u ilegalno vrijeme mi nisu poznati, ali se sjećam da su se oko mjesecnika „Smotra“ [Hrvatska smotra] kojemu je on bio urednik okupljali nekoji mlađi intelektualci i da je s njima on radio. Zadnju godinu pred rat bio je prof. Oršanić zatvoren u Lepoglavi a kasnije u Kruščici. U Ustaškom Pokretu je obnašao čast Poglavnog Pobočnika, a u vojski je bio pričuvni domobrani nadšatnik. Pred devet mjeseci je bio navodno u Italiji.

Po odlasku prof. Oršanića sa položaja Upravnog Zapovjednika Ustaške Mladeži /negdje u ljetu 1944./ taj položaj je do mjeseca augusta bio prazan, a kompetencije upravnog zapovjednika U. M. preuzeo je sam ministar postrojnik. Ja sam u to vrijeme napisao svoju knjigu „Mladež i država“, da ostane biljež moga nastojanja u Ustaškoj Mladeži naslućujući, da će i ja brzo napustiti rad u organizaciji, jer se je radilo na tome da dodje na to mjesto čovjek iz krugova sa kojima sam ja unaprijed znao da neću moći raditi.

Kao novi Upravni Zapovjednik imenovan je dr. Felix Niedzielsky. Novi Upravni Zapovjednik U. M. bio je do tada predsjed-

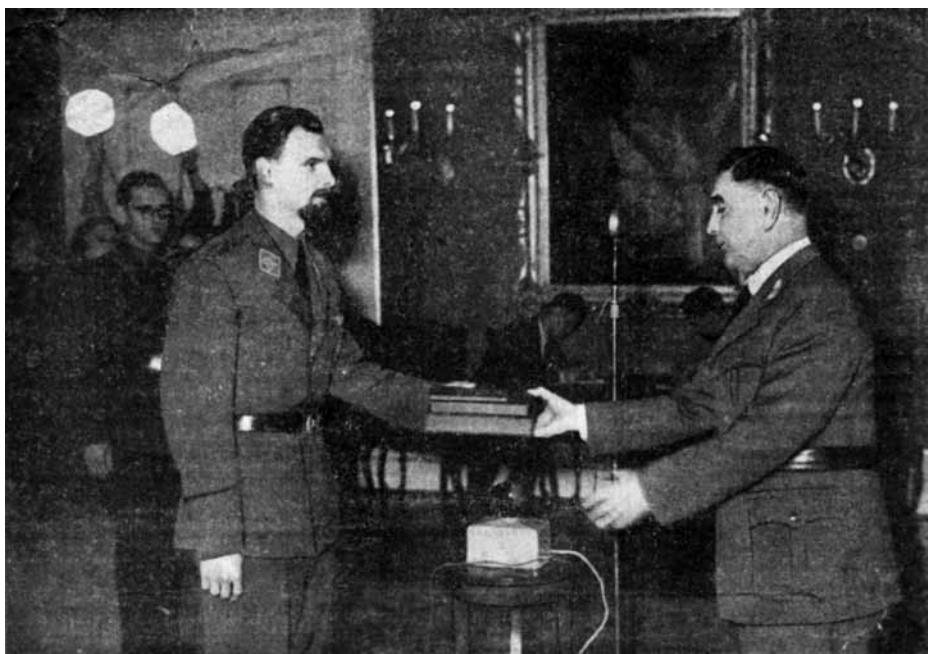
nik Velikog Križarskog Bratstva, čovjek 100 %-ne katoličke orijentacije. Odmah po dolasku odlučio je provesti organizacijske i osobne promjene sa kojima se ja nisam slagao i time je moj daljnji rad u organizaciji faktično prestao već u mjesecu septembru 1944. godine. Ja sam zatražio da budem razriješen dužnosti Zapovjednika muške Ustaške Mladeži, što je i uslijedilo kada je bila sazrela stvar u Državnom Vodstvu Športa sa Državnim vodnjem Miškom Zebićem, jer su neki sportski krugovi tražili da ja dodjem na to mjesto.

Dr. Felix Niedzielskog [Niedzielskog] nisam poznavao do njegova dolaska u Ustašku Mladež. Po kazivanju znam, da je bio vrlo aktivna u katoličkim organizacijama i da se je uvijek isticao kao Hrvat iako mislim da po krvi nije Hrvat. Nisam o njemu čuo ništa zla, nego da je vrlo intelektualni čovjek i predan organizacijski radnik. U Državi Hrvatskoj je obnašao dužnost podžupana u Tuzli i u Banja-Luci. Na položaj Upravnog Zapovjednika Ustaške Mladeži je vjerojatno došao zalaganjem katoličkih krugova, a govorilo se je da je medju Muslimanima jako oblubljen.

Pošto sam po mome odlasku iz Ustaške Mladeži s njime prekinuo svaku vezu iz izvjestnih razloga, to mi nije poznato što je u zadnjih pola godine radjeno u organizaciji Ustaška Mladež. Poznato

Zapovjednik Ustaške mladeži Ivan Oršanić, njegov zamjenik zapovjednik Muške ustaške mladeži Zdenko Blažeković i slovački prijatelj

Sveučilištarci kod Poglavnika

mi je samo to, da je odnos izmedju starih dužnostnika s jedne strane i Upravnog Zapovjednika i novih dužnostnika s druge strane bio težak i zategnut. Nisam se imao prilike podrobnije informirati o situaciji u Ustaškoj Mladeži, jer sam bio vrlo zaposlen na novoj dužnosti, a niti sam smatrao zgodnim da netko krivo shvati moj interes za Ustašku Mladež nakon moga odlaska pod onim okolnostima.

Prigodom povlačenja kroz Austriju sam u dva-tri navrata sreo Niedzielskoga, ali nijesam s njime govorio. Kasnije sam saznao da je po Englezima bio izručen jugoslavenskim vlastima. Što je dalje s njime bilo nije mi poznato.

PRIKAZ GRANA DJELATNOSTI U U. M. [USTAŠKOJ MLADEŽI]

O granama djelatnosti u Upravnom Zapovjedništvu Ustaške Mladeži sam dao podatke bivšem g. referentu u prikazu o organizaciji Ustaške Mladeži i njenoj strukturi. Tamo je to obradjeno opširno.

OMLADINSKA ORG. HRVATSKI JUNAK.

O omladinskoj organizaciji Hrvatski Junak, koja je osnovana tamo negdje godine 1935. mogu dati samo one podatke kojih se sjećam prema kazivanju Ante Jakaše, koji je bio funkcijer u toj organizaciji, a kasnije je bio dužnostnik u U. Z. U. M.

Sami pak funkcijeri Hrvatskog Junaka su u većini bili odgojeni u katoličkim organizacijama, no kako je meni govoreno većina su bili disidenti tih organizacija. Uticaj klera na tu organizaciju mi je nepoznat, ali je mogao biti izravan preko samoga vodstva Hrvatskog Junaka koje je listom bilo u vrlo dobrim odnosima sa klerom. Koliki je taj uticaj bio i dali [da li] je bio uopće potreban s obzirom na homogeno katoličko vodstvo u Hrvatskom Junaku nije mi poznato. Znam samo to, da se je Hrvatski Junak navodno trebao dijeliti na katolički dio i muslimanski dio, ali kako je to bilo zamišljeno nije mi točnije poznato.

Vodstvo Hrvatskog Junaka je bilo katoličko, a na političkoj liniji Hrvatske Seljačke Stranke, dok je članstvo bilo nacionalistički raspoloženo.

ODNOS KLERA I USTAŠKE MLADEŽI.

Za vrijeme dok je bio Upravni Zapovjednik Hrvatske Mladeži prof. Ivan Oršanić može se mirne duše ustvrditi, da uopće nisu nikakovi odnosi niti postojali između klera i Upravnog Zapovjedništva Ustaške Mladeži. Sama osoba prof. Ivana Oršanića je izgleda mnogo doprinijela. Meni nije poznato, da je on ikada kao Upravni Zapovjednik posjetio bilo koju višu crkvenu osobu, a niti se je to obrnuto desilo. Za njega samoga nisam čuo da se posjećuje sa klerom. Pošto u Upravnom Zapovjedništvu nije bilo ljudi za koje se moglo reći da su osobe povjerenja klera / barem u muškom dijelu/ to nije bilo niti u dijelovima zapovjedništva nikakvih odnosa sa klerom. Jedina službena prepiska koju je U. Z. U. M. imalo sa Nadbiskupijom, je bilo utanačenje, da svećenici ne mogu biti dužnostnici u organizaciji Ustaška Mladež. Na terenu su mjestimično imali svećenici uticaj na rad područne jedinice preko dužnostnika koji je eventualno bio iz koje katoličke organizacije, ali je odnos njihov prema organizaciji Ustaške Mladeži u većini slučajeva bio negativan. Ovo isto ne vrijedi za ženski dio organizacije Ustaške Mladeži, jer je u tome dijelu organizacije bio dužnostnički kadar većinom iz katoličkih organizacija.

Kako se je odnos klera i Ustaške Mladeži razvio kada je došao za Upravni Zapovjednik dr. Felix Niedzielsky nije mi pobliže poznato, ali predm[n]ijevam,

Hrvatski državni sabor, 23. veljače 1942. Govori predsjednik Marko Došen.

da se je sigurno poboljšao, a dali [da li] je nastala kakova suradnja nebi znao reći.

A.K.D. AUGUST ŠENOA.

Članom A.K.D. [Akademsko kulturno društvo] August Šenoa sam bio godine 1934/5, kada sam istupio, jer se nisam iz čisto političkih razloga slagao sa vodstvom društva i ponovno postao članom 1939. godine. A.K.D. August Šenoa je bio sezonsko studentsko društvo t. j. bio je aktivan samo za vrijeme dok su studenti bili u Zagrebu. U tome društvu nije bilo nekog naročitog sistema rada, jer se je zapravo cijeli odgojni rad sastojao u predavanjima koja su se jedan put tjedno održavala. Na tima predavanjima su predavali razni predavači od kulturnih preko naučnih pa do političkih pitanja. Osim tih predavanja nije mi poznato da se je bilo što drugo radilo u smislu političkog odgoja. U to društvo su već dolazili idejno opredjeljeni ljudi, tako da se nije nikada verbovalo studente da pristupe u Augusta Šenou. Članovi Augusta Šenoe su bili skoro listom studenti veoma siromašnog stanja. Djelokrug Augusta Šenoe je bio Univerzitet u Zagrebu.

NOVA ORGANIZACIJA IZA POVLAČENJA?

Pošto sam ja nakon razrješenja dužnosti Zapovjednika Muške Ust. Ml. ostao samo obični član Pokreta, to je i moja veza sa vodećim ljudima iz pokreta bila time prekinuta, jer sam ja otišao na sasvim novu dužnost, koja nije sa Pokretom imala nikakvu vezu. O novoj organizaciji Ustaša

nakon povlačenja nije mi ništa poznato, jer se je do samoga konca vjerovalo, da će ipak povlačenje izostati. Na sam dan povlačenja 6.V.45. sam dobio obavest da se moram povući, a cijela uputa je bila – smijer zapad. Pitao sam, a što dalje /?, ali odgovora nisam dobio, jer niti sam Upravni Zapovjednik Ustaša Mgs. Božidar Kavran nije znao što će dalje biti. Nama je bilo sasvim jasno da je rat izgubljen i da je Država Hrvatska takodjer rat izgubila, te da je sasvim normalno, da Ustaški Pokret sidje sa političke pozornice i da to mjesto prepusti onima koji nisu bili saveznici sa Njemačkom. Jasno je bilo, da pitanje Hrvatske države nije stvar o kojoj možemo mi odlučivati, nego da je to pitanje koje je izvan našeg domaćaja u sklopu opće političke situacije.

U vezi sa postavljenim pitanjem sjećam se vrlo maglovito pripremanja za evakuaciju prije Božića 1944. godine. Onda se je govorilo o povlačenju jer se je očekivalo, da će Rusi preći Dravu. Dapače vršile su se pripreme za evakuaciju djece, a sjećam se da je bilo govora da bi oružane snage pošle u šume gdje bi u defenzivi čekale konac rata i razvoj političkih prilika. Sjećam se da je Ustaški Zapovjednik U. M. Dr. Felix Niedzielsky išao na neke sjednice radi toga pitanja i mislim da smo i davali neke upute i za evakuaciju mladeži, ali se ne sjećam točno, a znam da do evakuacije nije došlo, jer kada su ljudi vidjeli da Rusi ne prelaze Dravu[,] bili su se smirili i ta cijela akcija je jenjala. Tada s time u vezi su i dužnostnici Ustaške Mladeži poslali u Austriju svoje žene i djecu /ne

svi/, ali su ih opet kasnije dovezli natrag. Koliko se maglovito sjećam[,] do evakuacije djece je trebalo doći radi toga jer su navodno bila u masama odvodjena djeca iz Rumunjske, Bugarske, pa navodno i iz Srbije u Sovjetsku Rusiju radi navodne prehrane, a vjerodostojnost tim vijestima su davale radio stanice tih zemalja koje su tojavljale.

Da bi se sada radilo na kakvoj novoj organizaciji ili produženom radu Ustaškog Pokreta nije mi poznato, a mislim da to uopće i ne postoji.

PODATCI O LJUDIMA U AMERIKANSKOM LOGORU.

Bednjanec Vladimir. Sin gostoničara Bednjanca iz Frankopanske ulice. Student prava. Politički njegov rad mi je nepoznat. U vojski imao čin pričuvnog ustaškog poručnika. Bio na službi u P.T.S.-u. Star oko 25 godina.

Krlić Ivica. Negdje iz istočne Bosne. Student prava. Bio aktivan u katoličkim organizacijama. Podrobnije mi njegov politički rad nije poznat. U vojski imao čin ust. topničkog poručnika. Bio na udjelbi u P.T.S.-u. Star oko 24. godine.

Vlaho Milivoj. Hercegovac. Služio kao šef željezničke stanice u Koštanu. Njegova politička prošlost mi je nepoznata. U vojski imao čin pričuvnog ust. intendantskog dopukovnika. Udjelba u Minorsu [Ministarstvo oružanih snaga,]. Star oko 50 godina.

Vlaho Josip. Sin Milivoja. Student medicine. U vojski imao čin pričuvnog ust. zastavnika sa udjelbom u jednoj novačkoj bojni u Zagrebu. Star 19 godina.

Markus N. Zagrepčanin. Šofer kod Gradskog poglavarnstva u Zagrebu. Prije N.D.H. politički mislim neaktivan. Za vrijeme N.D.H. šofer u dvorskoj garaži. Star oko 42 godine.

Čubelić Mirko. Bosanac. Nesvršeni student tehnike. Bio prije N.D.H. namješten kao tehničar u nekoj tvornici tekstila u Zagrebu, član H.S.S. /nije Ustaša/. Prošavši školu za vodje radne službe u Njemačkoj služio u Državnoj Radnoj Službi u Činu vodje rada /major/. Njegova mi politička prošlost nije podrobnije poznata, nego znam samo to, da je bio član H.S.S. i aktivisan u Seljačkoj Zaštiti.

Kralj Milan. Trgovac kave iz Zagreba. Politički bezbojan. Služio u domobranstvu kao šofer i bio na službi kao šofer

vojnog izaslanika u Berlinu. Star oko 23 godine.

Tot Stjepan. Zanatlija. Bio ustaški rođnik ili dovodnik. Star oko 20 godina.

Kalata Oto. Srijemac iz Mitrovice. Student tehnike. Bio nacionalista na sveučilištu, ali vrlo miran i povučen. U vojski imao čin čini mi se poručnika P.T.S. sa udjelbom negdje u nekom uredu koji je davao propusnice za Tuškanac. Star oko 29 godina.

Gluić Josip. Dalmatinac. Šofer po zanatu. Politički podaci o njemu meni nepoznati. Radio u garaži P.T.S. kao mehaničar. Star oko 32 godine.

Čavić Josip. Dalmatinac. Seljak, Ne znam jeli [je li] bio domobranci ili ustaški dovodnik. Star oko 36 godina.

Hotko Milivoj. Primorac. Za vrijeme bivše Jugoslavije bio aktivni oficir. Ne znam iz kojih je razloga maknut iz vojske negdje godine 1937. Do rata bio aktivno kao član Uzdanice. Ustaša od prije 10.IV.41. U N.D.H. se opet aktivirao u vojski, te je bio domobranci bojnik. Kasnije je bio udijeljen na službu u P.T.S. u osobni odio.

Tot Ivan. Mesarski pomoćnik. Bio domobranci vodnik. Politički rad nepoznat. Nije Ustaša. Star oko 21 godinu.

Bambić N. Zagrebčanin. Student / ne znam čega/. Bio zastavnik u P.T.S.-u. Politički neaktivna. Poznati lakoatletičar. Star oko 22 godine.

Brkić N. Bosanac. Student prava. Na sveučilištu prije N.D.H. bio nacionalistički orijentiran. Za vrijeme N.D.H. namješten kao činovnik negdje na ministarstvu unutarnjih poslova. Star oko 30 godina.

Gradiški N. Požežanin. Brijački pomoćnik. Ustaški dočasnik. Star oko 20 godina.

Žunić Ante. Zagrebčanin. Mehaničarski pomoćnik. Služio u P.T.S-u sa udjelbom u Poglavnikovoj sigurnostnoj službi kao dočastnik. Star oko 23 godine.

Rebernišak Viktor. Zagrebčanin. Po zanimanju šofer i mehaničar. Prije N.D.H. bio namješten kod grada kao šofer. Ustaša od prije 10.IV.41. U N.D.H. Poglavnikov šofer. U vojski imao čin ustaškog satnika. Star oko 40 godina.

Čavić Kuzma. Dalmatinac. Obalni radnik. Bio u N.D.H. podvornik na nekom ministarstvu. Star oko 40 godina.

Markus N. Podvornik za vrijeme N.D.H. na nekom ministarstvu. Star oko 35 godina.

Zdilar N. Dalmatinac. Radnik. Bio prije N.D.H. u emigraciji u Italiji. U vojski imao čin satnika P.T.B. Star oko 36 godina.

Alajbegović dr. Mehmed. Bosanac iz Bihaća. Doktor prava i sudac. Prije N.D.H. bio u M.J.O. [JMO, Jugoslavenska muslimanska organizacija] kao pristalica Džafera Kulenovića. Politički mislim da nije bio inače aktivna. U N.D.H. ministar skrbi i pod konac ministar vanjskih poslova. Nije bio član Ustaškog pokreta ni formalno. Kulturan i sredjen čovjek. Star oko 40 godina.

Blažeković Dr. Milan. Moj rodjeni brat. Doktor prava. Prije N.D.H. na sveučilištu bio je godine 1935. predsjednik Kluba slušača Prava. Spadao u struju umjerenih nacionalista. Bio je član H.S.S. do rata. Služio kao advokatski pripravnik u Osijeku, zatim kao činovnik Državnog pravobranioštva u Sarajevu i Novom Sadu. U jugoslavenskoj vojski imao čin podporučnika. U N.D.H. bio u početku osobni tajnik ministra Lorkovića, a zatim premješten na poslanstvo u Berlin u svojstvu drugoga tajnika. Nije formalno

Vodstvo Ustaške mladeži (u sredini gornjeg reda: Dolores Bracanović, Ivan Oršanić i Zdenko Blažeković)

Ustaške sveučilišne postrojbe prolaze uz Vrazovo šetalište prema Trgu sv. Marka, 25. svibnja 1942.

nikada pristupio Ustaškom Pokretu. Star 32 godine.

Ramić Salko. Bosanac. Bio u „handažar diviziji“ i po Njemcima osudjen na nekoliko godina logora. Odležao u Dahu [Dachau] jednu godinu. Musliman. Star oko 34 godine.

Kvaternik Slavko. Maršal hrvatske vojske. Mislim da o njemu imate dovoljne podatke.

Navratil N. [Miroslav Friedrich] Bosanac. Bio za vrijeme Austro-Ugarske aktivni častnik zrakoplovac. Stric mu je bio poznati velikosrbin i pokopan po njegovoj želji kraj Gavrila Prinčipa u Sarajevu. General Navratil je služio i dalje u bivšoj Ju-

goslaviji kao aktivni častnik u zrakoplovstvu te dotjerao do čina pukovnika. Ne znam radi čega je bio umirovljen pred rat. U N.D.H. služi kao zrakoplovni pukovnik, a zatim postaje ministrom oružanih snaga. Govorilo se je da je to postao na traženje Njemaca, međutim na njihovo traženje je naskoro maknut, jer je navodno Feldmarsalu Keitlu [Keitel] iskreno rekao svoje mišljenje o odnosu Hrvata i Njemaca. Po odlasku sa ministarskog mesta poslanik u Bukureštu. Star oko 50 god.

Cecelja N. [Vilim] Zagorac. Svećenik. Za vrijeme bivše Jugoslavije smatran izrazitim nacionalistom. Mislim da kao svećenik nije položio nikada Ustašku priguštu. Služio kao župnik negdje u Zagor-

ju, a kasnije na Trešnjevcu u Zagrebu. Za N.D.H. bio zamjenik vojnog vikara i imao čin domobranskog dopukovnika. Kasnije se politički promienio, te je vodio Hrvatski crveni križ za Njemačku, a to je vršio do svoga uhapšenja. Star 38 godina.

Medić N. [Justin /Rafo/] Hercegovac. Svećenik. Vodio za N.D.H. Poglavnikovo sirotište. Star oko 30 godina.

Tomičić N. [Stjepan] Pukovnik P.T.B. prije N.D.H. bio u emigraciji u Italiji. Nakon prvog pada Bihaća za koji je on optuživan mislim da nije više vršio terensku službu. Star oko 54 godine.

Kralj Ćiril. Radnik. Bio u emigraciji u Italiji za vrijeme bivše Jugoslavije. U vojski imao čin bojnika P.T.B. Jedno vrijeme vršio dužnost Stožernika u Osijeku. Star oko 38 godina.

Ivandić N. Radnik. Bio u emigraciji u Italiji za vrijeme bivše Jugoslavije. Imao neki častnički čin u P.T.B. Star oko 55 godina.

Bušić N. Radnik. Bio u emigraciji u Belgiji i Italiji za vrijeme bivše Jugoslavije, časnik u P.T.B. Bio na službi u pratnji Poglavnika. Star oko 55 godina.

Zebić Miško. Zagrebčanin. Gradski činovnik bio za vrijeme bivše Jugoslavije i kao pravaš povodom neke političke sudske afere otpušten iz službe. Bio je šurjak pokojnog gradonačelnika [Ivana] Wernera. U N.D.H. državni vodja tjelesnog odgoja i športa do konca 1944. godine. Zatim imenovan velikim županom sa službom u ministarstvu unutarnjih poslova, ali mislim da tu dužnost nije nikada nastupio. Star oko 40 godina.

Mustapić N. Dalmatinac. Trgovački pomoćnik. U vojski imao čin poručnika Ustaške Vojnice. Njegov politički rad mi je nepoznat. Star oko 34 godine.

Beljan N. Radnik. Za vrijeme bivše Jugoslavije bio u emigraciji u Italiji. Časnik u P.T.B. Vrlo povučen čovjek. Star oko 45 godina.

Tomić N. Dalmatinac. Radnik. Za vrijeme bivše Jugoslavije bio u emigraciji u Italiji. U vojski imao čin satnika P.T.B. sa udjelbom u Poglavnikovoj pratnji. Star oko 38 godina.

Bulić Ivo ing. Dalmatinac. Gradjevni inženjer. Za vrijeme bivše Jugoslavije aktivno u ustaškom pokretu. Bio je namješten u Capragu. Za vrijeme N.D.H. prve dvije godine državni tajnik za javne redove, a zatim odlazi kada je bio maknut

sa položaja u Beč gdje živi kao emigrant. Mnogi imaju o njemu mišljenje, da nije normalan. Star oko 40 godina.

Sertić Ilija. Iz Udbine. Gostioničar i pekar. Za vrijeme bivše Jugoslavije narodni zastupnik za udbinski kotar na listi udružene opozicije kao H.S.S.-ovac. U N.D.H. bio na Udbini do njenog ispruženja, a zatim došao u Zagreb gdje je dobivši čin satnika bio na udjelbi u Stožeru U. V. [Ustaška vojnica] u uredskoj službi, te kasnije unaprijedjen u čin bojnika. Star oko 50 godina. Izručen skupa sa mnom jugoslavenskim vlastima.

Kirin [Ico] Ivan. O njemu sam već dao podatke.

To su meni poznati podaci o osobama koje su bile u amerikanskom logoru u Salzburgu. Najveći dio tih ljudi sam tek upoznao dolaskom u Salzburg, dok sam se sa mnogima i u samom logoru vrlo rijetko vidjao.

DRŽAVNO VODSTVO TJELESNOG ODGOJA I ŠPORTA.

O ulozi i radu Državnog Vodstva Tjelesnog Odgoja i Športa mogu dati točne podatke samo za vrijeme dok sam ja vršio dužnost Povjerenika te ustanove, a to je u vremenu od početka godine 1945. pa do 6.V. iste godine. Za rad te ustanove dok joj je na čelu bio Državni Vodja Športa Miško Zebić, mogu dati točne podatke njegovi suradnici, a ja tek po čuvanju odnosno po onome što sam zatekao preuzevši ured.

Do moga imenovanja za Povjerenika te ustanove došlo je na način koji odmah navodim. Prilike u hrvatskom športu su koliko je meni bilo poznato bile prilično nezdrene, jer su njime zapravo vladali odnosno pokušavali vladati pojedini vodeći športski klubovi, tako da su se sukobi tih klubova odražavali izravno na cijelom športu u Hrvatskoj a naročito u nogometu i lakoj atletici. Samo vodstvo športa se je i previše angažiralo u tim klubskim sukobima, tako da ja ono postalo centar tih natezanja i napadaja sa strane pojedinih klubova. Zato se kroz dulje vremena a naročito u godini 1944. rodila jedna velika akcija protiv tadanjeg Vodje Športa Miška Zebića, time da ga se smijeni i postavi na njegovo mjesto osoba koja će biti nepristrana u tim pitanjima i zavesti red u hrvatskom športu. Da je pri tome „opozicija“

računala s time da će sada ona imati jači uticaj na novog vodju športa[,] o tome ne treba niti govoriti. Već par mjeseci prije moga imenovanja čuo sam, da sam ja kandidat protivnika Zebićevih za to mjesto. Međutim bilo je dosta reflektanata tako da ja nisam pridavao veću važnost tomu govorkanju.

Prvih dana mjeseca januara 1945. pozvan sam Poglavniku, koji mi je kratko saopćio, da će preuzeti vodjenje ureda Državnog Vodstva Tjelesnog odgoja i športa mjesto Miška Zebića. Pri tome mi je rekao da će biti imenovan povjereni-

kom, jer da on neće taj naziv „Državni vodja“ jer da je to čista kopija njemačkih naziva, a osim toga da treba cijelu zakonsku odredbu o toj ustanovi preuređiti, jer da nije niti sa zakonske odnosno pravne strane dobra. Pitao sam, da li imam neku naročitu misiju pri tome obaviti, na što mi je Poglavnik rekao doslovno: ja se u šport puno na razumijem, pa ti u tom pravcu radi po svome znanju, jer vele da se ti u to razumiješ, ali jedno hoću, da prestanu ta natezanja u koja su se već i ministri počeli plesti, pa zato uredi te prilike tamo, jer ako hrvatski šport ne bude od koristi

- 15 -

Hrvatski Državni Sabor.

Hrvatski državni Sabor je bio otvoren 25. veljače 1942. godine. Par dana prije otvorenja sam saznao, da će biti imenovan članom Sabora. Članstvo Sabora se je sastojalo od narodnih zastupnika svih hrvatskih stranaka prije postanka bivše Jugoslavije i za njenog vremena, koji se nisu ogriješili o narodno političke interese hrvatskog naroda, te isvjесnog broja imenovanih članova sa strane Ustaškog Pokreta. Od strane Ustaškog Pokreta su bili imenovani postojeći Doglavljenici, Poglavnici Pobočnici i Povjerenici u Glavnom Ustaškom Stazu. Pošto sam ja tada još nosio titulu Povjerenika to sam i ja bio imenovan.

Članovi Hrvatskog Državnog Sabora su bili raspoređeni u razne saborске odbore, a ja sam bio određen u odbor za narodno prosvjećivanje. Taj odbor je imao nekoliko sjednica na kojima se je proučavao prijedlog Ministarstva Narodne Prosvjete za novi zakon o pučkim školama. Zakon o pučkim školama koji je do tada bio na snazi /a i sa vrijeme bivše Jugoslavije/ je bio negdje iz godine 188 i neke, tako da ga je trebalo modernizirati prema principima novijih pedagoških načela. Međutim nakon nekoliko sjednica iste nisu bile više sazivane, a nakon godinu dana je istekao mandat članovima Sabora/ a novi su trebali nastupiti po provedenim izborima/ i time je moja funkcija u Hrvatskom Državnom Saboru bila završena.

Glavni Ustaški Hadsor.

Odmah u početku Nezavisne Države Hrvatske bio je po Slavku Kvaterniku imenovan Glavni Ustaški Hadsor /mialim da se je tako zvao/ na čelu sa Dr. Jerecom. Među članovima te ustanove bio sam i ja imenovan. Svih skupa je bilo oko deset članova. Uredski prostorije su se u početku nalazile u Komandi Grada Zagreba, zatim u Trgovačkom Domu, a na konu u Gimnaziji kod Krešimirovog trga. Svrha osnutka te ustanove je bila, da se do postavljanja redovite uprave netko ima brinuti za razne redovite upravne potrebe dok ne prorade redovite upravne vlasti i da vodi brigu, da se nebi u prelaznom vremenu dečavala kakova nasilja sa strane sumosvanih funkcionera koji su se u tim vremenima pojavljivali. Među ostalim sjećam se da su se izdvajale propusnice za ulaz u osnovane državne uredske /taj sam posao dobio ja u dužnost/, zatim propusnice za noćno kretanje, zatim uvjerenja o političkoj ispravnosti i t.d. Ja sam osim toga dobio u dužnost, da se jednim časnikom Seljačke Zaštite obidjem okolicu Zagreba, jer su se u selima pojavili neki samosvani ustaški dužnostnici, te da u sporazumu sa prućima Hrvatske Seljačke Stranke, i učiteljima postavimo za privremeno

Ustaške sveučilišne postrojbe u mimohodu pred Poglavnikom na Trgu sv. Marka, 25. svibnja 1942.

hrvatskom narodu i hrvatski onda ga ne treba. Sutra otidji ministru Frkoviću jer taj ured spada ne znam je li ispravno pod ministarstvo unutarnjih poslova, koji će ti dati upute i dekret o imenovanju. Pošto ne možeš dvije funkcije vršiti, to ćeš biti razriješen funkcije u Mladeži. – Time je razgovor bio završen. Sutra dan sam dobio dekret o imenovanju i preuzeo sam ured. Preuzevši ured odmah sam odlučio cijelu organizaciju hrvatskog športa postaviti na nove temelje, a naročito samu ustanovu Državnog vodstva Športa, jer sam smatrao da je ono što sam zatekao loše.

Ured koji sam preuzeo nalazio se u Jurišićevoj ul. 3 gdje su se nalazili skoro i svi športski savezi. U samom sam uredu zatekao slijedeće nanještene osobe: Dr. Heinza, pravnog savjetnika, – Bureka, tajnika, – Perše Zvonimira, novinskog izvjestitelja, – Škutelja, izvjestitelja za zimske športove, – kancelistu (ime ne znam), – blagajnika (ime ne znam), – tri činovnice (imena ne znam), – podvornika raznašača pošte, – podvornika u uredu i njegovu ženu, – jednoga šofera. Od svih tih trinaest osoba članovi ustaškog pokreta su bili samo Dr. Heinz i Burek, dok su dvije činovnice, žena podvornika i Škutelj bili Slovenci po narodnosti.

Jedina osobna promjena koju sam izvršio preuzevši ured bila je ta, da sam razriješio odnosno tražio rezriješenje dužnosti Dr. Heinza (koji je kao državni činovnik premješten na Župu) i na njegovo mjesto

postavio kao honorarnog službenika Dr. Čulića.

Od predsjednika saveza koji su mojim imenovanjem predali ostavke, da mogu postaviti ljude koje ja hoću, prihvatio sam ostavku samo predsjednika Nogometnog Saveza Vatroslava Peteka i to samo radi smirivanja duhova u nogometnom športu, zadržavši ga inače kao suradnika, a privremeno na njegovo mjesto postavio povjerenika nogometnog saveza Dr. Čulića.

Novo osoblje koje sam angažirao u uredu tokom moga rada bila je jedna činovnica, novinar Gjurić i plivački trener i stručnjak Darko Prvan od kojih niti jedna osoba nije bila član Ustaškog Pokreta.

1.) LINIJA RADA.

Kao program svoga rada u Državnom Vodstvu Tjelesnog Odgoja i Športa postavio sam si slijedeće točke:

1.) Šport i tjelesni odgoj u državi Hrvatskoj razviti do maksimuma u širinu, t.j. masovno razviti športsku djelatnost.

2.) Provesti plansku izobrazbu športskih učitelja i stručnjaka za stručno vodjenje hrvatskog športa.

3.) Organizirati „zdravstveno-športska savjetovalista“ – t. j. ustanove, gdje bi liječnici stručnjaci (osposobljeni stipendijama Vodstva Športa) vršili stalni stručni nadzor nad razvijanjem športa i davali im obvezatne savjete gleda izbora športa i t.d.

4.) Stvoriti sustav športskih natjecanja za vrijeme kojih i u kojima sudjeluju svi športaši, a ne samo izabrani mali procent.

5.) Stvoriti kadar pravih športskih sudača koji su glavni faktor odgoja športa za vrijeme natjecanja.

6.) Svim sredstvima poraditi na tome da se kod hrvatskih športaša opet razviju pričično nastale športske vrline kao – viteštvu, čast, ponos, pristojnost, zdrava borbenost, znati časno podnijeti i poraz i t.d.

7.) Ukloniti profesionalizam u športu kao glavnu zaprjeku širenju športa u širini.

8.) Ukloniti uticaj onih osoba u športu koji su šport i športaše iskoristavali u reklamne svrhe pojedinih kapitalista.

9.) Posebno sa Hrvatskim Radničkim Savezom poraditi na razvitku zdravih športskih disciplina medju hrvatskim radnicima.

10.) Izgraditi napose u većim mjestima velika i zdrava športska vježbališta i igrališta, a naročito u tvorničkim odnosno industrijskim mjestima.

11.) Stvoriti Vrhovno Hrvatsko Športsko Vijeće sastavljeno od predsjednika Športskih saveza, športskih stručnjaka i starih izkusnih športaša, koje bi doista rukovodilo cjelokupnim hrvatskim športskim životom na bazi oduševljenja i privatne inicijative, dok bi Državno Vodstvo Športa bilo oslonac rada tom Vieću i zastupnik državnih interesa u Vijeću.

U cilju provođenja te linije rada ja sam donio niz odluka po kojima sam nastojao srediti prilike u hrvatskom športu i izvršiti predradnje za navedenu liniju.

Dokaz da su moja nastojanja imala odjeka u hrvatskoj športskoj javnosti je činjenica, da sam imao oduševljenih športskih suradnika i preko očekivanja, dok mi je bivši vodja športa prigodom primopredaje izjavio, da neću moći raditi, jer da neću imati suradnika.

Mojim dolaskom u vodstvo športa hrvatski športski savezi su postali samostalne ustanove u čiji interni rad se ja nisam miješao, dok je zadnji moj akt u kompetenciji saveza bio u zajednici sa savezom rješiti spor Gradjanski-H.A.Š.K.-Concordia.

2.) ORGANIZACIONA FORMA VODSTVA ŠPORTA

Sam ured Državnog Vodstva Športa saстојao se je iz čisto uredsko administrativ-

nog dijela i stručnog dijela. Administrativni dio bili su Povjerenik, i činovništvo koji su bili redovni državni službenici razvrstani u činovne razrede. Plaćevni stupanj moje plaće je bio VI/1 t.j. šesti činovnički razred, prvi stupanj. Stručni dio sačinjavali su: povjerenik i stručni izvjestitelji za pojedine grane športa, koji su bili predviđeni za honorarne službenike ili pak ako se inače državni službenici bivali su dodjeljivani na rad Državnom Vodstvu Športa. Funkcija tih stručnih izvjestitelja je bila prateći život i djelatnost jedne grane športa kao stručnjaci izradjivati načrte rada i davati prijedloge što bi Vodstvo putem Saveza tada provodilo u život.

Tako je izgledao sam ured Vodstva s tim, da je od dvadesetak potrebnih stručnjaka bio doista zaposlen tek jedan (Škutelj), dok je sa Prvanom dogovorena suradnja tisk prija sloma. Zapravo se s tim u vezi čekao konac rata, pa da se onda angažiraju postojeći stručnjaci.

Vrhovno vodstvo pojedinog dijela ili grane športa imao je Savez dotične grane

športa. Tih saveza je bilo dvadeset, koji su imali svoja poslovne odbore za obavljanje raznih djelatnosti u savezima.

Športski savezi su se dijelili u Dosaveze, koji su imali sličnu ulogu kao Savezi samo na svome području Države. Svi savezi nisu imali Dosaveze, nego samo Savezi onih grana športa koje su bile jače razvijene. U Dosaveze su bili učlanjeni Športski Klubovi, kao djelatne športske jedinice.

Prije mene je Vodstvo Športa imalo ingerenciju i nad samim klubovima, te im imenovalo odnosno potvrdjivalo izabrane predsjednike i odbornike, ali ja sam tu praksu prekinuo, te sam zadržao samo to da sam potvrdjivao izbore saveznih uprava, dok je drugo bila stvar saveza.

Hrvatski Športski Savezi su bili slijedeći:

1. Nogometni
2. Teniski
3. Stolno-teniski
4. Rukometni
5. Boxački

6. Lakoatletski
7. Teško-atletski
8. Kuglački
9. Mačevalački
10. Plivački
11. Veslački
12. Kajački
13. Skijaški
14. Gombalački
15. za konjske športove
16. Zimsko-športski
17. Motoristički
18. Koturaški
19. Hokejaški
20. Planinarski

3.) POLITIČKA AKTIVNOST.

Preuzevši ured Državnog Vodstva Športa nisam dobio nikakove upute za neku naročitu političku aktivnost. Meni je bilo jasno samo po sebi, da vodeći jedan državni ured moram u toliko politički biti na oprezu, da na bi u okviru moga rada nastupila kakova antidržavna djelatnost, ali za vrijeme moga rada nije se desilo ništa

Ustaški sveučilišni stožer kod Poglavnika nakon mimohoda (Blažeković četvrti s lijeva)

što bi u tom pravcu zahtjevalo od mene bilo kakvu aktivnost. U pitanju osoba sa političke strane za mene je bilo samo važno da nije djelatni antidržavni elemenat. To se vidi najbolje po tome, što je većina mojih suradnika bila iz redova ljudi koji sa Ustaškim pokretom nisu imali nikakove veze, pa dapače bilo ih je i takovih za koje sam pozitivno znao, da su protivnički raspoloženi prema ustaškom pokretu.

Za vrijeme moga rada u Vodstvu Športa ja sam učinio samo dva akta koja bi se eventualno mogla obilježiti političkim, a te evo navodim: Medju ostalim čisto stručnim odlukama koje sam donio za uredjenje prilika u hrvatskom športu, donio sam i jednu koja je propisivala, da svaki športski klub u svome nazivu mora imati riječ „hrvatski“, da se riječ „klub“ ima zamijeniti riječju „krug“, da ime kluba nesmije imati klasno obilježje a niti pokrajinsko ime. Ovo dvoje zadnje je propisano radi toga da se ne dešava na športskim borilištima, da kibici navijajući odnosno „drukajući“ ne vrijedjaju bilo klasne bilo regionalne osjećaje drugih kibica, što je dovodilo često do obračunavanja na igralištima. Klub je mogao imati u prednaslovu to obilježje, ali ime kojim ga se zove ne.

Kada ja izašla odluka, da svaki klub mora imati i odgajati svoj podmladak, onda su se klubovi potužili, da nemaju materijalne mogućnosti za snabdjevanje većeg broja juniora. Tada sam se sjetio jednoga prijedloga kojega ja učinio prof. I. Oršanić Mišku Zebiću o suradnji Državnog Vodstva Športa i Ustaške Mladeži, po kome se U.[staška] Mladež trebala služiti športskim igralištima i klubskim športskim voditeljima, a klubovi bi dobili veliki izbor mlađeži i materijalnu pomoć te ustanova. Medutim tada je to Miško Zebić odbio i ta je stvar legla. Sada sam ja kao povjerenik športa taj isti prijedlog predložio Ustaškoj Mladeži, ali ga je ona ovaj puta odbila odnosno postavila neke klauzule na koje ja kao predstavnik športa nisam mogao pristati i tako je definitivno po drugi put taj prijedlog o kolaboraciji Ustaške Mladeži i Državnog Vodstva Športa propao.

Takodjer se je radilo na tome da se u stručnoj športskoj terminologiji izbace strane riječi koje su imale dobru zamjenu u hrvatskom jeziku, a naročito u službenom listu Vodstva Športa.

Kao dokaz da se je zahtjevalo pravi športski rad navodim činjenicu da su materijalno obilno od Vodstva športa bili podpomagani H.S.K. „Zagreb“ (bivši Maraton) i H.S.K. Concordija iako su bili obilježeni kao politički najnegativniji, zato jer su sa društveno športskog gledišta bili po mome shvaćanju izpravni i jako sam se puno za njih interesirao i davao ih kao primjer drugima.

Jednom rječju politička linija je bila hrvatska.

4.) LICA – RUKOVODIOCI.

Osobe sa kojima sam ja dolazio u dodir za vrijeme moga rada u Državnom Vodstvu Športa bile su skoro isključivo osobe iz samoga ureda te predsjednici hrvatskih športskih saveza. U dva tri navrata sam došao u doticaj i sa predsjednicima pojedinih klubova, športskim sucima i športskim novinarima, ali te ljude ne znam više ni po imenu niti znam koje su dužnosti i kako obavljali u športu.

Osobe koje su vodile pojedine saveze:
Dr. Rinaldo Čulić, povjerenik hrv. nogometnog saveza

Dr. Jamnicki, povjerenik hrv. lakoatletskog saveza

Dr. Miloš, povjerenik hrv. lakoatletskog saveza

Ing. Valenteković Eca, povjerenik hrv. lakoatletskog saveza

Ing. Kovač, predsjednik hrv. kuglačkog saveza

Dr. Pintarić, predsjednik hrv. mačevalačkog saveza

Šuste, predsjednik hrv. plivačkog saveza

Pavelić Ivica, predsjednik hrv. veslačkog saveza

Ing. Crnadak, predsjednik hrv. kajak saveza

Prevendar Slavko, predsjednik hrv. skijaškog saveza

Dr. Kumičić, predsjednik hrv. konjskošport. saveza

Škrtić, predsjednik hrv. zimsko-šport. saveza

Dr. Kovačić, predsjednik hrv. motorističkog saveza

Imena drugih predsjednika saveza se ne sjećam.

Osim navedenih bile su značajnije osobe u hrvatskom športu gg.: Petek Vatroslav, Škutelj, Prvan Darko, Prstec Ing.

Imena drugih lica se ne mogu sjetiti.

* * *

Osobe koje su bile angažirane u hrvatskom športskom životu za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske, su skoro isključivo one iste osobe, koje su vodile hrvatski šport i u vrijeme prije N.D.H., ili su bile jedne od vodećih osoba u športskom životu onoga doba.

Teniska ekipa „Lawn Tennis Club“ Osijek, 17. lipnja 1934.
(Zdenko drugi s desna)

Veslački klub „Drava“, Osijek (Zdenko prvi u četvercu)

* * *

TEMA: OD POVLAČENJA DO IZRUČENJA

Dana 6. svibnja bila je nedjelja. Oko 11 sati sam došao u ured Državnog vodstva tjelesnog odgoja i športa, da još jednom pregledam odluku o općem sustavu športskih natjecanja, koja je trebala izaći sutra dan, kada me je nazvao telefonski M[a]g. Božidar Kavran i rekao mi, da se spremim, jer da ćemo se vjerojatno još taj dan povlačiti, no da to još nije definitivno. Ja sam spremio u uredu neke moje privatne stvari (knjige i još neke malenkosti), ostavio ih kod podvornika i otisao u ured Kavrana, da se informiram o stvari sa kojom sam bio prilično zatečen. Kod Kavrana sam zatekao ing. Milivoja Sažunića sa kojim sam se dogovorio, da će ga ja u slučaju povlačenja povesti. Tom prilikom oko jedan ili pola dva sata smo saznali, da je povlačenje definitivno. Tom nam je prilikom rečeno da se preporuča povesti žene sa sobom, jer je neizvjesna njihova sudbina ako ostanu. Pošto je moja žena na plućima bolesna (pneumatorax), to sam odlučio povesti je sa sobom bojeći se da bi sa tom bolesti u slučaju da bude poslana u logor stradala. O općoj situaciji nismo mogli dobiti nikakova obavještenja, nego samo to, da je smjer povlačenja – zapad.

Sa Sažunićem sam se dogovorio, da će u 6 sati po podne doći po njega i da ćemo

tada krenuti. U to je došao prof. Aleksandar Seitz i predložio da podjemo zajedno, jer da ćemo lakše ići ako bude nekoliko kola u slučaju da koja ostanu u kvaru. Na taj smo prijedlog pristali i ja sam otisao prirediti kola za put. Stvari odnosno zatmotak koji sam ostavio kod podvornika sam dao odnijeti sebi u stan gdje su i ostale. Djecu sam prebacio majci moje žene i mi smo došli Sažuniću u dogovoren vrijeme. Tamo sam saznao, da će s nama i žena Sažunića da ga može njegovati, jer je on ustao iz kreveta, pošto je bolovan od tuberkuloze (otvorena kaverna na plućima). Zatim smo svi zajedno pošli do stana prof. Seitza na Goljaku odakle smo trebali krenuti na put. Tamo sam zatekao prof. Aliju Šuljka, Dr. [Vlahu] Bušku, Franu Miletića, a čekalo se još na Ferdu Ivankovića, odnosno dok se Seitz spremi za put. To se je čekanje oteglo do iza pola noći, tako da sam ja konačno odlučio poći na što su svi krenuli. U koloni je bilo mislim četiri automobila. Medutim opet se je stalo na Iličkom trgu a zatim konačno oko pola dva krenulo. Tek što smo pošli Ilicom, koja je bila puna civila i vojničkih kolona, nastala je veoma jaka detonacija koja se je pretvorila u pravu bubnjarsku vatru. U metežu koji je tom prilikom nastao u Ilici ja sam izgubio vezu sa mojom kolonom.

U tom je momentu naišla jedna limuzina i dva velika otvorena Merzedesa sa desne strane i ja sam se priključio njihovom

smijeru vožnje. U spomenutim Merzedesima sam prepoznao automobile koji su bili obično u pratnji Poglavnika. Kada smo izašli iz vreve i zašli u jedan meni nepoznati dio periferije Zagreba, ja sam sa svojim kolima vozeći po mraku zapao u jedan krater od bombe. Prigodom izvlačenja iz toga kratera saznao sam da je u limuzini Dr. Sekula Drljević sa ženom. Nakon par minuta moja su kola izgubila struju, a kako kolona kojoj sam se priključio nije mogla čekati da kvar popravim, to sam prebacio bolesnike (Sažunića i moju ženu) u kola Dr. Drljevića, a žena Sažunića i ja smo se utrpali u jedan od Merzedesa i nastavili put, kako su mi rekli, prema Novim Dvorima. Moja su kola ostala netaknuta sa većinom od i onako malo ponijetih stvari u nekom seoci negdje blizu Save. Cesta do Novih Dvora je bila dupkom puna tisuća i tisuća izbjeglica. Oko pola pet sati u jutro 7. svibnja smo stigli u Nove Dvore.

U Novim Dvorima je bio i Poglavljenik sa pratnjom te cio niz automobila, što sa oznakom vojske, što civilnih. Tu se je čekalo na polazak. Pošto su se tamo nalazila neka kola bez šofera to sam ja dobio za nas jedan mali „Adler“, da mogu nastaviti put. Kod formiranja kolone ona se je razdijelila na vojničko-službenu i civilnu. Ja sam sa svojim kolima bio u civilnom dijelu kolone. Oko pola pet sati istoga dana krenuli smo put Rogaške Slatine preko Krapine. U Rogašku Slatinu smo stigli oko pola osam sati na večer istoga dana gdje smo i noćili. Cijelim putem do tada ja nisam vidio Poglavnika, nego sam samo čuo, da se nalazi u koloni. Od meni poznatijih osoba video sam u koloni: generale Begića, Ministra Steinfela, ministra Puka, generala Gašića, trgovca Grivičića, a čuo sam, da se je nalazio u koloni i njemački poslanik Sigfried Kasche.

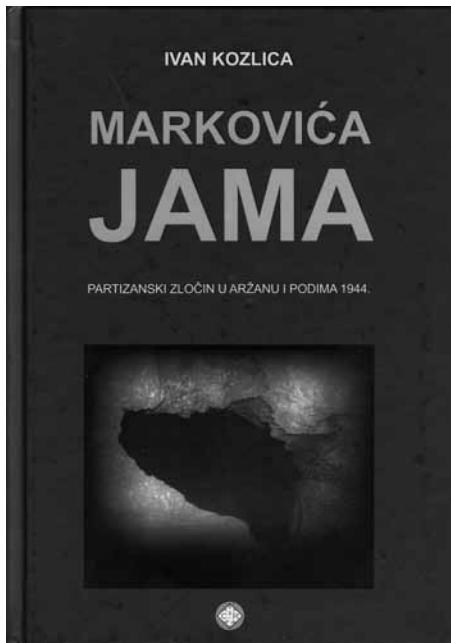
Iz Rogaške Slatine smo krenuli dne 8. svibnja u jedan sat po podne. Službeni dio kolone je krenuo oko jedanaest sati, a mi smo krenuli dva sata kasnije. Moja kola je uzeo general Begić, a ja sam dobio opet jedan Adler ali u vrlo lošem stanju tako, da je Ing. Sažunić radi podpune nesposobnosti za slučaj daljnog pješačenja presjeo u neki kamion i ja ga kasnije više nisam video. Moja žena je iz istoga razloga prešjela u kola puk. Seletkovića, a ja sam sa njom. Sažunić ostao sam.

(nastavlja se)

JEDNA TUŽNA PRIČA O ZLOČINU OD PRIJE SEDAMDESET GODINA

(Ivan Kozlica, Markovića jama. Partizanski zločini u Aržanu i Podima 1944., izd. Hrvatski centar za ratne žrtve, Zagreb i Kulturno društvo Trilj, Zagreb, 2014.)

U mnoga stratišta Drugoga svjetskog rata na kojima su stradali Hrvati ubraja se

i Markovića jama na Podima u selu Grabu u triljsko-sinjskom području, u koju su jugoslavenski partizani, po ukupnom saznanju, nakon što su koncem svibnja 1944. zauzeli Aržano, na vrlo okrutan način ubili i u nju ubacili 102 zarobljena pripadnika oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske i civila, uglavnom podrijetlom iz Imotske krajine i zapadne Hercegovine. Spoznaja o tom zločinu odrazila se je duboko i još je uvijek jako u svijesti stanovništva navedenih područja, jer su u toj jami tada ubijeni njihovi supruzi, djedovi, braća, očevi, rođaci.

Partizanske su snage, nakon kapitulacije Italije u rujnu 1943., posebno ojačale s čvrstim osloncem u Biokovu, Mosoru, Kamešnici i Dinari, u kojem području djeluju njihovi odredi, pa i brigade i druge postrojbe. U tom prostoru u proljeće 1944., kad je učinjen zločin na Podima, djeluju njemačke snage: 118. divizija, 7. SS divizija Prinz Eugen i Vražja divizija, čiji su pripadnici, progoneći partizane u

Piše:

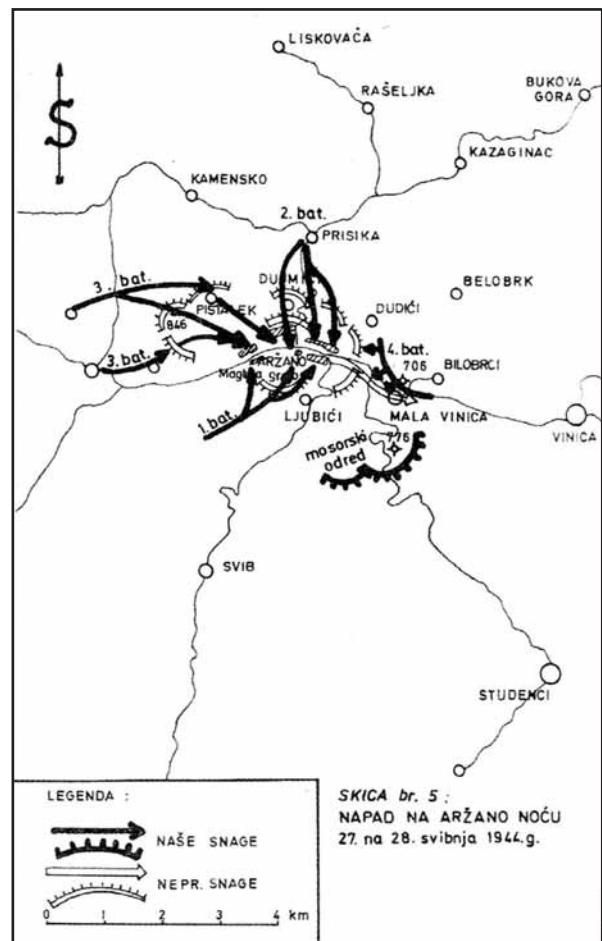
Dr. sc. Andelko MIJATOVIĆ

pet dana, 26.-30. ožujka 1944. u Gornjim Poljicima i potkamešničkim selima na najokrutniji način ubili 1525 nedužnih civila muškaraca, žena i djece. Od oružanih snaga NDH tu je djelovao VI. stajaći djelatni zdrug pod zapovjedništvom generala Franje Šimića i s bojnama: 1. u Livnu, 2. u Aržanu, 3. i 27. u Omišu, 4. u Splitu te 26. u Sinju. Po većim selima bile su i oružničke postaje s pripadajućim pričuvnim sastavima oružnicima odnosno mješnom milicijom, kao općenarodnom obranom. U takvim vojnim sučeljavanjima učinjen je zločin na Podima.

Nakon riječi urednika knjige Vice Vukojevića, te autorovih uvodnih tekstova (Proslova i Uvoda), u kojima je progovorio o pristupu obrađenoj problematice u knjizi, odnosno o uvodu u jednu tužnu priču, kako se sam izrazio, autor se pozabavio prilikama i borbama u proljeće 1944. za Aržano. Obranu Aržana, tada strateški važnoga mjesta na stjecištu prometnica koje su povezivale cetinsko-sinjski kraj s imotskim područjem i makarsko-omiško područje s duvanjsko-livanjskim krajem, branila je II. bojna 6. stajaćeg djelatnog zdruga, s oko 550 pripadnika, sa zapovjednikom natporučnikom ustaške vojnica Petrom Kostovićem. Kozlica je prikazao i partizanske snage, pripadnike 10. dalmatinske brigade u četiri bataljuna, sa zapovjednikom Ivanom Vulinom i političkim komesarom Matom

Bilobrkom, i snage Mosorskog odreda te partizanski napad na Aržano noću 26./27. travnja 1944. u kome su pripadnici 10. brigade napadali iz smjera sela Kamen-skog i Liskovače te od Tijarice, zajedno s pripadnicima Mosorskog odreda.

Iako su napadači nekoliko sati poduzimali žestoke juriše na hrvatske suhozidne bunkere i obrambene položaje u zaseoku Dujmići na Gradini, nisu uspjeli razbiti obranu, a imali su i znatne gubitke. Istodobno su napadali zaselak Ljubičiće gdje je bilo zapovjedništvo bojne. Iako su napadači uspjeli nanijeti braniteljima znatne gubitke (zauzeli zapovjedništvo, zarobili jednog časnika, jednog liječnika i 23 voj-

Napad jugoslavenskih partizana na Aržano

Otvor jame

nika), pred zoru su morali prekinuti napad i povući se.

Partizanske su snage mjesec dana kasnije, noću 27./28. svibnja 1944., drugi put, daleko nadmoćnije i oružjem opskrbljenije, napale Aržano koje su branile dosta slabije snage 2. bojne VI. stajaćeg djelatnog zdruga. Tom napadu prethodio je 25. svibnja njemački oružani pothvat „Konjićev skok“, napad na Drvar u kojem se nalazio Vrhovni štab partizanskih snaga, s Josipom

Brozom Titom na čelu. Da bi onemogućili njemački uspjeh, zapovjedeno je svim partizanskim snagama da napadnu protivničke snage već u prostoru gdje se nalaze, kako bi se uspješnije obranio Drvar i vrhovno partizansko zapovjedništvo.

Aržano su tada bratile tri domobranske satnije 6. stajaćeg djelatnog zdruga: 5. pod zapovjedništvom ustaškog natporučnika Emila Storelija,

7. satnija pod zapovjedništvom natporučnika **Peroslava Gospodnetića** i 8. satnija pod zapovjedništvom zastavnika **Karla Novaka**, smještene u predjelu Gradina u zaseocima Dujmići, Šošići, Kotarci i Pištelki. Partizanski napad počeo je oko 23 sata iz smjera Sviba, Priske i Tijarice, s istodobnim zasjedama uz cestu Aržao – Tijarica i Aržano – Vinica, u kom bi se smjeru, očekivalo se, mogli povlačiti branitelji, te na cesti Aržano – Studenci, kako

bi sprječili moguću njemačku pomoć iz Studenaca napadnutim braniteljima Aržana. Nakon dvosatne borbe, pripadnici 7. i 8. satnije počeli su napuštati obrambene položaje povlačeći se prema Vinici, u već pripremljenu im zamku, gdje su mnogi poginuli ili zarobljeni i ubijeni, tek je manji dio uspio izbjegći, a 5. satnija, nakon trosatne borbe bila je prisiljena povlačiti se pod borbom kroz partizanske položaje prema Prisiki i dalje. Po partizanskom izvještaju, u borbama za Aržano poginulo je 220 branitelja i 130 ih je zarobljeno. Neki su pokušali pobjeći, a nisu uspjeli, a neki su, vrlo mali broj, ipak uspjeli pobjeći iz zarobljeničke kolone. Točne braniteljske gubitke nije dala ni hrvatska strana.

Nakon što je prikazao borbe za Aržano, autor dalje, na osnovi svih dostupnih relevantnih podataka, prati zarobljenike, neke civile i žene koji su u jutarnjim satima 28. svibnja povedeni iz Aržana prema Podima, u smjeru Priske i Kamenskog, sa zarobljenim naoružanjem, vojnom opremom i pljenom općenito. Usput su počela i ubijanja pojedinaca. Na tom putu zarobljenike su doveli u selo Ljut i zatvorili ih u zaseoku Grubišići. Dali su im vode, a stanovništvo im je dalo i nešto hrane. Popodne su s njih skinuli bolju odjeću, a dali im svoju staru i lošiju.

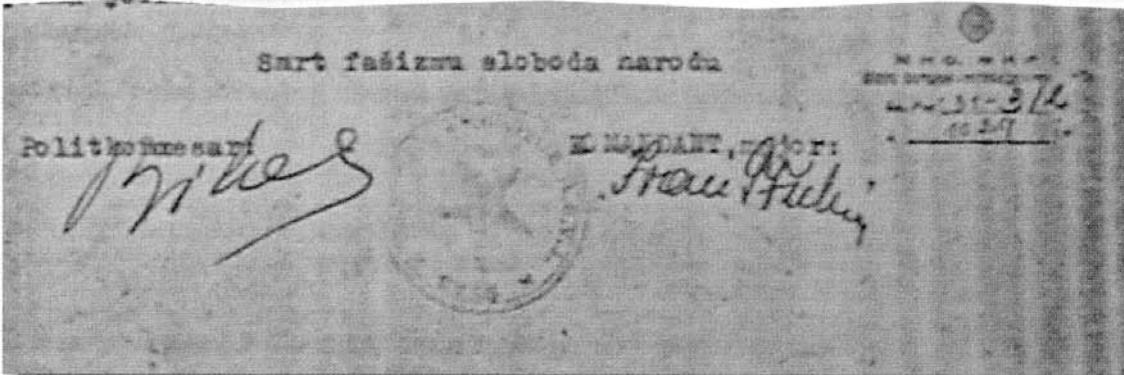
Iz Grubišića u Ljuti povedeni su u dvije skupine: jedna kroz zaseoke Šipići i Krivodol prema Podima. Druga skupina povedena je u Rože, pa u Rudu i dalje

Moral naših jedinica bio je još bolji i on je pobjedio.
U ovoj borbi postavljeni ciljevi su postignuti i u potpunosti izvršeni. Ubijeno je preko 220 neprijateljskih vojnika, zarobljeno 130, od kojih je naknadno likvidirano 126. Ova četvorica preostalih nije su bili ustaše, a niti su učestvovali u pokoljima na Kamešnicu, dočim čio garnizon je uzeo aktivnog učešća. Isti su ostali u našim redovima. Mnogi od zarobljenika bio je prepoznatav kao palikuća i ubojica iz prošlih izvršenih zločina nad narodom.

Zločinci priznaju smaknuće 126 zarobljenika

U ovoj borbi postignuti su postavljeni ciljevi i zadaci su isvršeni u potpunosti. U ovoj je borbi naša Brigada ubila preko 200 neprijateljskih vojnika, zarobili 130 od kojih su naknadno svi likvidirani, osim 4 za koje se ustanovilo da nisu ustaše i da mogu ostati u redovima NOVJ. Sve ove koje smo likvidirali is njihovog saslušanja doznajemo da su učestvovali u više akcija protiv NOVJ, a i u poznatoj akciji na Kameđenicu i u svim ispadima pokazali su se kao "koljagi i najgori palibude". Više od njih narod ih je ljeđno poznavao kada su palili i ubijali po Kameđenicu i trali su osvetu.

I ovdje se priznaje pokolj zarobljenika

prema Podima. Pred večer 28. svibnja zarobljenici su dovedeni u zaselak Bote u selu Ruda. Tu su prenoćili na otvorenom u jednoj ogradi. Odatle su, 29. svibnja, odvedeni na Poda i zatvoreni u kuću **Luke Markovića**, u dvije prizemne prostorije. Dopustili su da im se donese vode, dali su im i nešto hrane i držali su ih u uvjerenju da će nakon ispitivanja biti razmješteni u partizanske postrojbe.

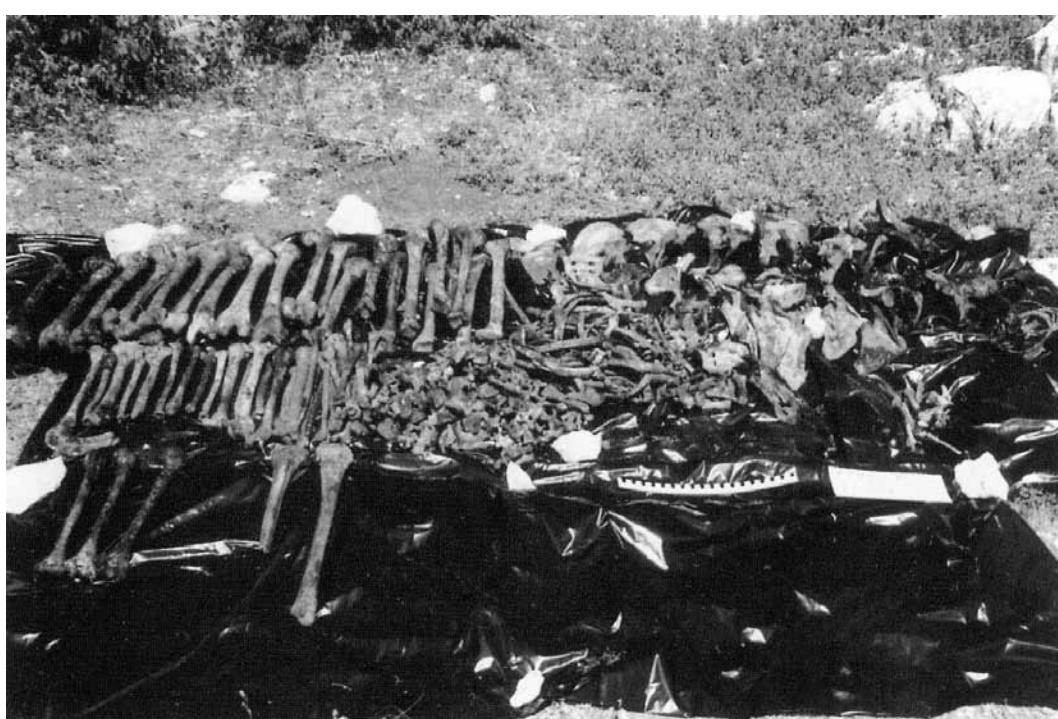
Ubijanje je počelo noću 29./30. svibnja, skidanjem većine žrtava do gola i veza-

njem ruku žicom odostraga. Taj zločin je nastavljen sljedećih dana, po nekima još tri dana, a po nekima do 4. lipnja. Uglavnom, žrtve su strijeljane i ubacivane u jamu ili su ubijane metkom u zatiljak pri ubacivanju u jamu.

Autor se pozabavio nalogodavcima i počiniteljima zločina. Politički komesar 10. brigade bio je Mate Blaobrk, a zapovjednik Ivan Vulin, koji je tih dana završio OZN-in tečaj u Drvaru. Zamjenik zapovjednika bio je Luka Knezović, a

političkog komesara **Dušan Šijan**. Taj četverac je, na Bilobrkov prijedlog, donio odluku o ovoj okrutnoj likvidaciji zarobljenika. Petnaest dana nakon zločina, 17. lipnja, najodgovorniji ljudi brigade su pohvaljeni, čitava brigada proglašena je udarnom, opće slavlje održano je 23. lipnja u Rudi, tek 2,5 km udaljeno od mjesta zločina. Svjesni težine zločina, njegovi su ga počinitelji nastojali opravdati i prikriti, prikazujući žrtve velikim zločincima, a u daljnjoj je partizanskoj borbi „slučaj Markovića jame postao obrazac za postupanje sa zarobljenim hrvatskim vojnicima i njima sklonim civilima“, sve do završetka Drugoga svjetskog rata i Bleiburške tragedije.

Kozlica je ukazao na ulogu partizanskih špijuna među braniteljima Aržana, a za poginule branitelje i ubijene zarobljenike zaključio je da je većina provela malo vremena u hrvatskoj vojsci, neki tek nekoliko dana, pa se nije radilo o iskusnim vojnicima, a pogotovo ne o nekim zločincima. Podsjetio je da se mnoga djeca ubijenih nisu sjećala svojih očeva, a neki su rođeni kao posmrčad. Prikazao je što je sve jugoslavenska komunistička vlast poduzela da bi zločin prikrla. Otvor jame zatvoren je velikim stijenama, pristup joj je bio zabranjen i nadziran, a ukupni se je zločin skrivaо na različite načine. U poslijeratnoj komunističkoj literaturi o njemu nije nije bilo spomena, stvarne suvremene izvještaje krivotvorilo se, a izostavljalo se i izvještaje o likvidiranju zarobljenika. Zabranjivalo se pohoditi mjesto zločina, a one koji su to pokušavali budno se pratile i kažnjavalo.

Posmrtni ostaci žrtava

U poglavlju „Istina ipak na vidjelo“ autor se opširnije pozabavio otvaranjem jame 1990. godine i nekim svjedočenjima u prilog istraživanju zločina te nakon osnivanja Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava, u rujnu 1993. konačnom stručnom (znači: u nazočnosti sudskega, redarstvenog i medicinskog osoblja) vodenju posmrtnih ostataka žrtava i svime

lančić s privjescima u obliku srca i križa te jedna krunica, što upućuje da su neki ubijeni i u odjeći i obući ubaćeni u jamu. Autor se osvrnuo i na tzv. antifašistička reagiranja, kojima su se oglasili „antifašisti“ kojima je smetalo istraživanje zločina u Markovića jami. Prikazao je i sudbinu posmrtnih ostataka, smještenih u Patočkom odjelu Kliničke bolnice Firule u

ubijenih u Aržanu i na Podima, navodeći osobne podatke o njima, pa donoseći i fotografije trećine njih. Poseban dodatak knjizi, na skoro osamdeset stranica, čine priloženi iskazi svjedoka o borbama za Aržano: partizanskih pripadnika obaveštajnog oficira Ćire **Sikavice**, Ivana **Tokića** i Mirka **Grubišića**, preživjelih domobrana **Jakova Bilića**, **Marka Čondića**, **Božidara Jurčića**, **Ante Brekala**, **Ljubomira Dujmića** te zarobljenih civila **Mirka Maroša**, **Filipa Šošića**, očevida **Nediljke Pištalek**, **Ivana Šošića**, **Mare Bugarin**, **Ande Ratković**. Donio je i zapisnik saslušanja ustaškoga natporučnika Emila Streljija te iskaze više osoba koji su poznavali Streljija, kao i autobiografiju domobranskog natporučnika **Zvonimira Fišćura** koji je bio partizanski suradnik, pa je kao takav 1944. satniju u Karlovu Hanu predao partizanima. Uz navedene dokumente posljednji je izvještaj 10. partizanske brigade od 4. lipnja 1944. o borbama za Aržano, zarobljavanju branitelja i njihovu likvidiranju te o zaplijenjenim borbenim i materijalnim sredstvima, a taj je izvještaj, s opravdanjem tadašnjih partizanskih zločina, osnova svih drugih partizanskih izvještaja o borbama za Aržano i njihovim posljedicama, dakle s nepouzdanim podatcima.

Čitavi rad prate bilješke te mnoge fotografije osoba koje su zapovijedale u opisanim zbivanjima na obje zaraćene strane te druge relevantne ilustracije. Na kraju knjige je pregled izvora i literature na osnovi podataka kojih je nastala knjiga, pisменa zahvala onima koji su na bilo koji način pridonijeli radu na knjizi i istraživanju historiografskog problema Markovića jama, pregled kratica i bilješka o autoru, što ukupnom ovdje prikazanom djelu daje posebnu vrijednost i pridonosi njezinu ukupnu značenju u istraživanju naše još uvijek bolne prošlosti od prije sedamdeset godina. Nakon knjige „Krvava Cetina“, o 2322 žrtve masovnih zločina u slivu Cetine, Kozlica se knjigom *Markovića jama* ponovo potvrdio kao povijesni istraživač žrtava Drugoga svjetskog rata o kojima se u komunističkoj Jugoslaviji nije smjelo govoriti niti pisati..•

što je pratilo tu akciju nakon skoro pedeset godina od počinjenja zločina.

Uz posmrtnе ostatke 102 muške mlade i zdrave osobe, u jami su pronađeni, uz dosta žice u koju su žrtve bile vezane, i razni osobni predmeti odjeće i obuće koji su pripadali žrtvama, pa i jedan srebrni

Splitu, i njihov pokopu 2001. godine u spomen-kosturnicu u groblju u Dobranju, sve to prikazujući dosta iscrpno.

Autor se posebno pozabavio popisom žrtava za koje se tvrdi da su stradali u Aržanu i Podima. Upozorio je na razlike u popisima žrtava, utvrdivši 138 imena

U SPOMEN NA DR. AUGUSTINA FRANIĆA

U rodnome je Dubrovniku 17. ožujka 2015. umro dr. Augustin Franić (1929.), dugogodišnji predsjednik dubrovačke podružnice Hrvatskog društva političkih zatvorenika, višekratni član Vijeća HDPZ-a i stalni suradnik – jedan od najpouzdanijih i najtemeljitijih – *Političkog zatvorenika*. Do svoje 29. godine Franić je u dva navrata skupio svojih devet godina teške tamnica (dosta za njegove skromne potrebe!), ali ga ni to nije slomilo: ostvario je zavidnu profesionalnu i stručnu karijeru, postao ocem brojne obitelji, objavio čitav niz dragocjenih knjiga o hrvatskim političkim uznicima te je čitavo to vrijeme – ostajući praktičnim katolikom – hrvatsku državnu neovisnost smatrao najvišim idealom, ciljem vrijednim svake žrtve. Odajući mu priznanje i neizmijernu zahvalnost, umjesto vijenca na odar objavljujemo govor koji je 19. ožujka 2015. na dubrovačkome groblju Boninovo nad otvorenim grobom izrekao njegov nasljednik na čelu podružnice, Tomislav Bjelopera.

*

Poštovani skupe, ožalošćena obitelji, rodbino, prijatelji i članovi Hrvatskog društva političkih zatvorenika, obraćam vam se u ime svih članova Društva.

U ovom teškom trenutku oprštamo se od našega gospoda dr. Augustina Franića, kad u prvom redu želim iskazati iskrenu sućut cijelokupnoj obitelji i rodbini.

Ime našega gospoda Augustina Franića, dugogodišnjeg predsjednika podružnice Dubrovnik – Hrvatskog društva političkih zatvorenika ostat će zapisano zlatnim slovima u povijesti ove domoljubne udruge koja okuplja bivše uznike koji su svojom žrtvom trasirali put u stvaranju neovisne

hrvatske države. Dr. Augustin Franić spada u one članove koji su svojom predanosti tijekom protekla dva i pol desetljeća održali udrugu i njezin časopis *Politički zatvorenik*.

Osim što je svojim tekstovima obogatio stranicu našeg glasila, skupio je graduza za dva kapitalna djela, dvije knjige koje je – među drugim svojim djelima – objavio: *KPD Lepoglava – mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika*, te *KPD Stara Gradiška – mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika*. K tome je objavio i knjige *Svećenici – mučenici svjedoci komunističkog progona*, *Dr. Niko Koprivica - gradonačelnik Dubrovnika, žrtva i mučenik s Dakse*, te brošuru *Svetlostnoše slobode*.

Nikad nije gubio energiju želeći ostvariti program Hrvatskog društva političkih zatvorenika, obilježavajući mjesta stradanja hrvatskih političkih uznika ili pak općenito mjesta stradanja Hrvata u Jugoslavenskom komunističkom režimu.

Koliko je samo vrata morao otvoriti i ponizno moliti hrvatske vlasti u Dubrovniku, da bi postavio ploču Stjepanu

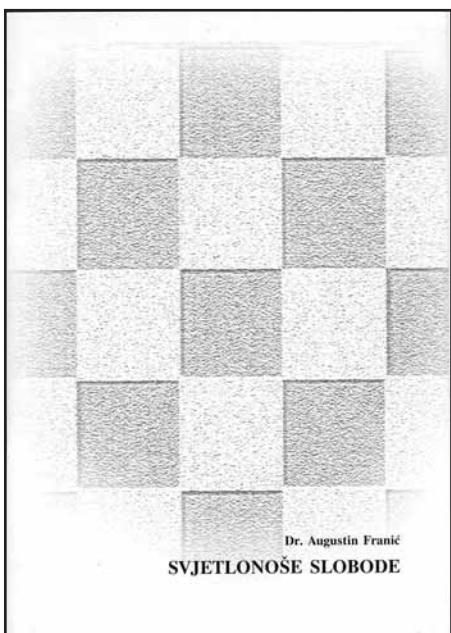
Wollitzu na zgradu Dubrovačke gimnazije, mjestu ubojstva te hrvatske žrtve!

Kao član Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava dobio je pristup arhivskom gradivu odnosno kaznionicama u kojima je prikupljaо građu koju je kasnije iznosio na vidjelo i o njoj pisao u svojim knjigama. Njegove knjige nisu tek sirovo gradivo, nego znanstveno obrađene studije u kojima je autor kritički obradio sve raspoložive podatke.

Ovom bih se zgodom posebno osvrnuo na ulomak iz njegove knjige o Lepoglavi, u kome naš gospodar Augustin spominje dolazak našega blaženika, nadbiskupa dr. Alojzija Stepinca, u KPD Lepoglavlju. On je ostalim uznicima bio potpora u njihovoј muci. Znali su da ona neće prestati njegovim dolaskom u Lepoglavlju, ali su vjerovali da se bliži njihovoј Uskrsnuću. Bog je na ovaj način poslao izvrsnog supatnika koji je svojim držanjem podigao duh mnogima od njih, da bi časno preživjeli ili časno umrli. U toj je knjizi naš gospodar Augustin objavio i faksimile otiska prstiju desne i lijeve ruke blaženoga Alojzija Ste-

Dr. Augustin Franić govori u listopadu 2007., na predstavljanju svoje knjige o dubrovačkom načelniku dr. Niki Koprivici

Početci Frančićeva sustavnog istraživanja
sudbine pobijenih hrvatskih političkih
uznika

pinca koje je pronaša u pismohrani KPD Lepoglava.

Dragi naš gospodar Augustin rođen je 2. siječnja 1929., a od svoje rane mladosti pa do današnjih dana uvijek je promicao slobodu i neovisnu Hrvatsku i vjeru u Boga.

Isticao se u svojoj državotvornoj ideji, prednjačio je u svom naraštaju još kao srednjoškolac, te je osuđen prvi put 16. srpnja 1947. na osam godina robije. U stočnome je vagonu otpremljen u KPD Lepoglavu, odakle je godinu i devet mjeseci odveden na teški rad u rudniku Raša. Iz zatvora je otpušten nakon 5 godina: 12. travnja 1952. godine. Vrativši se u svoj Dubrovnik, završio je srednju školu, te je 18. rujna 1952. upisao Ekonomski fakultet u Zagrebu. Već 20. srpnja 1954. ponovno je uhićen s jednom skupinom studenata i s nekoliko bivših članova HSS-a, pod optužbom da su širili neprijateljsku propagandu, te je osuđen na 4 godine strogog zatvora. Otpremljen je u KPD Lepoglavu, a 1954. je prebačen u Staru Gradišku. Do svoje 29 godine života skupio je 9 godina uzništva.

Nakon izlaska iz zatvora završio je studij ekonomije, a postdiplomski studij završio je 28. lipnja 1963. te postao prvi magistar turizma u Dubrovniku. Doktorirao je 1979. u Zagrebu tezom iz međunarodnoga kongresnog turizma. Sa svojom suprugom Stanislavom obogatio je Hrvatsku svojom brojnom djecom. Obnašao je mnogobroj-

ne dužnosti u svom rodnom Gradu. Objavio je 70-ak stručnih i znanstvenih radova, a za svoj stručni rad 3. veljače 1991., na blagdan sv. Vlaha, zaštitnika Dubrovnika, dobio je nagradu Grada Dubrovnika za životno djelo. Odlukom Predsjednika Republike Hrvatske dr. Franja Tuđmana odlikovan je 28. svibnja 1996. Redom Stjepana Radića „za zasluge i stradanja u borbi za nacionalna prava i razvitak hrvatskog naroda“. Bio je incijator osnivanja i prvi predsjednik Društva hrvatskih katoličkih intelektualaca Dubrovnik.

Za sebe je znao reći: „U tijeku cijelog života, slobodna Hrvatska i vjera u Boga bili su mi životni credo.“ Dvije robije bile su mu dovoljne da bude oprezan, ali nikada nije posustao u radu za dobro Domovine Hrvatske. Uvijek je zahvaljivao

DR. AUGUSTIN FRANIĆ

KPD LEOGLAVA

mučilište i gubilište hrvatskih političkih osudnika

Drugo izdanje knjige o tzv. Kazneno-pravnom domu Lepoglava

DR. AUGUSTIN FRANIĆ

KPD LEOGLAVA

mučilište i gubilište hrvatskih političkih osudnika

Prvo izdanje knjige o
lepoglavskoj kaznionici

Bogu. U mnogim razgovorima s našim gospodarom dr. Augustinom, znao sam čuti od njega: „Kroz svu sam Kalvariju uvijek osjećao da mi je dragi Bog iza leđa, što mi je davalо sigurnost i mir.“

Zbogom, predsjedniče!

I Ti si se umorio... Tko ne bi nakon devet godina robijanja... Tijekom života nebrojeno si puta gledao smrti u oči, gladan, žedan i iscrpljen. Posustao si tek od laskom iz ovozemaljskog života.

Hvala, gospodaru Augustine, za sve što si u svom životu učinio, pretrpio i posvjedo-

čio u ime svoje obitelji, rodbine, prijatelja te članova Hrvatskog društva političkih zatvorenika. Neizmjerno si volio svoj Grad, uvijek si se u nj vraćao, i svoju Domovinu Hrvatsku. Zato, kad god se sjetimo svoje Domovine, sjetit će mo se Tebe i svih onih koji su joj prinijeli žrtvu To je naša Domovina.

Tvoja uspomena i Tvoj lik živjet će u Tvojoj obitelji i u svima nama trajno! Neka ti je laka hrvatska gruda, za koju se se žrtvovao i cijeli život izgarao, i koju si neizmjerno volio i ljubio!•

DR. AUGUSTIN FRANIĆ

KPD STARA GRADIŠKA

mučilište i gubilište hrvatskih političkih osudnika

Franićeva knjiga o kaznionici
Stara Gradiška

IN MEMORIAM

DR. SC. SREĆKO BOŽIČEVIĆ

(1925. - 2015.)

U ožujku ove godine zauvijek nas je napustio naš suradnik **dr. sc. Srećko Božičević**, geolog, speleolog i hidrogeolog. Bio je beskompromisni znanstvenik, koji nikad nije odstupao od svojih stajališta potkrijepljenih argumentima. Njemu u čast jedna vrsta špiljskih kukaca pronađena u kavernama tunela

Učka u znanstvenom je svijetu nazvana *croatodirus bozicevici*. Speleologija mu je bila uža specijalnost, pa se može reći da je bio utemeljitelj hrvatske speleologije i učitelj generacija naših speleologa. Istražio je gotovo sve jame i špilje na području Hrvatske, pa je tako točno utvrdio broj žrtava u jami Jazovka, ali i razobličio farsu koja se posljednjih godina događa nad Šaranovom jamom u Lici, gdje nad hrvatskim kostima oplakuju srpske žrtve. U našem glasilu *Politički zatvorenik* javlja se povremeno posljednjih deset godina, opisujući svoja zapažanja do kojih je došao spuštajući se mrak i dubinu kraških špilja. Od mnogih znanstvenih radova objavljenih tijekom 60 godina aktivnog bavljenja hidrogeologijom i speleologijom, spominjem za nas njegovo kapitalno djelo "Jame kao grobnice". Njegujući posebnu ljubav za ljepote naše domovine, postao je i odličan fotograf, priredivši tijekom života dvadesetak samostalnih izložbi. Neka mu je laka hrvatska zemљa! (A. O.)

U SPOMEN NA POLITIČKOG UZNIKA IVANA SERTIĆA

U Senju, u srijedu 13. svibnja 2015. u 84. godini života preminuo je **Ivan Sertić**, politički uznik i član HDPZ-a Podružnice Gospic. Uz svetu misu zadušnicu u nazočnosti brojne rodbine i prijatelja pokopan je dan kasnije na gradskom groblju sv. Vida u Senju.

Pokojni Ivan Sertić bio je uzorni član Podružnice Gospic. Svoje domoljublje potvrđivao je djelom, a ne ispraznim riječima. Nikakve prepreke ni prijetnje, kao i gluhoća onih u koje je vjerovao, nisu ga ometali na djelu za Dom. Sa svojom vjernom ženom Nadom, također bivšom političkom uznicom i članicom HDPZ-a Podružnice Gospic, o svome trošku izgradio je 2007. spomenik u spomen na svog oca Milana i brojne hrvatske mučenike, koje su na zvјerski način 1943. na Obadinama kod Brinja pobili pomahnitali jugoslavenski partizani predvođeni zločinačkom komunističkom partijom. Pri gradnji im je trebalo puno snage i volje da nadvladaju sve prepreke i zamke koje im je postavljala, nažalost, nesklona hrvatska

vlast, a iznad svega teško im se bilo nositi s poznatom hrvatskom gluhoćom i šutnjom. Ipak, s odmakom od velikih 7 godina od izgradnje, zahvaljujući njihovoj ustrajnosti, spomenik je svečano otkriven 29. lipnja 2014.

Dragi brate Ivane, hvala Ti na tvome predanom radu za Narod i Dom. Neka Ti je laka hrvatska gruda za koju si robijao i koju si neizmjerno volio. Počivaj u miru Božjem! (I. V.)

U SPOMEN

JOSIPU NOVOSELCU

U Osijeku je 11. ožujka 2015. preminuo naš član **Josip Novoselac**. Rođen je 29. srpnja 1927. u Radikovcima – Donji Miholjac. Osuđen je presudom Vojnog suda u Splitu 19. veljače 1951. na 6 godina zatvora, a njegov mlađi brat **Marijan**, rođen 1929. godine u Radikovcima, na 8 godina. Josip je bio u zatvoru Lepoglava do 19. veljače 1953. godine. Marijan bio je u Staroj Gradiški do 19. veljače 1955., odležavši četiri i pol godine, a preminuo je u Osijeku 14. rujna 1992. Obojica braće završili su učiteljsku školu. Posao nisu dobili u struci, bili su sretni ako bi u Osijeku nakon robije dobili bilo kakvo zaposlenje. Imali smo u Osječkoj podružnici političkih zatvorenika koji su postali i ostali socijalno ugroženi, nikada nisu dobili posao nakon robije. Braći Josipu i Marijanu neka je laka Hrvatska zemlja za koju su davrali dio svoje mladosti i slobode.

HDPZ Podružnica Osječko-Baranjske županije

SJEĆANJE NA VERU GERARD ŠIPOŠIĆ

U Osijeku je 2. travnja 2015. nakon kratke i teške bolesti preminula **Vera Gerard Šipošić**. Ukopana je dan kasnije na Aninu groblju u istome gradu. Posljednje je godine života provela u teškoj tuzi, jer joj je kći jedinica umrla 2010. godine. Vera je bila odgajateljica, od 1942. godine i istaknuta športašica. Bavila se je lakomatletikom, pa je 1944. sudjelovala na športskim igrama Europske mlađeži u Milanu. Objavljeno je i nekoliko njezinih lirske pjesama u Ustaškoj mlađeži. To su "zločini" za koje je optužena i 25. lipnja 1945. u postupku br. Kz-12/45 osuđena na 10 godina gubitka nacionalne časti i 5 godina robije s prisilnim radom, konfiskaciju cijelokupne imovine te izgon iz Osječkog okruga.

Vera Gerard Šipošić zapisala je svoje teško posljерatno iskustvo te ga je objavila u *Političkom zatvoreniku* br. 206 i 207. Tamo je zabilježila, između ostalog, i sljedeće: „Zanimljivo je da za vrijeme bivše Jugoslavije nijedan list nije objavio ništa o suđenjima 1945. god., a kojih je prema "upisniku 1945" bilo čak 223. *Glas Slavonije* pisao je samo u nekoliko brojeva o suđenjima tijekom lipnja, srpnja i kolovoza 1945. god. u kojima se opširno bavio našim "zločinačkim nedjelima". Radi toga želim kazati koju riječ o tim uglednim ljudima iz 1945 (bila sam s tek 20 god. najmlađa). Naša opisana i izmišljena nedjela u optužnicama samo su perfidno složena da bi nam se mogao oduzeti vrijedni imetak. U meni je godinama tinjala težnja da o tim događanjima napišem nešto, neka se zna kakav su zločinački režim u Hrvatskoj zaveli tzv. jugoslavenski antifašisti 1945.“

Vera, neka ti je vječna slava i hvala! Bila si vjeran i uzoran član HDPZ Podružnice Osječko-baranjske županije kao što si i u svojoj mladosti uvijek bila – za Hrvatsku spremna!

HDPZ Podružnica Osječko-Baranjske županije

SOCIJALISTICKA REPUBLIKA HRVATSKA KAZNENO POPRAVNI DOM STARA GRADISKA		<i>Slavko Branko</i>
Broj: 04 - 1/394 - 197 - 8*		506
Stara Gradiška, 1.7. 1978. godine		
SEKRETARIJAT STANICI JAVNE SIGURNOSTI - OPĆINE		
ZAGREB		
Osuđeni ovog dana SLAVKO BRANKO sin <u>Vilima</u> i majke <u>Terezije</u> rođene <u>Ogorevo</u> rođen <u>10.4.1932.</u> godine u <u>Zagrebu</u> po zanimanju <u>KV-trgovački pomoćnik</u> , sa prebivalištem <u>Zagrebu, 13 Proleterske br.58</u> općina <u>Zagreb</u> boravio je u <u>Zagrebu, U1. XIII Proleterske brigade br.58</u> općina <u>Zagreb</u> , osuđen po <u>Okruglom</u> sudu u <u>Zagrebu</u> , broj K <u>593/72</u> od <u>27.11.1972.</u> godine, zbog krivičnog djela iz člana <u>109. i 117. KZ-a</u> na kaznu <u>str. zatvora 6 g. i 6 mj. koja je Odlukom Pred. SFRJ br.177/3 od 22.11.1977.</u> srušena na <u>6 godina str. zatvora.</u> Pušten je današnjim danom na slobodu <u>po izdržanoj kazni.</u>		
<small>Molimo da imenovanog evidentirate u svojoj evidenciji i da mu ukoliko ne posjeduje osobnu kartu istu izdate.</small> <small>Imenovan je dužan, da se prijavi tom organu u roku od 4 dana, najduže do 5.7.1978.</small> <small>Do napred označenog datuma, ovaj dopis služi u svrhu ličnog iskazivanja.</small> <small>Imenovan je podmiren sa novcem za prevoz u iznosu od <u>42,00.-</u> dinara i sa sobom nosi uštode <u>2.516,30.-</u> dinara. Ovi je vlastito.</small>		
<small>O tome obavijest:</small> 1. <u>Slavko Branko,</u> 2. <u>Sekretarijat javne sigurnosti Zagreb,</u> 3. <u>Okr. sud Zagreb K-394/72,</u> 4. <u>U dosije osuđenog.</u> <small>Novo stampo: Duz. Gradiška 586/77.</small>		
		

SJEĆANJE NA BRANKA SLAVIĆA

Kao što smo javili u prethodnom broju, umro je nekadašnji tajnik Hrvatskog društva političkih zatvorenika **Branko Slavić**. Branko je rođen 10. travnja 1932. godine u Zagrebu. Skupa s još šestoricom prijatelja osuđen je 27. studenoga 1972. presudom Okružnog suda u Zagrebu br. K-593/72 na jedinstvenu kaznu strogog zatvora u trajanju od 6,5 godina, što je potom srušeno na šest godina. Pritvoren je 1. srpnja 1972., a kaznu je izdržavao u Staroj Gradiški, odakle je nakon izdržane kazne pušten 1. srpnja 1978. godine.

Osuđeni su zbog optužbe da su stupili u dodir s Ujedinjenim Hrvatima Njemačke, emigrantskom organizacijom koja je predstavljala odvjetak Hrvatskoga oslobođilačkog pokreta te da je upravo Branko sredinom 1970. godine „organizirao ilegalnu terorističku grupu pod nazivom ‘Skupina Zagreb’“. Prema presudi, Branko na suđenju nije poricao da je održavao vezu s hrvatskim političkim emigrantima – o čemu su, uostalom, svjedočila pisma koja su jugoslavenskim vlastima već bila pala u ruke – ali je negirao postojanje organizirane skupine i tvrdio je da njegovi suoptuženici o njegovim vezama s inozemstvom nisu ništa znali niti su u tome sudjelovali.

Kao što se ja tijekom suđenja držao dostojanstveno, Branko je takav bio i na robiji, a takav je bio i kao višegodišnji tajnik Hrvatskog društva političkih zatvorenika. Svi ga pamte po suretljivosti i samoprijegoru. Neka mu je laka hrvatska zemlja koju je toliko volio! (P. Z.)

U SPOMEN

BERISLAV BAČIĆ

1932. – 2015.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Dubrovnik

U SPOMEN

ZDENKA KUFRIN

1928. – 2015.

Laka joj bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

TOMISLAV PAŽIN

1922. – 2014.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

DRAGUTIN VILHELM

1931. – 2014.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Osijek

IN DIESER AUSGABE

Wie jedes Jahr im Mai und Juni wimmelt es in den kroatischen Medien von Diskussionen über die Einstellungen zum Zweiten Weltkrieg und den damaligen militärisch-politischen und ideologischen Konflikten. Es ist zwar klar, dass es sich um eine ganz gewöhnliche Methode handelt, mit der die herrschende Mehrheit die öffentliche Aufmerksamkeit von der weitgehend erfolglosen Politik der gegenwärtigen Regierung abzulenken versucht, aber solche mediale Provokationen scheinen immer auf fruchtbaren Boden zu fallen. Gelegentlich werden diese Provokationen durch Skandale verstärkt. So auch in diesem Jahr, als vor dem Fußballspiel zwischen der kroatischen und der italienischen Nationalmannschaft in Split – obwohl das Spiel unter Ausschluss der Öffentlichkeit stattfinden sollte – ein Hakenkreuz in den Rasen eingebrennt wurde. Wenn es auch in Kroatien noch nie eine relevante politische Gruppe, die Sympathie für den Nationalsozialismus und Faschismus hegt, gegeben hat und es heute noch nicht gibt, so nutzte man diesen Vorfall als Vorwand für eine neue Hetze gegen die angebliche „Faschisierung“ Kroatien.

Eigentlich sind die Argumente in dieser und ähnlichen Debatten immer gleich. Viele, die bis vor kurzem den Kommunismus verherrlichten und heftig gegen Demokratie und den unabhängigen Staat

Kroatien kämpften, beschwören heute ihren so genannten „Antifaschismus“ und behaupten, der Kampf um das bolschewistische Jugoslawien sei eigentlich der Kampf um Kroatien gewesen. Gleichzeitig aber beschuldigen sie diejenigen des „Faschismus“, die an ihre jugoslawische und kommunistische Vergangenheit erinnern und darauf hinweisen, dass die so genannten „Antifaschisten“ systematisch alle Werte der Zivilgesellschaft zerstörten und mehr als 100.000 politische Gegner töteten sowie ein paar hunderttausend in Gefängnisse und Konzentrationslager einlieferten. Die angeblichen „Antifaschisten“ spürten eine Abneigung gerade gegen die demokratische Ordnung und ihr Hauptfeind war die westliche Demokratie. Heute versucht man diese Tatsachen zu fälschen, um politische Manipulation zu erleichtern und die regierende Macht der ehemaligen jugoslawischen kommunistischen Strukturen zu sichern.

Auch der erste demokratisch gewählte Präsident Kroatiens dr. Franjo Tuđman wurde in der letzten Phase seines Lebens der Sympathien für den Faschismus beschuldigt, obwohl er ursprünglich Mitglied der kommunistischen Bewegung und der jugoslawischen Armee war. Denn, sobald er dem Kommunismus und der jugoslawischen Ideologie den Rücken kehrte, erklärte man ihn sofort zum Faschisten. In Wirklichkeit machte Tuđman dem

aus der kommunistischen Ära herrschenden Establishment möglich, politisch am Leben zu bleiben und überließ ihm im demokratischen Kroatien die wichtigsten Hebel der Macht in der Wirtschaft, Medien und Kultur. Dies öffnete ihnen Tür und Tor für die Besetzung von führenden politischen Positionen in den letzten zwanzig Jahren. Über verschiedene Formen und Aspekte dieses Problems schreiben in dieser Ausgabe **Tihomir Nuić, Alfred Obranić, Josip Ljubomir Brdar** und **Tomislav Jonjić**.

* * *

In dieser Ausgabe veröffentlichen wir den zweiten und letzten Teil der Studie von **Dr. Sc. Vladimir Geiger** über das Schicksal der bosnischen-herzegowinischen Deutschen und der systematischen Zerstörung der Soldatenfriedhöfe, die die jugoslawischen Behörden nach dem Ende des Zweiten Weltkriegs angeordnet haben. Über die tragischen Ereignissen des Krieges schreiben **Damir Borovčak** und **Dr. Sc. Andelko Mijatović**. Borovčak bereitet eine Monographie über die Hinrichtungsstätte in Macelj im Nordwesten Kroatiens vor, wo die jugoslawische Armee im Juni 1945 eine große Anzahl von Kroaten, darunter 21 Priester und Ordensbrüder getötet hatte. Ihre sterblichen

Überreste wurden erst Mitte der 1990er Jahre ausgegraben, aber lange wurden sie nur in Kunststoffbeutel in einem Zagreber Krankenhaus aufbewahrt, während das Thema aus der Öffentlichkeit verdrängt wurde. Mijatović bezieht Stellung zum Buch von Mr. Sc. Ivan Kozlica, in dem die Verbrechen der jugoslawischen Partisanen im Frühjahr 1944, als sie im dalmatinischen Hinterland über mehr als hundert gefangenen kroatischen Soldaten töteten, wissenschaftlich bearbeitet. Die Soldaten wurden nämlich kurzerhand hingerichtet und in eine nahe gelegene Höhle geworfen. •

Split im Herbst 1943. nach der Befreiung durch „Antifaschisten“ (Bundesarchiv)

IN THIS ISSUE

As it happens every year in May and June, Croatian media is being flooded with discussions about World War II and its political and ideological conflicts. That kind of media provocation always falls on fertile ground, even though everyone is aware that it is simply a standard method of diverting attention from today's unsuccessful government. At times, that provocation is spiced up with additional incidents. This year, despite the fact that the match was played without any audience, a swastika drawn with acid appeared on the football field during a match held in Split where Croatia played versus Italy. Regardless of the fact that there was never a relevant political group in Croatia that had sympathies for National Socialism and Fascism, it was a cause for a new manhunt against the so called "fascisation" of Croatia.

Essentially, arguments regarding those discussions are always the same. People who once were Communists and fierce fighters against democracy and against a sovereign Croatian state, this day call upon their "Anti-fascism" and claim that the fight for Bolshevik Yugoslavia was actually a fight for Croatia. At the same time, they accuse of "Fascism" all those

who remind them of their Yugoslav and Communist past, as well as those who point out that the so-called "Anti-fascists" systematically destroyed all values of a civil society and killed more than 100.000 political opponents, locking up several hundred thousand more. The so-called "Anti-fascists" hated the democratic system and considered the western democracies as their main enemy. Today, all of that is trying to be twisted around and forged in order to make a political manipulation possible, which aims to ensure a survival on the top for the former Yugoslav Communist structures.

Even Croatia's first president **dr. Franjo Tuđman** was accused of having sympathies towards Fascism, although he was originally a member of the Communist movement and the Yugoslav army. But the moment he turned his back on Communism and the Yugoslav ideology, he was branded a Fascist. In reality, Tuđman made the survival of the ruling establishment of the Communist era possible, even awarding them with key roles in economy, media and culture. From those positions they have been returning to leading positions in the last twenty years. **Tihomir Nuić, Alfred Obranić, Josip Ljubomir**

Brdar and **Tomislav Jonjić** write on certain aspects regarding that issue.

* * *

In this issue we publish a second (which is also the last) part of a study written by **Vladimir Geiger, Ph. D.** regarding the fate of Germans from Bosnia and Herzegovina, and the systematic destruction of military graveyards, which the Yugoslav authorities have ordered after World War II. **Damir Borovčak** and **Andelko Mijatović, Ph. D.** also write about tragic events of that war. Borovčak has put together a monography of the Macelj execution place in northwestern Croatia, where the Yugoslav army killed a large number of Croats in June 1945, including 21 priests and monks. Their remains were exhumed during the mid-1990s, but were put in plastic bags and were held for a long time in a hospital in Zagreb, while the subject was suppressed from public. Mijatović shows a book by **mr. sc. Ivan Kozlica**, who scientifically elaborated the crime committed by Yugoslav Partisans against more than a hundred captured Croatian soldiers in spring of 1944 in the Dalmatian outback. All of them were killed without a trial, and thrown in a nearby pit.

Long live the Soviet Union! - so called "Antifascists" in Split 1943 (Bundesarchiv)

1943

ODBOR ZA POMOĆ POVRATNIKA

ZAGREB

ZRINJSKI TRG 1. I. KAT — BRZOGLAS 78-68

P. n.

Jurisić dr. Blaž

Ljubo.

Ovih dana stižu u Zagreb prve veće grupe naših obitelji iz talijanskih logora. Naša je sveta dužnost, da našoj braći, koja se vraćaju u domovinu izkažemo svoje osjećaje, da bi pri svojem povratku osjetila svu toplinu naše ljubavi.

Mi ćemo izkazati tu našu ljubav i ujedno manifestirati hrvatsku narodnu svest najbolje time, ako našoj braći pružimo prvu i izdašnu pomoć, i to:

1. Tko je u mogućnosti da dade svoj doprinos u novcu i položi ga čim prije na blagajnu ovoga odbora Zrinjevac 1, prvi kat desno;
2. Staviti uredi ovoga odbora na razpolaganje svoj rad kroz cieli ili barem pola dana;
3. Prijaviti se ovom odboru kao sakupljač novčanih sredstava i odjevnih predmeta;
4. Biti prisutan pri dočeku i djelatan pri organizaciji nastanbe i prehrane.

U ovom poslu mogu naročito poslužiti gospodje i gospodice, pa se na iste naročito polaze nada. Budući su potrebna velika sredstva, molimo imućnije rodoljube, da učine svoju nacionalnu dužnost čim prije, jer hitna pomoć je dvostruka pomoć. U svrhu sabiranja biti će upućene ovlaštene gospodje i gospoda, koja će izdavati potvrde ovoga odbora.

Danas su prvi položili na blagajnu ovog odbora:

Hrvatski Crveni Križ Kn 200.000.-

Odbor za pomoć Hrvata stradalnika iz južnih krajeva Hrvatske Kn 200.000.-

Uvjereni smo da neće izostati ni jedno plememito hrvatsko srdce, koje ne bi izkazalo osjećaj ljubavi prema svojoj braći.

Za odbor pomoći povratnika:

MARIJAN ŠIMIĆ, državni vjećnik

Zagreb, dne 23. kolovoza 1943.

KOMANDA BJELOVARSKOG VOJNOG PODRUČJA

Sud. Broj: 70/46

smeđ dne 5.II.1946 po robit minomiti a glasila su

2650

FS

U I M E N A R O D A !

Vojni sud bjelovarskog vojnog područja sastavljen od kapetana Kezele Slavka, pretsjednika tog suda kao pretsjedatelja vijeća, poručnika Rinički Ivana, šefa otsjeka za regrutovanje B.V.P. i borca Jakupec Mije, stražara sudske straže kao članova vijeća, te zastavnika Seneković dr. Stjepana, tajnika ovog suda kao zapisničara, a u prisutnosti kapetana Pavlović Milana, Javnog tužioca B.V.P. kao zastupnika optužbe u kriv. uredmetu protiv PALOŠ ANKE i RADOČAJ IVANA, radi kriv.djela protiv naroda i države, nakon održanog glavnog pretresa u prisutnosti okrivljenih donio je dana 5.II.1946 godine slijedeću

P R E S U D U

I.- Okrivljena Paloš Anka kći Mate i Anke rođene Medvedović, rođena 26.VII.1924 godine, u Brestaći, kotar Novska, živi u Brestaći, vjere rkt, hrvat, kućanica, pismena, neudata, posjeduje kuću i dvanaest jutara zemlje, navodno nekažnjavana.

II.- Okrivljeni Radočaj Ivan sin Ivana i Kate rođene Gregić, rođen 226.VIII.1928 godine u Brestaći, kotar Novska, živi u Brestaći, vjere rkt, hrvat, ratar, neoženjen, posjeduje jednu kuću i pet jutara zemlje, neosuđivan,

K R I V I S U

I. Okriv.

1. Što je u jeseni 1941 godine dobrovoljno stupila u Starčevičevu ustašku mladež i odmah primila dužnost rojnice, koju je vršila sve do novembra 1942, kada je uslijed bolesti napustila tu dužnost, dakle je u vrijeme rata stajala u političku saradnju sa neprijateljem, čime je počinila zločin iz čl. 3 toč. 6. zakona o kriv.djelima protiv naroda i države.

2. Sto je 26. oktobra 1945 u osam primjeraka umnožila zajedno s drugo okrivljenim Radočaj Ivanom letak ustaško-krizarske propagande protiv postojećeg stanja u državi te joj taj letak sama rasturala po selu Brestaći u noći između 16 i 17. oktobra 1945 nakon čega je pokušala pobjeći, ali je na putu uhašćena,

dakle je u zemlji vršila putem štampe propagandu za nasilno obaranje postojećeg državnog uredjenja i ujedno time pomagala naoružane bande čineći im propagandističke usluge, čime je počinila zločin iz čl. 9 u idealnom stiku s čl. 11. Zakona o kriv.djelima protiv naroda i države.

II. Okriv.

Sto je dana 16.X.1945 pomagao I. okrivljenoj Paloš Anki u prepisivanju spomenutog ustaškog klerikalnog letka napisavši sam dva primjerka na pisacoj mašini koju je u tu svrhu stavio na upotrebu Lokrivljenoj Paloš Anki,

dakle je u zemlju putem štampe vršio propagandu za nasilno obaranje postojećeg državnog uredjenja čineći time ujedno usluge naoružanim bandama, čime je počinio zločin iz čl. 9 u idealnom stiku sa zločinom iz čl. 11. Zak. o kriv.djelima protiv naroda i države.

pa se s toga I. i II. okrivljeni na temelju čl. 9 i 11. Zakona o kriv.djelima protiv naroda i države te čl. 7 z. o uredjenju i nadležnosti vojnih sudova savezno s čl. 1. Zakona o vrstama kazne

p r e s u d j u j u

I. Okr. Paloš Anka na kaznu lišenja slobode s prinudnim radom u trajanju od 12 (dvanaest) godina i gubitak političkih i pojedinih gradjanskih prava u trajanju od 8 /osam/ godina.

Kazna lišenja slobode s prinudnim radom počinje joj teći dana 31.X.19

II. Okr. Radočaj Ivan na kaznu lišenja slobode s prinudnim radom u